

1998/5

VII. évfolyam

A tartalomból:

Európai Nevelőszülői Konferencia

Mindenhol jó, de legjobb otthon

Csecsemőotthon másként

A gyermek, mint besúgó

Esettanulmányok

Tartalomjegyzék
1998., 5. lapszám

Szerző	Cím
Braun József	Tájékoztató TÁRSADALMI GONDOSKODÁS
Csajbók Andrea	Sérült gyermekek integrált ellátása
<i>Molnár László</i>	És addig éltek, amíg meg nem haltak. A mindennapok minősége
<i>Fordította és összeállította: Puskás Gyöngyi</i>	Gyermekeink és az erőszak
Herczog Mária	Európai Nevelőszülői Konferencia '98
Iványi Györgyné	Amíg egy gyermekjóléti szolgálat elindulhatott...
Kovács Ágnes	Csecsemőotthon másként avagy: milyen jogcímen gondozzuk az anyákat?
Krasznai Judit	Kit védünk – és kitől? Egy gyermekpszichiáter szubjektív tapasztalatai és kérdései a gyermekvédelemben – a gyermekvédelemről
Spencer Millham Fordította: Neményi Eszter	MINDENHOL JÓ, DE LEGJOBB OTTHON
Palásti Gáborné és Lónárt Attila	A szakellátás átalakítása GYERMEKVÉDELEM B.A.Z. MEGYÉBEN
Sipos Ferencné	Hagyd el az utcát, gyere Bosconiába
Ungváry Rudolf	A gyermek, mint besúgó Fiatalkorúak az állambiztonság szolgálatában
Varró Xénia	Aki nehezen szakad el az emlékeitől
Vass József	Valaki folyton közbeszólt
Wéber Lászlóné	VÁLTOZÁSOK Dominóelv- megfordítva

Tájékoztató

Tolna megyében gyermekvédelmi tevékenységet folytató 22 szakember alapító tagságával 1998. június 30.-án megalakult a Gyermekjóléti és Gyermekvédelmi Szakmai Egyesület.

*Az Egyesület székhelye:
7030 Paks, Kossuth L. u. 12/A.
Tel/fax.: 75/421-218*

Az alapító tagok 12 településen a gyermekjólét, a gyermekvédelem különböző területein – gyermekjólét, családsegítés, iskolai szociális munka, gyámhivatal – végzik munkájukat, de egyaránt fontosnak tartották egy érdekvédelmi szakmai egyesület létrehozását. Az Egyesület politikai pártoktól függetlenül látja el önként vállalt feladatait működési területén, Tolna megyében és a kapcsolódó régiókban. Az Egyesület által felvállalt célok eléréséhez, feladatok teljesítéséhez alapvető a megyei, országos szakmai és támogató – erkölcsi, anyagi – kapcsolatrendszer kiépítése, valamint a tagság létszámának és körének bővítése.

Tájékoztatónk célja a figyelem felhívása az Egyesület megalakulására, kibontakozó tevékenységére, szolgáltatásaira.

Fontosnak tartom az alábbi megállapításokat az Egyesület megalakításával kapcsolatban:

- Tudomásom szerint országosan is úttörő kezdeményezés a gyermekjólét területén dolgozó szakemberek érdekérvényesítő szerveződése
- Gyermekjólét, gyermekvédelem szakmai koncepciójában lényeges változást hozott az 1997. évi XXXI. gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény. A törvényben szereplő kötelezettségeknek sajnos még sok önkormányzat nem tesz eleget, különösen a gyermekjóléti szolgálatok felállítása hiányos megyei és országos szinten egyaránt.
- Egyesületünk a gyermekvédelmi rendszer megfelelő kialakítását, működését segíti munkájával.
- Tagságunk a gyermekvédelmi tevékenységet folytató szakemberek széles körét képviseli, gyermekjóléti szolgálat munkatársaitól az iskolai szociális munkásokon keresztül a megyei gyámhivatal hivatásos pártfogójáig. Közalkalmazottak és köztisztviselők.
- Szeretnénk bővíteni tagságunkat, várjuk az Egyesület céljait, feladatait elfogadó szakemberek ill. erkölcsi, anyagi támogatást nyújtó pártoló tagok, intézmények jelentkezését is.
- Tevékenységünk nem korlátozódik Tolna megyére, egyes esetekben (pl.: etikai kérdések, elvi állásfoglalások, jogszabályi változtatások kezdeményezése) országos szinten is vállalhatunk szakmai feladatokat.
- A szociális szféra minket érintő területeivel kapcsolatban állunk a média rendelkezésére.

Az Egyesület célja:
(Különös tekintettel Tolna megye ill. a megye településeire)

- szociálpolitikai, különösen gyermekjóléti és gyermekvédelmi kérdésekkel kapcsolatban állásfoglalás, szakmai irányelvek kidolgozása
- a gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények működéséhez, szakemberek munkájához hathatós támogatás, megfelelő szakmai háttér biztosítása
- a szakmai kritériumoknak eleget tevő gyermekjóléti szolgáltatás működési területen történő kialakításának, fejlesztésének elősegítése
- a gyermekjóléti, gyermekvédelmi szakma társadalmi jelentőségének elismertetése
- a gyermekjóléti, gyermekvédelmi területen dolgozók szakmai, etikai, gazdasági, szociális jogi érdekei érvényesítésének elősegítése
- emberi és állampolgári jogok védelme, családsegítés, gyermek-és ifjúságvédelem.

Az Egyesület alapvető feladatai és szolgáltatásai:

- a gyermekjólét, gyermekvédelem területén dolgozók szakmai, etikai, gazdasági jogi, szociális érdekeinek megfogalmazása, érvényesítése, képviselése a működési területen
- az egyesület tagjai szolidaritásának fejlesztése, ennek érdekében a szükséges állásfoglalások kiadása, szervező tevékenysége
- szakmaiság erősítése a gyermek- és ifjúságvédelem területén különös tekintettel a gyermekjóléti szolgáltatásra
- a működési területen új gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények létesítésének, fejlesztésének elősegítése
- szakmai továbbképzések szervezése
- állásfoglalás, szakmai irányelvek kidolgozása
- az egyesület céljaival összecsengő kutatások, felmérések végzésének elősegítése
- kapcsolatteremtés, együttműködés egyéb intézményekkel, szervezetekkel, magánszemélyekkel.

Borbás László elnök

Írta: Braun József

TÁRSADALMI GONDOSKODÁS

Mindannyian ismerünk családi, netán baráti körben „átok rossz” gyerekeket. Olyanokat is, akiknek már bőven „benőhetett volna a fejük lágya”, hisz túl vannak az általános iskolán, sőt már kiestek a középiskolából is. De nekik még ez sem elég! Elmúltak már 15, 16 netán 18 évesek is – és egyszerűen képtelenek normálisan élni. Senki nem érti, miért van ez így, mit kellene (mit kellett volna!?) tenni, hogy ne így legyen.

Ha más gyerekéről van szó, együttérzően sajnálkozunk, tanácsot adunk, majd igyekszünk nem foglalkozni vele.

Ha a saját gyerekünkről van szó az alábbi paletta elemei közül „választunk” egy csokorra valót:

- szidjuk az aktuális, esetleg a régebbi iskolát, a tanárokat
- szidjuk a gyermekünk apját (anyját, nagyszüleit)
- beleöregszünk az önvádba, a lelkifurdalásba
- eszelős erőfeszítéssel keresünk segítséget (pszichológust, orvost, nevelési tanácsadót, lelkipásztort stb.)
- leválasztjuk a gyereket magunkról, hisz „már kész felnőtt”, álljon meg a saját lábán
- erőnkön felül „mindent megadunk neki”, hisz szegény nem tehet róla, hogy ilyen stb. stb.

Ami egyedül biztos: a kudarc, a sikertelenség. A sikertelenség az egyre inkább olyan társadalmi közegben, ahol a sikeresség AZ érték. Ahol szinte csak az „kommunikálódik” felénk, hogy csupán a sikereseknek van egyáltalán joguk a létezésre.

Ahol a sikeresség fogalmába nem tartozik bele a szolidaritás, a felelősségvállalás társaink iránt, nem tartoznak bele e pénzen nem megvásárolható dolgok.

Magyarországon becslések a-lapján az utóbbi évtizedben a középiskolás korosztály mintegy 25-30%-a sikertelen. „Deviáns”. Más.

Évente mintegy 30 000 diáktól a középiskola igyekszik megszabadulni -többnyire sikerrel! – és senki nem akarja őket befogadni.

1998. május 20-21-én e témakörben szervezett konferenciát néhány civil szervezet.¹ A konferencia az iskolarendszertől kihulló 15-22 évesek esélyeit, esélytelenségét vizsgálta meg a jelentősebb társadalmi alrendszerek szempontjából. Miért van az, hogy mindannyian tudjuk, hogy sok, margóra sodródott fiatal él közöttünk – és mégis láthatatlanok. Nem látja őket a szociális rendszer (ill. csak, mint segélyre szorulókat látja), nem látja őket az oktatási rendszer (vagy látja, de meg is szabadul tőlük), nem látja őket a munkaügyi rendszer, vagy csak, mint munkanélkülieket látja, nem látja őket az egészségügyi rendszer, vagy csak, mint beteget látja, nem látja őket a közbiztonsági rendszer, vagy csak, mint bűnelkövetőket látja.

¹ A konferencia szervezői: MH LÍCEUM ALAPÍTVÁNY, BURATTINO Hátrányos Helyzetűeket Segítő Iskolaalapítvány, Budapest és Pest Megyei Mentálhigiénés Programiroda, Magyar Pedagógiai Társaság, Az Iskolai Esélyegyenlőségért Alapítvány

A jelenség a konferencia résztvevői számára nem igényelt különösebb részletezést. Az érintett diákok képességeivel nincs különösebb probléma. Az a tény, hogy olyan fokú tanulászavarral, magatartási zavarral küszködnek, amit a közoktatás képtelen kezelni, képtelen tolerálni, az részben a közoktatás „selejtje”, részben az elmúlt évek hozadéka (a családok szétesése, a munkanélküliség nyomorító hatása, a nyomor térnyerése), részben a modern vagy posztmodern korunk velejárója.

Több előadó foglalkozott az iskolarendszerrel. Azzal, hogy milyen mértékben határozza meg az eredményt. Ma egyre bővülő számú és mélységű szakadékok jellemzik. Gyakorlatilag lehetetlenné válik kis település iskolájából egyetemre kerülni. A kurrens szakmájú és beosztású emberek gyerekeinek az esélye arra, hogy kurrens egyetemi képzésben részesüljenek, messze felülreprezentált (a közgazdasági és pénzügyi szakokon ezek a gyerekek alkotják a diákság mintegy 60-65%-át). Míg az elitnek tartott középiskolák 5-6-szoros jelentkezői létszámból válogathatják ki a legalkalmasabbakat, a kisebb hírű iskolák lasszóval fogják a diákokat, hogy a létszámuk meglegyen. A tanári társadalomban folytatódik a kontraszelekció. A tanárok megélhetési biztonsága köszönő viszonyban sincs munkájuk jelentőségével. Fájdalmas volt szembesülni avval a ténnyel, hogy a folyamatosan romló anyagi lehetőségek miatt azok az iskolák is toleranciaszintjük csökkentésére kényszerülnek, amelyek egyébként tudatosan, programjukban is rögzítetten vállalnák a fentebb említett nehéz esetek egy részét. A differenciált foglalkozásokra egyre kevesebb lehetőség van, növekednek a csoportlétszámok, növekszik a pedagógusok óra-terhelése, csökken a kiscsoportos vagy egyéni foglalkozások lehetősége.

Az elég pontosan tudható, hogy a közoktatás helyzete ma Magyarországon milyen.

Több nagyszabású kutatás is zajlott a közelmúltban e téren, az eredmények publikusak.

Azzal együtt, hogy egyre markánsabban körvonalazódott a közoktatás, az iskolarendszer alkalmatlan (és egyre alkalmatlanabbá váló) volta – többször és hangsúlyosan fogalmazódott meg az a vélemény, hogy igenis az ISKOLA feladata az említett devianciák kezelése is.

Rendkívül figyelemreméltó volt a dolgozók esti iskoláinak elemzése. T.i. az iskolarendszerekből kihulló (drop-out) gyerekek jelentős része éppen itt található meg (!). Az ún. ifjúsági tagozatok fogadják be őket. Végül is ez az oktatási rendszer válasza a drop-out jelenségre. Talán említeni is felesleges, hogy ez nem tekinthető adekvát válasznak. A tényleges problémákat a dolgozók esti iskoláinak jelenlegi formája nem tudja megoldani. Maga a forrás sem megfelelő, de módszertanilag sem felkészült ez az intézménytípus, pl. a nagyfokú motivátlanság leküzdésére, a részképesség-hiányok fejlesztésére, a zavaros énképek tisztázására, a szocio-kulturális hátrányok ellensúlyozására stb.

Az egyes minisztériumok képviselői részletesen beszámoltak az adott szakterület lehetőségeiről, törekvéseiről. Egyik esetben sem hallhattunk arról, hogy felismerték volna e problémakör jelentőségét, komplexitását és ennek megfelelő cselekvési programot dolgoznának ki. Ellenben mint megkerülhetetlen tény megjelent a parlamenti demokráciát jellemző négyéves ciklikusság és az oktatás/nevelés ezeken messze túlnyúló időbeliségének ellentmondásossága. Azaz ki az az épeszű politikus, hivatalnok, aki négy éves ciklusa alatt (ami praktikusán csak három!) elő merne állni ezt minimum kétszeresen meghaladó időtávú programokkal?

Talán azért sem tudott senki sem beszámolni a probléma társadalmi költségeiről. Azt közhelyszerűen tudjuk, hogy iskolákat olcsóbb építeni és fenntartani, mint börtönöket, de ezt tényszerűen alátámasztó kutatási eredményekről nem volt tudomása senkinek.

Az ún. segítő szakmák (nevelési tanácsadó, pszichológiai tanácsadó, gyermekjóléti szolgálat stb.) képviselői tovább árnyalták a képet. Ők is találkoznak e „problémás” diákokkal, de míg a kisgyermekes esetében viszonylag jól kiépített intézményháló áll

rendelkezésre, a fiatal felnőttek esetében egyáltalán nem beszélhetünk hálóról. A helyzetet csak nehezíti, hogy a szakemberek tulajdonképpen felkészületlenek e korosztállyal kapcsolatban.

A hálót hiányolta a rendőrség képviselője is. Valójában nem léteznek partnerszervezeteik. Náluk a csellengés tipikus tünet. A csellengő, a városban cél nélkül bóklászó gyerekek, fiatalok erősen veszélyeztetett helyzetűek. Odáig gond nélkül el lehet jutni, hogy a rendőr begyűjti őket – de mi történjék ezután? Ki foglalkozik velük? Ha visszaviszik őket abba a környezetbe, ahonnan tulajdonképpen menekülnek, nem történik semmi. Ezért sok esetben a rendőr „nem is veszi észre” a csellengőket.

Üdítő volt a vonatkozó törvényi keretek, lehetőségek összefoglalása. Kezdve a gyermeki jogokra vonatkozó EU-normák érvényesítésétől a hazai jogrendben a szakképzési valamint a közoktatási törvényen keresztül a viszonylag friss közhasznúságot taglaló- törvényig. Ezek és a kapcsolódó törvények áttekintése után határozottan olyan benyomás alakult ki a hallgatóságban, hogy ha csak ezeket tekintjük, nincs is semmilyen probléma. Nem is kell mást tenni, mint hagyni, érvényesülni őket. Végül is törvényalkotói szinten valóban működik egyfajta előremutató szándék. (Csak az a fránya gyakorlat ne lenne.)

Természetesen működnek már olyan törekvések, melyek, ha töredékesen is, de megkísérelnek valódi választ adni e nehéz sorsú fiatalok problémáira. E műhelyek bemutatkozásai azon túl, hogy mély benyomást gyakoroltak a konferencia résztvevőire, azt is jelentették, hogy van cselekvési tér. Vannak csirák, melyek akár egy szélesebb program alapjául is szolgálhatnak. E műhelyek mindegyikében meghatározó elem a szolidaritás, a felelősségvállalás társaik iránt. Meghatározó elem a pedagógusok elhivatottsága. Meghatározó elem a közvetlen emberi kapcsolatok előtérbe helyezése. Meghatározó elem a sikeresség alternatív értelmezése: a pénzzel mérhető dolgok világán kívül is lehet eredményeket elérni. Meghatározó elem, hogy az iskolák fenntartója nem önkormányzat.

A konferencia végeredményeként megfogalmazódott az az igény, hogy teremtsünk fórumot e műhelyeknek ill. mindazoknak, akik felelősen kívánnak foglalkozni a tanulás-és/vagy magatartászavarral küszködő fiatal felnőttekkel. Építsük tovább azt a segítő hálót, mely védelmet képes nyújtani a végleges marginalizálódással szemben. Nyerjünk meg e célnak minél több erőt: államit is, és civilt is.

A felelősség közös.

Írta: Csajbók Andrea (gondozónő)

Sérült gyermekek integrált ellátása

Időnként előtérbe kerül, de mindig felszínen van az a kérdés, hogy együtt kell-e nevelni egészséges és beteg, fogyatékkal élő gyerekeket, hogy milyen hatással van a fogyatékkal élőre az egészséges, illetve mennyire zavarja a beteg gyermek egészséges társát. A csecsemőotthonban az együtt nevelés évek óta természetes folyamat, hiszen minden csoportban gondozunk, nevelünk beteg, valamilyen szinten sérült gyereket. Hogy ez mennyi ideig történik, több tényező függvénye: függ a betegség milyenségétől, megnyilvánulási formáitól, a gyerek viselkedésétől. Amíg nem zavarj a meg a csoportban élők nyugalmát, nem akadályozza egészséges fejlődésüket és nem utolsó sorban, amíg megfelelő segítséget tudunk nyújtani a képezhető beteg gyerekeknek, úgy gondoljuk, mindkét csoport számára sok pozitívumot jelent az együtt nevelkedés.

Számos esetünkből most egy kislány történetét szeretném ismertetni.

Mariann magzati alkoholszindróma jeleivel és szívfejlődési rendellenességgel született. Hosszú kórházi ápolás után két és fél hónapos korában került hozzánk. Senki sem látogatta, hamarosan állami neveltté vált, jogilag örökbeadható. Fejlődése minden területen nagyon lassú volt. Hathónapos koráig a hátán feküdt, gondozások alkalmával nagyon ritkán adott hangot, néha mosolygott.

Majdnem nyolchónaposán fordult hasra, pár hónap múlva gurulni kezdett, kétévesen még csak kúszott a játékok után, de játszani csak a hátán fekvé szeretett. Gondozások alkalmával már figyelt, együttműködött. Tizennégy hónapos koráig gögicsélt, két és fél éves koráig gagyogott. Három éves koráig szinte csecsemőként kellett gondozni: két és fél évesen ült fel, harminchárom hónaposán állt fel először kapaszkodva. Egészséges társai kézenfogva sétáltatták a szobában, az udvaron, de így is majdnem négyéves koráig (47 hó) csak kapaszkodva járt, de ügyesen felmászott az udvari mászókára, kockára, tologatta a nagymozgásos játékokat.

Csak pépes étrendet fogadott el. Hároméves születésnapja előtt egy hónappal szokott le a cumisüvegről, amihez addig nagyon ragaszkodott.

Nagyon jól érezte magát a csoportban, ismerte társai nevét, a napirendjében tájékozott volt, a gondozónőihez ragaszkodott, ismert felnőttekkel barátságos volt, sőt feltűnt neki, ha valaki hosszú ideig nem dolgozott. Két óvodás korú társával él együtt, akiktől szinte észrevétlenül megtanulta a mondókákat, rövid verseket.

Leggyakrabban egyedül játszott, figyelte a többieket, s ha bevonták a játékukba, nem tiltakozott. Mindig igyekezett egészséges társait utánozni, és így jutott el a teljes önállóságig. Négyéves korára szinte egyik napról a másikra tanult meg önállóan járni, étkezni, a közös asztalnál a szabályokat betartani, rágni, a gondozási műveletekben egyre önállóbbá válni. A tálalásnál segítkezett, naposkodott. -Vetkőzésnél, öltöztetésnél, fogmosásnál kis segítséget igényelt.

Megszokott környezetében, ismert emberek között kiegyensúlyozott, jókedélyű, beszédes, kedves kislány volt, de ismeretlen szituációban megijedt, nem működött együtt az idegennel. Hevesen sírt, csak a gondozónő ölében, szorosan belekapaszkodva nyugodott meg. Az ismeretlentől való túlzott félelme miatt sokkal hosszabb, mélyebb előkészítést

igényelt minden olyan esemény, ami kimozdította a megszokott rendjéből. Veleszületett szívhibája miatt időszakosan felülvizsgálatra kellett vinni.

Ez azt jelentette, hogy legalább egy hétig a gondozónője naponta többször elmondta, hogy mi fog vele történni, megtudta, hogy fogják az EKG-t elvégezni, sőt több alkalommal el is játszották azt a szituációt. Nagyfokú rövidlátása miatt szemüvegre volt szüksége. Hetekig ismerkedett a doktornővel, próbálgatott különböző szemüvegeket, ellátogatott a vizsgáló helyiségbe, ahol gondozónőivel nagyon sokszor eljátszották az előtte álló vizsgálatokat. Hosszas ismerkedés után végül az sikeres volt, sőt a szemüveg viselése sem jelentett gondot számára. Jól megszokta, nem zavarja.

Fokozatosan ismertettük meg a külvilággal. Három éves kora óta jár sétálni, először babakocsiban, majd anélkül. Minden alkalommal egyre bátrabb lett, érdeklődőbb, beszédesebb. Nemcsak megszokta az autóval, busszal való közlekedést, hanem élvezte is. Megpróbáltunk egyéni, igényeihez alkalmazkodni és mindent megadni számára, amit egészséges társainak: többször járt játszótéren, ahol hintázt, ismerkedett a gyerekekkel, elvittük gyerekműsorokra, bábszínházba, Mikulás ünnepségre, strandolni a Tisza-partra.

Ezek a kirándulások mindig jól sikerültek, jól érezte magát idegen környezetben is. Ha akadt egy-egy pillanat, amikor megijedt valamitől, mellette volt a gondozónője, aki támaszt nyújtott neki. Ugyanúgy megünnepeltük a születésnapját, mint a többi gyereknek. A harmadik születésnapjára még csak a pudingot ette meg, de négy éves korában már „igazi” tortán fújta el a gyertyákat. Nagyon örült az ajándékoknak, amiket magához szorított, de mindig odaadta társainak, hogy ők is megnézzék.

Miközben elmélyülten játszott, megfigyelte a gondozónők munkáját és pontosan úgy gondozta a maciját és úgy beszélt vele, ahogy a gondozónőktől tapasztalta. Szívesen tűzött gyöngyöt, a ceruzát, zsírkrétát jól fogta és „rajzolt”. Képeskönyvben az ismert dolgokat megnevezte, és „mesélt” belőle magának és a macijának.

Közben Marianna már ötéves lett, változatlanul nagyon kedves, jószívű, kiegyensúlyozott kislány, akit nagyon szerettünk volna végleges családba helyezni. Sajnos nem akadt olyan örökbefogadó szülő, aki őt vállalta volna. Tőlünk független okok miatt Mariannt egészségügyi gyermekotthonba helyeztük át. Az áthelyezést hosszú felkészítés, beszoktatás, barátkozás előzte meg. Eleinte kicsit félt az ottani gyerekektől, hiszen ők korban és természetben is nagyobbak tőle, viselkedésükben, pedig másak. De a gyerekek első perctől kezdve barátságosan és nagy szeretettel fogadták őt, így hamar megbarátkoztak. Ha közben történt valami, amitől megijedt, ott volt a gondozónője, aki mellett biztonságban érezte magát.

Aztán eljött az az idő, amikor végleg ott maradt és azok az emberek, akik pici korától fogva körülvették, már nem voltak vele.

Ez ellen hevesen tiltakozott, és ahogy ő mondta „haza” akart jönni. Több hétig úgy aludt éjszaka, hogy álomba sírta magát, miközben itteni gondozónői nevét emlegette. Rövid idő múlva elmentem meglátogatni két régi társával együtt. Emlékszem, amikor a gondozónővel jött felénk a folyosón, nem nézett sehová, csak lefelé. Nagyon magába zárkózott. Mikor meglátott minket nagyon megörült és nagyon sírt, nehezen és hosszú idő után tudtam csak megnyugtani. Amíg ott voltunk odabújt hozzám, simogatta volt társait, emlegette a saját gondozónőjét, mikor elbúcsúztunk tőle akkor is keservesen sírt és mondta, hogy ő is jön velünk a busszal. Azóta már többször voltunk meglátogatni, és örömmel tapasztaltuk, hogy sikerült beilleszkednie, megszokta új környezetét, a gyerekeket, a gondozónőket, megtanulta a nevüket.

Figyelemmel kíséri a környezetében történő változásokat, szívesen beszámol a vele történetekről: hogy levágták a haját, hogy vért vettek tőle, volt a szívgyógyozóban, kiesett az első foga, jár óvodába.

Már nagyon jól beilleszkedett új otthonába, és mi arra gondoltunk, hogy elhozzuk Mariannt látogatóba intézetünkbe. A látogatás előtti napon elmentem hozzá és megbeszéltem vele, hogy ha ő is szeretné, akkor el fogom hozni vendégségbe, hogy találkozzon régi csoporttársaival, gondozónőivel és az intézet többi dolgozójával. Nagyon örült és én is örültem, hogy szívesen jön velem.

Másnap már a folyosón várt és hangosan nevetve szaladt felém, a-mikor meglátott. Egész úton felszabadult, vidám volt, sokat beszélt. Mikor beléptünk az intézet kapuján, változatlanul nyugodt volt, többnyire a portán lévő kutyával volt elfoglalva. De ahogy beléptünk a hallba, izgatott lett és a folyosón szinte „húzott” engem. Felismerte a helyet és magabiztosan ment az osztály felé. Mikor meglátta saját gondozónőjét, a nevére szólította, odaszaladt hozzá, a nyakába kapaszkodott és hangosan nevetett, visongott örömeiben. Azt, ami Mariámban akkor lejátszódott, nem lehet leírni, sem elmondani, azt látni kellett. Nagyon boldog volt. Ezután bement abba a szobába, ahol nálunk lakott és alaposan körülnézett. Felismerte az ágyát, amiben aludt, többször is beleült és ebéd után abba feküdt le pihenni. Többször is mondta, hogy az az ő ágya. Az asztalnál is rögtön oda ült le, ahol az ő helye volt, a szobában és az ebédlőben egyaránt. A kötényt is felismerte, amiben naposkodott. Kiment az udvarra is, bebújt a házikóba és mondta, hogy „ő is szokott” a medencében pancsolni.

Mindent és mindenkit felismert. A gyerekeket, a gondozókat, az intézet más dolgozóit is, nevére szólította őket. Hiányolta és kereste azokat a társait, akik azóta már elmentek tőlünk. Kiegyensúlyozott, nyugodt és vidám volt végig. Mikor visszavittem akkor is jókedvű volt, nem tiltakozott, hogy otthagytam. Jól érezte magát a vendégségben, de örömmel ment vissza is. Ez is azt bizonyítja, hogy szereti az új otthonát és jól beilleszkedett.

Én, pedig úgy érzem, és úgy látom, hogy jelenlegi otthonában olyan szeretetteljes gondoskodásban van része, amely csak elősegíti Mariann további fejlődését.²

*(Elhangzott az Észak-Kelet Magyarországi Gyermekgyógyász Szakcsoport ülésén,
Lillafüred, 1998.06.12.)*

² Tényleg ez volna a megoldás? Várjuk olvasóink reflexióit, véleményét. (A szerk.)

Könyvespolc

És addig éltek, amíg meg nem haltak. A mindennapok minősége

Csíkszentmihályi Mihály, az University of Chicago pszichológia professzora könyvében népszerű ismeretterjesztő stílusban keresi a választ mindennapjaink nem is annyira, hétköznapi kérdéseire: lehet-e örömet meríteni a rutinfeladatokból? Lehetünk-e saját életünk urai? Tehetünk-e az érzelmi elsivárosodás ellen? Mennyiben múlik rajtunk, hogy milyenek mindennapjaink?

A manapság divatos egyedül és kizárólag üdvözítő recepturák helyett a szerző jó előre figyelmeztet, hogy magunknak kell rájönnünk mindenre. Végző soron arra, hogy miként kerülhetünk egyfajta idő-és energiavesztés nélküli teljesség állapotába, amelyben „egyszerre képviseljük önmagunk egységét, és valamely harmonikus tökéletességben olvadunk össze a világgal.”

Az ilyen kivételes alkalmakkor érzéseink, vágyaink és gondolataink tökéletes összhangban vannak.

A kivételes állapotot nevezi a szerző áramlatélménynek. (Tudományos bestseller volt az Egyesült Államokban Az áramlat (Flow) c. korábbi könyve.)

Az áramlat metafora az erőfeszítés-mentességet fejezi ki, azt, amit a sportolók „jó formának”, a művészek az „ihlet” állapotának élnek meg, de az önfeledt játék is tiszta, világos célokkal ezt az élményt nyújtja.

Az élmény csak olyan helyzetben számíthatunk, amikor próbára kell tenni képességeinket.

A feladatoknak nem kell rendkívülinek lennie, de annál inkább arányosnak képességeinkkel.

„Világos célok, releváns visszajelzés, egymással egyensúlyban álló feladatok és képességek esetén a figyelem rendezetté és lekötötte válik. A pszichés energia maradéktalan igénybevétele következtében az arculatban lévő személy maximálisan összpontosít. A feladattól kiszorultak a figyelemelterelő gondolatok és irreleváns érzések, eltűnik az Éntudatosság, s a személy megsokszorozottnak érzi erejét. Torzul az idő: percenként repülnek az órák, egész lényünk-testünk és lelkünk tökéletes működésének rendelődik alá. Bármit teszünk, önmagunkért tesszük, életünk önmagát igazolja. Fizikai és pszichés energiánk harmonikus egyesítésében életünk végre önmagára talál.”

Az arculatélmény-szerzéshez nagy önfegyelmre van szükségünk, de e képesség megszerzésével mind gyakrabban élhetjük át, és nem csak hobbinkban, hanem munkánk során is.

Az emberek többsége munkájában stressz-élményt szerez csupán, majd szabadidejében passzív pihenéssel igyekszik fáradalmait kiheverni. Ha ez a váltakozás állandósul, akkor egy monoton, kiüresedett életet élünk, amely akár egy roboté is lehetne.

A könyvnek lélektani hitelességén túl a kultúrtörténeti és tudományos vonatkozásai mellett lehet egy releváns üzenete számunkra.

Talán az, hogy míg az anyagi javakban és szolgáltatásokban jól mérhető jóléttel (az életszínvonalal) komoly restanciáink vannak, addig az élet minőségét adó, szubjektíven megélt jóllét, a boldogság, a megelégedettség nem függvénye a gazdasági növekedésnek.

Csikszentmihályi módszere és filozófiája mindenesetre elgondolkodtató lehet a segítő szakmák számára.

(Csikszentmihályi Mihály: És addig éltek, amíg meg nem haltak. A mindennapok minősége: Kulturtrade Kiadó, Mester Elmék sorozat, Budapest, 1998.)

Molnár László

Könyvespolc

Gyermekeink és az erőszak

Ezzel a címmel jelentetett meg egy kiadványt a belgiumi Családok Szövetsége. Az egyesület a tagoknak küldi azt az újságot, amelyet körülbelül úgy fordíthatunk, hogy a „Gyermekek lapja”. Az első példányt még a várandóság alatt kapja a pár, majd a baba megszületése után – három éves koráig -havonta hozza a postás a gyermek életkorához igazodó számot, benne sok-sok hasznos tudnivalóval. Az újság szerkesztősége évente három alkalommal részletes kiadványt szerkeszt a szülőket foglalkoztató témákról (pl. a féltékenységről, a félelemről, a szeretetről, a halálról stb.)

Az erőszak jelen van a mindennapjainkban. Vizsgáljuk, elemezzük, magyarázzuk. De vajon kétségbe vonhatjuk-e, csökkenthetjük-e, irányíthatjuk-e? Izgalmas körutazást kínál a Ligue des Famille legfrissebb kiadványa.

„A növekedés természeténél fogva agresszív folyamat” – írta D. W. Winnico. Az orvosok egyetértenek abban, hogy valamennyi születés maga a csoda. A magzat minden pillanatban kockáztatja az életét. Az agresszivitás egészséges, szükséges, hisz védi az életet, segít felnőni. Különbség van azonban abban, hogy valaki önmagát védi, vagy veszélyessé válik saját magával, illetve a többiekkel szemben. Nekünk, felnőtteknek kell megtanítanunk azokat a szabályokat, megmutatnunk azokat a határokat, amelyek az együttélést lehetővé teszik anélkül, hogy a másikat eltaposnánk. Az erőszak a meg nem beszélt, meg nem értett, meg nem magyarázott agresszió következménye. Ha senki nem mutatja meg a gyerekeknek azt a képességét, hogy szavakkal védje meg magát, és vívja ki a tiszteletet, akkor az egyetlen lehetősége az ökle, a foga és a lába bevetése marad.

Állíthatjuk-e, hogy a mai társadalom agresszívebb, mint a tegnapi? Nagyobb bizonytalanságban élünk-e, mint amiben az elődeink éltek? – a belga lap válaszokat is kínál. Az erőszak négy igazsága c. cikk arra keresi a választ, hogy vajon az erőszak nevezhető-e betegségnek, „örökölhető-e”, okozhat-e örömet és inkább a férfiakra jellemző-e.

„Kitépi a bogarak lábát, és kalapáccsal hajkurássza a macskákat? Ezért jött hozzám a kis Adolfal? Nyugodjon meg Hitler asszony, ahogy nő a gyerek, ez is el fog múlni.”

Az ismert vicc mindenkit megnevettet, mégis elgondolkodtató, hogy vajon a gyerekkori „kis” erőszak „nagygyá” válik-e felnőtt korban.

Mi húzódhat meg a gyerekek agresszivitása mögött? – keresi a választ Sabine Van Trimpont a szülőkkel együtt.

„Sébastien a szünetben levette a nadrágszíját, és a többieket ütötte vele. A kisfiú hatéves.”

„A négyéves Amélie annyira szereti a kistestvérét, hogy magához szorítva puszilgatja... majd megfojtja.”

„Julién belép az osztályba... Bevágja az ajtót, belerúg Pol táskájába, meglöki Céline-t, sértegeti Damient és beleöklöz Lóikba... Négy gyerek lobban haragra, négy gyereket ér agresszió... A tanító néni erőteljesen vállon ragadja Julient: 'Erőszakos vagy és gonosz. Menj a sarokba!' Julién egyedül sir.

A fenti levélrészletek szülőktől származnak. Erőszak vagy agresszivitás? Vagy a gyerek rosszul irányított lázadása, mert elismerésre van szüksége... fájdalmat okoz, hogy saját magát védje... üt, mert a féltékenységét nem tudja szavakba önteni, vagy...

Az erőszakoskodó sokszor maga is áldozat. Aki másoknak fájdalmat okoz, gyakran maga is szenved. Az erőszakkal próbálja felhívni a figyelmet magára.

Mit tegyünk, ha gyermekünket elragadják az indulatok?

„Nincs recept, nincs kitaposott, út, sem tévedhetetlen technika. Csak türelem, tisztelet, kommunikáció, szeretet. Szabályokból és kompromisszumokból álló, nap, mint nap megvívott harc. A szigorúság és a rugalmasság oly nehezen eltalálható vegyítése, amely lehetővé teszi a gyermeknek – és a szülőknek is – hogy felnőjenek.”

A lapban szó esik a saját magunk ellen irányuló erőszakról is, és azokról az okokról, amelyek ezt előidézik.

A gyerekeknek szóló könyvekben a konfliktust gyakran úgy mutatják be, mintha az elkerülhető, sőt felesleges lenne. Holott nem csak a konfliktusokra van szükség, hanem az erőszak egy bizonyos formája is nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megváltjuk a világot. Részleteket olvashatunk a folyóiratban néhány olyan gyerekönyvből, ahol a szereplők veszekednek, sértegetik egymást, mindenfélét hajigálnak egymás arcába, falat emelnek egymás közé, sőt az erősek megtámadják a kisebbeket.

A gyermek születése utáni időszak sem mentes nehézségektől. Az átvirrasztott éjszakák, a félelem, hogy valamit rosszul csinálunk, a baba mindent háttérbe szorító jelenléte és szükségletei és mindaz, amit elképzeltünk a kék szemű, nem síró, mosolygós kisgyerekről egyre erősödő indulatokat válthatnak ki belőlünk. Sokan ki is mondják, mások is bizonyára gondolják: „Legszívesebben kihajítanám az ablakon!” Vajon lelkiismeret-furdalással kell átélnünk a kimerültségünket, a közömbösségünket, az indulataikat? Mit tehetünk? – kérdéseinkre választ kapunk a lap hasábjain.

A szülői mesterség csapdájáról szintén olvashatunk. A család a gyermek első közössége, ahol az első konfliktusok is érik. Bűntények, erőszak, ütések és sérülések... a család a mai társadalom legveszélyesebb helye a statisztikák szerint. A lap munkatársai néhány ötletet adnak a konfliktusok megoldására.

Mindannyian átéltünk már olyan napot, amikor semmi sem úgy megy, ahogy elképzeltük. A bennünk lévő feszültség egyre fokozódik, felgyülemlekednek az indulatok... aztán néha robbannak. A stressz senkit sem kímél. Ötletek, javaslatok segítenek levezetni a nap végére összegyűlt feszültségünket.

„Este fél hétkor munkából jövet sietve összeszedem a gyerekeket a napköziben és szaladunk haza. Gyorsan át kell nézni a leckét, elkészíteni a holnapi szendvicseket, megmelegíteni a tegnapi főzött vacsorát, és hogy minden perc ki legyen használva, elindítani egy mosógép ruhát... Joel (hat éves) és Mathilde (nyolc éves) felajánlják a segítségüket. Igazán aranyosak. Ilyenkor általában a tévé előtt ülnek. Fogom a mosóport, az öblítőt és a kis adagoló poharakat. Egy kéket és egy sárgát. „Én akarom a kéket!” „Nem, enyém a kék!” „Anyu, nem akarja ideadni a kéket!” Butaságok... nyugodt maradok. Az öblítő lötyög Joel kezében, a mosópor rázkódik Mathilde kezében. Még mindig nyugodt maradok. Ők nem. „Hülye vagy, menj a francba!” Káromkodás. Lökdösődés... Igyekszem megőrizni a hidegvéremet. A mosóporos doboz leesik, az öblítő ráfolyik. Mathilde az öccse arcába vág. „Hülye!” A fenekükre csapok és kiabálni kezdek: „Elég legyen! Nem akarom, hogy ebben a házban verekedés legyen!” Állókép. Csönd. Rádöbbenek a helyzet abszurdítására. A gyerekek is. Rámnéznek. Mit is mondhatnék nekik?”

Ha már az erőszakról beszélünk, mindenképpen szólnunk kell a televízió képernyőjén bemutatott erőszakról is, hisz gyermekeink átlagosan két órát töltenek naponta tévé nézéssel. Az erőszakos képsorok gyermekekre gyakorolt hatását többen vizsgálták már, és arra a következtetésre jutottak, hogy ezen képek látványa fokozhatja a fiatal nézők agresszív reakcióit. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül a televízió kulturális és pedagógiai

szerepe sem. Vagyis nem az a megoldás, ha számúzzuk a tévét az otthonunkból. Marcel Frydman, belga szociálpszichológus professzor prevenciós programot javasol a televízió okozta káros hatások ellen. Az újság felsorolja a család, az iskola és a média teendőit ahhoz, hogy valóban barátunk lehessen a tévé.

A fiataloknak tulajdonított erőszak megértéséhez mindenképpen körül kell néznünk a társadalomban, meg kell vizsgálnunk a szociális és gazdasági kapcsolatokat, a munkanélküliséget... Vajon a társadalom mennyire tehető felelőssé a fiatalok rossz közérzetéért?

Megszaporodott az iskolai erőszakos esetek száma is. Igazgatók, pedagógusok gondolatairól, újításairól, javaslatairól olvashatunk néhány cikket. A kooperatív (közösségi) játékok, ezek az oly egyszerű és szelíd játékok kedvező hatással vannak a gyermekekre: lehetővé teszik, hogy levezessék az indulataikat, mindenkit ellazítanak. Az együttműködés csökkenti a feszültséget, pozitív elemmé alakítja a megtorlást és a bosszút. A játékosok úgy adnak helyet a másoknak, hogy a saját helyüket is megtartják. Együtt hoznak létre olyan teret, ahol beszélgethetnek, építhetnek, kifejtetik gondolataikat és véleményüket.

A gyermeknevelés szükségszerűen magában foglalja a szigorúságot, pontosan a gyermek érdekében. A szülők követelnek, döntenek, választanak, tiltanak a gyermekóhajaival szemben, vagyis felállítják az együttélés szabályait. Ők adnak támpontokat arra vonatkozóan, hogy mi illik és mi nem, mi a fontos és mi a lényegtelen, mi a kötelező, és mi a választható. A követelések és a prioritások családonként változnak. A szembenállások, a konfliktusok árán tanulja meg apránként a gyermek megfelelő formában kifejezésre juttatni és leküzdeni agresszivitását anélkül, hogy a másikat megsebezne, így jön rá a szabályok szükségességére. Az agresszivitás megnyilvánulásait megtilthatjuk ugyan, de ne tiltsuk meg az érzelmeket. A tett elítélése soha nem jelentheti azt, hogy elítéljük a gyermeket is, aki tette. Sőt, néha érthető, elfogadható a gyerek haragja, lázadása.

„Nem muszáj szeretned a kisbabát – mondják a szülők az idősebb testvéreknek – de nem verheted meg...” „Tudom, hogy haragszol rám, de megtiltom, hogy megüss!” „Nem kellett volna elvinnie a biciklidet. Jogod van ahhoz, hogy visszahozd. De anélkül, hogy verekednél...”

A füzet kész válaszokat nem ad, ám a kérdések pusztá megfogalmazása is fontos támpontokat nyújt a szülőknek, olvasóknak.

(La violence et votre enfant, Les dossiers du Journal de votre enfant éd. Ligue des Familles, 1997. 39 p.)

Fordította és összeállította: Puskás Gyöngyi

Írta: Herczog Mária

Európai Nevelőszülői Konferencia '98

A magyar gyermekvédelem és a nevelőszülői tevékenység elismerését és megerősítését jelentette a nyíregyházi augusztus 21-23. között megrendezésre került IFCO (Nemzetközi Nevelőszülői Szervezet) Európai Nevelőszülői Konferenciája.

A nagy sikerű rendezvény számos tanulsággal és eredménnyel járt. Mindenekelőtt ismét bizonyította, hogy a magyar gyermekvédelmi szakemberek egyenrangú partnerei az európai kollegáknak, hogy szakmailag, emberileg is büszkék lehetünk az eddig elért eredményekre és az új gyermekvédelmi törvény szellemiségére, célkitűzéseire.

Harminckét országból, 920 résztvevő volt kíváncsi a rendezvényre, melyet a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat, a nyíregyházi városi önkormányzat és a polgármester asszony, valamint a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat munkatársai fáradhatatlan szervezőmunkával és lelkesedéssel tettek lehetővé a Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület és az Országos Család-és Gyermekvédelmi Intézet munkatársaival közösen.

A konferencia szervezésében valamennyi magyar, nevelőszülővel foglalkozó civilszervezet is részt vett, ezzel is jelezni és megmutatni kívántuk, hogy a nevelőszülői hálózat működtetése már nem kizárólag állami feladat.

Az IFCO, a nevelőszülők nemzetközi szervezete azért fogadta örömmel Magyarország jelentkezését a konferencia rendezőjeként, mert így első alkalommal kerülhetett sor Kelet-Európában ilyen nagyszabású gyermekvédelmi találkozóra. A nyugat-európai – sőt nagyszámú amerikai – résztvevőn túl nagyon kedvező lehetőséget nyújtott a magyarországi helyszín a környező és távolabbi volt szocialista országokból érkezett, többnyire ösztöndíjas kollegáknak és nem utolsósorban a magyar nevelőszülőknek és segítőiknek a részvételre.

A konferenciát fővédnökként Göncz Árpádné nyitotta meg, előadást tartott Harrach Péter szociális és családügyi miniszter, a konferencia védnöke, a megyei közgyűlés elnöke, Zilahy József, amivel, reméljük, még hangsúlyosabbá tehetjük, mennyire fontos, hogy a gyerekek életéről, védelméről ilyen formában is szó essék. Az első nap Nyíregyháza polgármestere, Csabai Lászlóné adott fogadást, melyen Lakner Zoltán a tárca helyettes államtitkára tartott megnyitót, a polgármester asszony pedig megrendítően szép személyes történetét mondta el saját nevelőszülőknél töltött éveiről.

A konferencián elhangzott plenáris előadások a gyermekvédelem egészét érintő kérdéseket elemezték. Az ebben a számban olvasható bevezető előadás jól mutatta, hogy a magyarországi törvényi változások és szakmai irány megegyezik az európai gondolkodás fővonalával, de ugyanakkor elgondolkodtató abból a szempontból is, vajon eleget tudunk-e arról milyen élmények, érzések határozták meg pályaválasztásunkat, szemléletünket. A gyermekvédelem és állam viszonyát feszegető holland előadásban Bartman a felelősségi viszonyokat feszegette, amely ugyancsak aktuális kérdés számunkra is. Konklúziója, hogy a gyerekekért, jóllétükért az államnak is felelősséget kell vállalnia, csak egyetérthetünk, mint ahogy azzal is, ezt a felelősségvállalást nem az államosított gyermekvédelem jelenti, hanem a gyerekek életét érintő valamennyi kérdésben a felelős gondolkodás és a megfelelő támogatás, amely hozzásegíti a szülőt, közösséget, intézményrendszert feladatainak ellátásához.

Göncz Kinga a szakemberek és ezen belül a nevelőszülők számára oly nagy, de ritkán észlelt és kezelt veszélyről, a kiégésről, kifáradásról beszélt. E terület jelentőségénél jóval kevesebb figyelmet kap, nálunk nem elfogadott ma még, hogy a segítő szakmákban a szupervíziót, a megfelelően biztosított szabadidőt és más, a személyiségregenerálást célzó lehetőségeket a fenntartó fizesse, de legalább szükségességét elismerje, pedig bizonyított, hogy így jobban és sikeresebben lehet dolgozni. A kiégést megelőző és kezelő segítség igénye nem szegény, hanem szükséges munkaeszköz, amely a nevelőszülők számára különösen fontos, hiszen ők 24 órát töltenek együtt a gyerekekkel és felkészítésükben is kevesebb lehetőség volt eddig e problémák érintésére.

Marjatta Bardy, a neves finn kutató a művészet gyógyító erejéről beszélt, amiről ugyancsak jelentőségénél sokkal kevesebb szó esik a lehetséges eszközök számbavételekor. Ennek a rendkívül sokféle és komplex hatású eszköznek az ismertetésére és többoldalú megközelítésére egy későbbi számunkban vissza fogunk térni.

A szekciók munkája nagyon sokrétű és színes volt, minden törekvésünk ellenére némi gondot okoztak a nyelvi nehézségek. Ennek ellenére sokféle eszmecsere és barátság alakult ki a különféle országokból érkezettek között. Egyik kiemelkedő esemény volt a különféle országokban -Magyarország, Belgium, Finnország, Hollandia, Norvégia, Svédország, USA – dolgozó PRIDE (nálunk FIKSZ) trénerek szakmai napja. Itt találkoztak mindazok, akik a nevelőszülői képzés nálunk is elfogadott modellje szerint készítik fel a nevelőszülőket. Nagyon hangulatosak voltak a beszámolók, ki hogyan találkozott e tréninggel és miképpen halad a munkával. Eileen Pásztor és Rob vonPagée, a program „szülei” joggal hatódtak meg és néztek örömmel a sok „rokongyerekre”.

Kálid Artúr volt a konferencia ceremóniamestere, aki saját élettörténetét megosztotta a hallgatósággal. A jól ismert, népszerű színész Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében nőtt fel állami gondoskodásban, nevelőszülőknél illetve a Berkeszi Gyermekotthonban. A gyermekvédelemben rendkívüli jelentősége van annak, ha valaki életével példázza, hogy az előítéletek és vélt determinációk ellenére ki lehet törni abból a csapdahelyzetből, amit a családon kívül nevelődés kétségkívül magában rejt. Ha hozzá hasonlóan minél többen vállalnák gyermekkorukat, jó példát mutathatnának a rendszerben élő gyerekeknek és a közvéleményt formálóknak is. Köszönet a bátorságért és emberségért.

A konferencia programjához tartozott a méltatlanul kevés figyelmet kiváltó kiváló színházi előadás az V. Sally is, melyet Szalay Kriszta és Cserna Antal állított színpadra és játszott el kollegáival D. Keyes világhírű regénye alapján. A darab – amely a konferenciát megelőző napon került bemutatásra – egy pszichiátriára kerülő többes személyiségű nőről szól, a-kiről időközben kiderül, gyermekkorában szexuális bántalmazás áldozata volt és erről mindeddig senki nem tudott. Az előadás rendkívüli erővel és kiváló megvalósítással hívja fel a figyelmet erre a még mindig olyan kevés figyelemmel kísért és sajnálatosan gyakori tragédiára. Az alkotók joggal gondolhatják, hogy a színházi előadás több ember – érintett és környezete – számára nyújthat legalább a felismerést segítő katarzist, mint számtalan szakmai írás. Ezek sem nélkülözhetők, mert mint a konferencia is bizonyította, a szakemberek is komoly információ hiánnyal rendelkeznek e téren.

A konferencia rendkívüli jelentősége, hogy lehetőséget teremtett a találkozásra kelet és nyugat, Magyarország és a külföldi segítőszakemberek között, még sok évig meghatározhatja a résztvevők munkáját. A magyar sajtó kiemelkedően sokféle híradással segített abban, hogy a közvélemény jobban megismerje a nevelőszülőséget, a nevelőcsaládban gondozott gyerekekről, szülőikről, a segítő szakemberekről többet megtudjon.

A konferencia a kelet-európai kollegák számára ritka lehetőséget teremtett azzal, hogy demonstrálta: nem feltétlenül a nyugat-európai modellek a rögtön elérhetőek, de van már közvetítő és átvehető minta, a magyar gyakorlat olyan eredményes és kulturálisan jóval közelebb álló, hogy érdemes innen tanulni, itt ismereteket szerezni. Ennek nyomán már számtalan kérés érkezett, segítsünk, adjunk tanácsot, szervezzünk tapasztalatcseréket. A nyugat-európaiak és amerikaiak pedig őszinte tisztelettel és elismeréssel adóztak a gyermekvédelmi törvénynek, a nevelőszülői gyakorlatról, képzésről hallottaknak és nemritkán irigykedve jegyezték meg: jó lenne, hanem csak a kelet-európaiak akarnák az ő gyermekvédelmüket tanulmányozni, hanem nekik is alkalmuk lenne tőlünk tanulni, mert volna mit. Elsősorban a gyermekek napközbeni ellátásáról, a védőnői és gyermekorvosi ellátásról, a határozott és jól körvonalazott egységes rendszerű átalakítási tervekről és gyakorlatról. Ez mindenképpen jogos büszkeséggel tölthet el mindenkit, és felhívja a figyelmet ismét arra, hogy önértékelésünket egy kissé árnyalni kellene. Sokkal bátrabban vallani az erősségeket, többször és elemzően beszélni róluk, megmutatni őket, ugyanakkor ezek mellett ismerni és elismerni a gyenge pontokat, egyiket sem túlhangsúlyozni a másik ellenében, vagy rosszul értelmezett szakmai önérzetből eltagadni, ha valami nem jól működik. Ennek az önértékelés módosításnak nagy jelentősége lehetne abban is, hogy a gyermekvédelemben dolgozók ne érezzék, hogy állandóan védekezniük kell, hogy egyik területnek a másik ellenében kell bizonyítania létjogosultságát, hogy ne a gyermek mindenek felett álló, érdeke, hanem a partikuláris és pillanatnyi érdekek legyenek a meghatározók.

A nevelőszülők európai konferenciája újabb esélyt jelent a magyar gyermekvédelem számára, hogy elismerje a nevelőszülői tevékenység kiemelkedő fontosságát, értékelje az elért eredményeket és elemezze azokat a nehézségeket és kudarccokat, amelyek segítik a szakma továbbfejlődését. Ez nem képzelhető el olyan kutatások, elemzések nélkül, melyek keretében meg kell vizsgálni, hogy mikor és milyen formában indokolt a nevelőszülőnél történő elhelyezés, hol van mód az alternatívák használatára a mai gyakorlathoz képest – átmeneti elhelyezés, csecsemőotthonok –, hogyan lehet segíteni a ma legtöbb gondot jelentő élethelyzetek jobb megoldását – szülői kapcsolattartás, kamaszkrízisek, felnőtté váltak önállósodása – és hogy miképpen támogatható a legjobban a nevelőszülő és az őt segítő szakember. Mára szerencsére egyre több civil szervezet foglalkozik nevelőszülői ellátással és számuk várhatóan nőni fog, miközben átalakulóban van a korábbi rendszer is. A készülő etikai kódex, a szakmai szabályok és minimumok, a képzés és továbbképzés nagy segítség és egyben útmutató is. Reményeink szerint az IFCO Európai Nevelőszülői Konferenciája segítséget nyújtott a gyermekvédelem egésze számára, hogy értékén kezelje saját munkáját és mások tevékenységét, és arra ösztönözzön, hogy bátran mutassuk meg magunkat és tudjunk eredményeinkről, esendőségeinkről számot adni, kérdezni és odafigyelni másokra is.

Írta: Iványi Györgyné

Amíg egy gyermekjóléti szolgálat elindulhatott...

A Törvény 1997. nov. 1-től kötelező jelleggel írta elő a gyermekjóléti szolgálatok létrehozását.

1998 tavaszán a mi 15 000 fős nagyközségünkben még nem is tervezték ezt. Azon gondolkodtak – mivel a feladatot a középfokú végzettségű humán csoport vezetője kapta –, hogy nálunk nincs is szükség önálló gyermekjóléti szolgálatra, célszerűbb, ha a feladatot a szomszéd város látja el, ellátási szerződés keretében.

Engem, mint friss másoddiplomás szociális munkást mélyen érintett ez a dolog. S készítettem egy részletesen kidolgozott programot, amit letettem a jegyző úr asztalára, mielőtt ez a bölcsnek nem mondható döntés megszületik. A jegyző úrnak tetszett a program, és addig is, amíg a szolgálat megalakulását a képviselő testület is jóváhagyja, alkalmaztak a humán csoportnál.

Közben megjelent a Népjóléti Minisztérium pályázati kiírása a gyermekjóléti szolgálatok működésének elősegítése céljából, s a képviselő testület megbízott azzal, hogy azon egy programmal induljak.

A problémák ezután kezdődtek igazán, hiszen azzal a humán csoport vezetőjével kellett konzultálnom a részletekről, aki már előzetesen sem értett egyet a szolgálat létrehozásával, és azt hangoztatta, hogy úgy sem ér semmit az egész. Naponta azon vitatkoztunk, hogy az általam összeállított programból szerinte miket kell kihagyni. Én nem voltam erre hajlandó, mivel hittem abban, hogy a szolgálatok, hajói végzik a munkájukat, igenis sokat tehetnek a rászorulóknak érdekében, s nem akartam azt sem, hogy olyan program menjen ki a kezem alól, ami szakmailag nem állja meg a helyét, hiszen az saját hozzá nem értésemet bizonyítaná.

Ez komoly ellenérzéseket váltott ki a főnökömből, meglévő állásom is veszélybe került, az új, pedig még nagyon távolinak látszott.

Az aljegyző támogatásával végül is sikerült kiharcolnom, hogy a program úgy kerüljön beadásra, ahogyan én elterveztem, a főnököm közben azzal bízott, hogy úgysem kerül elfogadásra. Javasolták, kevesebb feladatot vállaljunk fel, a megcélzottak körét szűkítsük csupán egy bizonyos korcsoportra. Ezt elképzelhetetlennek tartottam. Idegőrlő hónapok következtek egy nehezen megélhető munkahelyi légkörben, amíg megszületett az eredmény, a pályázaton 2, 8 milliót nyertünk (ami egy később megjelenő cikk szerint az 1, 2 millió Ft-os átlaghoz viszonyítva szép eredmény).

Újabb megmérettetésnek néztem elébe, alkalmas vagyok-e a feladatra. A bizottságok, majd a képviselő testület elé is ki kellett állnom, így lehettem családgondozó abban a szolgálatban, ami az én aktív közreműködésemmel jött létre.

A feladatot az Idősek Klubja intézményéhez csatolták. Új főnököm lett, s új kollégám, aki szintén jó szakember és erre a feladatra termett.

Azt első időszakban azonban még az is kérdéses volt, hogy szabad-e felbontanunk a nekünk címzett leveleket, aláírhatunk-e általunk fogalmazott válaszokat, szórólapjainkat is kifogásolták, hiszen abba belefoglaltuk, mi mindenben igyekszünk segítséget nyújtani a hozzánk fordulóknak, mert úgy vélték, nem leszünk rá képesek.

Ellenkezésre már nem mertem vállalkozni, hiszen hogy néz ki egy mindenkivel összeférhetetlen családgondozó?

A „hatalom” összpontosításából csak akkor kaptunk engedményeket, amikor egyre bonyolultabb ügyek jöttek és felelősséget is kellett vállalni azért, amit aláírtunk. Jelentős könnyítés volt ez számunkra, mert egyszerűbbé tette a dolgokat.

Teljes felelősségünk tudatában, hatalmas tettvággyal vetettük magunkat a munkába.

Első lépésként az iskolák jelzéseire olyan problémák megoldásán dolgoztunk, mint a helytelen eljárás szerint, az ügyfél részére hátrányosan megállapított segélyek újra igénylése.

Volt olyan hogy a négy gyermekes család azért csupán két gyermek után kapta meg a nevelési segélyt, mivel ha mind a négyre állapítják meg, már túlhaladják a 13 700 Ft/fős jövedelmi átlagot, több olyan család is képbe került, akik a megalázó bánásmód miatt évek óta messzire elkerülték a hivatalt, bár támogatásra való jogosultságuk nyilvánvaló volt, évek óta mégsem kértek semmit. Az ilyen ügyek korrigálásával érdekeket sértettünk, bár sohasem ez volt a célunk.

Közvetítettünk – sikeresen – családi konfliktusok megoldásában, kilakoltatást odáztunk el, és segítettük ahhoz a családot, hogy lakásmegoldást találjon, javaslatot tettünk gyermek-elhelyezési ügyekben, s amikor „levegőhöz” jutottunk, lépéseket tettünk az észlelő- és jelzőrendszer kialakítására, s kézzel fogható segítségadás lehetőségeit kutattuk. Adományok fogadását vállaltuk és felhívással éltünk a helyi munkáltatók felé, hogy ha üresedés van, vagy lesz náluk, azt jelezzék felénk, hogy az érdeklődőket értesíteni tudjuk.

Felhívást tettünk közzé arra is, hogy az olcsóbb albérletek, lakások közvetítését vállaljuk.

Új programokkal álltunk elő. Felhívásainkkal; ajánlásainkkal a kamaszokat igyekeztünk megközelíteni, s a gyermeküket egyedül nevelő szülőkre kívántunk fokozott figyelmet fordítani.

Új szórólapokat terveztünk és adtunk ki.

Közben a helyi gyámügyi előadó olyan tevékenységet igyekezett ránk hárítani, ami egy-egy névtelen bejelentés alapján a családok ellenőrzését célozta, s velünk ijesztgette a hozzá került gyermekeket, mondván, ha nem változtatnak magatartásukon, szokásaikon, székelyszemre velünk kell kézenfogva járniuk mindenhova.

Néhány ilyen felkérés után jeleztük, hogy az ilyen jellegű feladatokat nem tudjuk felvállalni, mivel a mi problémamegközelítésünknek mindig a segítő szándékot kell tükröznie, s ezt a képet és hozzáállást szeretnénk megtartani, mielőtt valóban félelemmel közelednének az ügyfelek felénk. A hatósági jellegű elintézési módot követelő ügyekben járjon el ő maga, a jogszabályok szerint, mert mi ebben nem tudunk a segítségére lenni.

A jelzőrendszer egyébként már jól működött, az iskolai ifjúságvédelmiség és egyéb érintett segítők örültek nekünk, ilyen típusú feladataik megkönnyítését várták tőlünk, amelyet mi készséggel vállaltunk. Jelzéseik már rendszeresek, kapcsolatunk szinte napi szintűvé vált. Kezdetől az országosan egységes nyilvántartási rendszert alkalmazzuk, az Országos Családvédelmi Intézet Módszertani Osztálya mindig készséggel adott választ a felmerült kérdéseinkre. Megnyugtató számunkra, hogy van hová fordulni tanácsokért, segítségért, vagy egyszerűen csak azért, hogy megerősítést kapjunk munkánkkal kapcsolatban.

Ajánlkoztunk a főiskolákon, hogy a szociális munkás hallgatók gyakorlati tapasztalatainak megszerzéséhez teret adunk. Szociális asszisztensképzősök jártak már nálunk ilyen céllal. Egyre több ügynek a megoldásához járulunk hozzá, és egyre többször örülhetünk együtt az ügyfelekkel!

Úgy véljük, nincs ennél szebb hivatás, s ha a három hónapos próbaidőnk lejártá után meghosszabbítják alkalmazásunkat, új lendülettel, újabb tervekkel állhatunk elő, hogy tevékenységünket mindazok megismerjék, akik hasonló területen dolgoznak.

Írta: Kovács Ágnes

Csecsemőotthon másként

avagy: milyen jogcímen gondozzuk az anyákat?

1991-ben kezdődött. Pszichiáter kollégám és barátom megkeresett egy születendő gyermek elhelyezése ügyében. A szüléshez közelálló, negyvenes éveiehez közeledő anya hónapok óta alkohol elvonó kúrán vett részt, kézenfekvő volt, hogy a gyermek útja egyenesen a megyei csecsemőotthonba vezet. „Szülés után várjuk őket” – mondtam. „Ezért akartam veled személyesen beszélni – mondta kollégám – óva intelek attól, hogy az anyát felvedd. Agresszív, kiégett, kezelhetetlen emberi roncs, 70-es IQ-val. Nem hiányzik az neked a csecsemők mellé.” Három hét múlva mindketten megérkeztek a csecsemőotthonba.

Az anya ragaszkodott ahhoz, hogy az intézetben maradjon és szoptassa kislányát, egyébként sem volt hová mennie. Családjával nem tartotta a kapcsolatot, évekként azelőtt kitagadták. Az alkoholos máj-és agyi károsodások következtében kialakult tartós egészségromlása miatt szerény rokkantsági nyugdíjat kapott.

Nagyon szerette kislányát, kérte, hogy a szoptatási idők között is mellette lehessen, nézhesse, és ha ébren van, dajkálhassa. Rövidesen a kislány is követelte anyját, ha nem volt mellette, nyugtalan volt, gyakran, dühösen sírt. Rövid idő alatt, szinte észrevétlenül tökéletes, harmonikus kapcsolat alakult ki közöttük. Az anya olyan sok időt töltött kislányával és olyan adekváтан reagált a csecsemő igényeire, hogy értelmetlennek tűnt külön szobában történő elhelyezésük. Így hát heverője mellé kiságy került, a csecsemőt a nap 24 órájában rábíztuk édesanyjára, természetesen rengeteg segítség és szoros felügyelet mellett.

Hogy ki félt ettől jobban – az anya vagy mi – már nem tudom megmondani. Mindnyájan szorongtunk, hiszen járatlan útra léptünk, nem ismertük a buktatókat, a nehézségeket. Egyben biztosak voltunk: Erika jó helyen van. Persze jobb lett volna otthon, saját családjukban.

Az anya múltja miatt az elsőfokú gyámhatóság nem vállalta őket. A gyámügyi ügyintéző véleménye kemény és tömör volt: „Az anya menjen vissza az árokspartra, oda való, a kislány meg jó helyen van az intézetben.”

Képtelenek voltunk elszakítani őket egymástól. Költségvetési intézet lévén azonban jogcímet kellett találni az anya gondozására, amelyre akkor még nem voltunk illetékesek. Törvényi háttérrel, jogszabályi kereteket kerestünk, így találtuk meg a szociális törvény átmeneti ellátásokról szóló rendelkezéseit. Így Erika édesanyja átmeneti ellátottként maradhatott tovább az intézetben, egészen Erika 3 éves koráig. A felcseperedő kislánnyal egyre gyakrabban látogatta meg saját édesanyját, aki megszerette unokáját és a kedvéért „befogadta” korábban kitagadott lányát is.

A mai napig 3 havonta rendszeresen meglátogatják az intézetet. Erika boldogan szalad mindenkihez, begyűjti a nagyságát és szépségét magasztaló dicséreteteket és elmeséli, mi minden történt velük mostanában. „Szeptemberben megyek iskolába és képzeljétek, még hozzá néééémet szakosba!”

Erikáék sorsának egyengetése kapcsán éreztem először azt, hogy az eddigieknél többet tudunk tenni ezekért a gyerekekért. Szinte szégyelltem, hogy a legelső esetben mindez nem szakmai tudatosság volt, csupán egy anya győzelme saját maga és az előítéletek felett. És

igaz ugyan, hogy lassan, óvatosan, de elkezdtek „felforgatni” az addig megszokott rendet, elveket.

Az egyik legnehezebb kérdés az volt, hogy milyen jogcímen gondozzuk az anyákat.

Addig, amíg az anya „dajkaszolgálatot” látott el az intézetben, legalább volt jogcím, bár nem találtunk a szoptató anyák ellátására vonatkozó semmilyen jogszabályt, kivéve a többszörösen módosított 4/1985 (1.18) PM rendeletet, amely a szoptató anyák élelmezési normáját határozta meg. Szakmai elveket nem találtunk, rendeletileg a szoptató anya nem is létezett, 1993-ig a statisztikai beszámolóknak sem szerepeltek.

Az újszülöttjével vagy szopós csecsemőjével érkező anya 3-4 óránként megfelelő öltözékben bement a gyermekcsoportban elhelyezett csecsemőjéhez, megszoptatta, kicsit dajkálgatta, majd visszaadta a gondozónőnek, aki tisztába tette, beszélgetett, foglalkozott vele, lefektette az ágyába. E tevékenységében azonban már zavarta őt az anya jelenléte, ezért a gyermek nyugalma való hivatkozással kiküldte őt a szobából. Az anya 3, vagy 4 óra múlva, a következő etetésre jöhetett be legközelebb.

A gyermeket illetően az anyának semmi felelőssége nem volt, tulajdonképpen a gyermek táplálásán kívül nem is volt rá szükség. Ezt nagyon jól kifejezte a „dajkaszolgálat” szó is. Fiatal gyermekvédelmi szakemberek vagy a gyermekvédelem más területein dolgozók nem feltétlenül ismerik ezt a kifejezést, az ő kedvükért esetleg ilyen részletesen. Embertelen, személytelen volt ez az ellátási forma, a beutalási indok figyelmen kívül hagyásával egyformán sújtotta a véltlen szerencsétlen és a gyermekét valóban elhanyagoló „rossz” anyát. Csoda-e, hogy sok anya rövidesen elhagyta gyermekét? Ha ő nem is akart elválni tőle, a szoptatás végeztével el kellett mennie az intézetből.

Az 1993-tól „A szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról” szóló törvényt alkalmazva lehetővé tettük, hogy az intézetben élő anyák „átmeneti ellátottként”, térítési díjat fizetve, a szoptatási idő letelte után is gyermekük mellett, az intézetben maradhassanak. A szoptatáson kívüli egyéb étkezéseknél is ők látták el csecsemőjüket, tisztába tették, fürdették, felöltöztették, vagyis gondozták őket, egyre többet foglalkoztak velük. Ekkor még a gyerekek csoportban éltek, az anyák külön helyiségben,

Az édesanyjikkal rendszeresen, egyre több időt együtt töltő gyermekek érezhetően jobban fejlődtek, lelkiileg lényegesen kiegyensúlyozottabbak voltak. Különösen beszédfejlődésük, szocializációjuk és személyiségük megvalósítására való törekvésük terén éreztünk lényeges különbséget az intézetben anya nélkül nevelkedő társaikkal összehasonlítva.

Az anyák, a gyermek és a gondozónő kényszerű együttélése fazonban lényeges problémák forrása volt, melyről bővebben szeretnék beszélni, hiszen ez a gondozási forma jelenleg is megtalálható sok csecsemőotthonban. A csecsemőotthonokban a gyermek gondozására, etetésére, fürdetésére, vagyis minden gondozási műveletre apró részleteiben kidolgozott és megfogalmazott módszertani elvek az irányadók. A gondozónő elvárta az anyáktól, hogy a módszertani elvekben lefektetett módon gondozzák gyermekeiket, ami nem mindig sikerült. Vagy az anya volt képtelen erre, vagy a gyermek igényelt másféle, egyébként ugyanolyan jó gondozási formát. A gondozónő és a pedagógus jó szándékkal ugyan, de állandóan kritizálta az anyákat, akik maguk is ügyetlenek, a gyermek ellátására alkalmatlannak érezték magukat. Holott csak arról volt szó, hogy az anya és gyermeke másképpen, számukra egyszerűbb, jobb, vagy kellemesebb módon szerették volna élni mindennapjaikat. A gondozási feladatok teljesítése nem elégítette ki őket, saját maguk és gyermekük egyéniségének megfelelő, saját családjukban tapasztalt, vagy megszokott módon nevelték volna gyermekeiket. Ha a saját családjukból hozott minta lényeges elemeiben hibás volt, részletes és hosszas megbeszélések után megértették, belátták ezt, nem ragaszkodtak

hozzá, mert jó anyák akartak lenni. A gondozónők akkor még képtelenek voltak arra, hogy egyénileg mérlegeljenek, minden anyától ugyanannak a gondozási sémának a betartását követelték meg.

Nagyfokú rivalizálás indult meg az anyák és a gondozónők között, ami akkor még nem szakmai hiba, hanem általános emberi reakció volt. A gondozónők ugyanis nem voltak felkészítve erre a szituációra, képzésük kizárólag a magára hagyott gyermek ellátására terjedt ki, ahol a szülő maximum „látogató” volt. A gyermekek egyértelműen az „anya pártját fogták”, nekik szólt mosolyuk, otthagyták érte az éppen velük foglalatostkodó gondozónőt és – bár maszatosabban, „csúnyábban”, fel-felugrálva és gyakran válogatva, de – sokkal szívesebben ettek az édesanyjukkal együtt. A gondozónő nem tudta kezelni a problémát, saját szerepét az anyával egyenrangú társként –sőt fontosabbként – ismerte ebben a háromszögben. Úgy tudta, a gyermek iránta való érzelme, kötődése teljes egészében pótolja az anyagyermek kapcsolatot, a gyermeknek rajta kívül nincs másra szüksége. Ezért az anyával szembeni harag, féltékenység, a gyermek viselkedése miatti értetlenség és sértődés mindennapos problémaként jelentkezett. Így én ezért minden alkalmat megragadtam arra, hogy az aktuális problémák megbeszélése kapcsán a gondozónők ilyen irányú továbbképzését, felvilágosítását biztosítsam. Az intézet szakmai munkája megváltoztatásának ez volt a legnehezebb része. Különösen az évtizedek óta csecsemőotthonban dolgozó szakemberek tudták nehezen elfogadni az anya – a gyermek számára – elsődleges és saját maguk másodlagos szerepét. Törvénytisztelő, saját családjukat ellátó, gyermekeiket tisztességesen felnevelő emberek lévén nem értették, néha ma sem értik, miért támogatjuk a tisztességéből sokat veszített anyát, miért vagyunk elnézőek, ha „vétenek” gyermekeik ellen. (Félreértések elkerülése végett ez a vétség soha nem volt lényeges, „jó anyák” milliói naponta több alkalommal követnek el ilyeneket.)

Soha nem számolták ki, hogy a csecsemőotthonban egy újszülött a nap 24 órájában maximum 160, de inkább 120 percet van kézben, és ezt a testi kontaktust is három különböző (bár lehetőség szerint mindig ugyanaz a három) ember biztosítja. Azt a gyakorlatban tapasztalták, hogy a módszertani elméletben megfogalmazottakkal szemben a gyermekek egyéniségének megfelelő bánásmódot ilyen körülmények között nem lehet biztosítani, nagyon sok gondozónő szenvedett is emiatt. A csecsemők remek partnernek bizonyultak, alkalmazkodtak helyzetükhöz, minden gondozónővel együtt töltött percnél nagyon örültek és igyekeztek kiharcolni is azt. De tudták, hogy ennyi és csak ennyi lehetőségük van. Azt gondoltuk, így a jó. Átlátható és mindenki számára biztonságot adó rend volt, ami az anyák gyermekük és a csoport életébe való belépésével veszélyeztetette vált.

Két lehetőségünk volt. Az egyik, hogy az anya is „gondozónőként” foglalkozik gyermekével, és akkor helyreáll a rend. Sok csecsemőotthonban ezt a megoldást választották. Mi azonban másként döntöttünk. Úgy gondoljuk, hogy ez a rend az a szükséges rossz, ami nélkül e korosztály intézményes ellátását nem lehet megoldani, hiszen ez ad biztonságot a gyermeknek. Ugyanakkor alapvetően korlátozza a gyerekek személyiségfejlődését, szocializációját, mentális és pszichés fejlődését. Ha bementünk egy gyermekcsoportba, az édesanyjuk által gondozott gyerekek tartásán, mozgásán, viselkedésén, játékán nyilvánvalóan észrevehető volt, hogy egyszemélyes, bensőséges kapcsolat birtokosai. Nem akarom részletezni és bizonyítani azt a tényt, amit számtalan pszichológiai kísérlet bizonyít: az anya (vagy egy stabil személy) és-a gyermek állandó, szoros testközelsége, testi kontaktusa, kettőjük rendszeres interakciója elengedhetetlen a gyermek megfelelő fejlődéséhez.

A másik megoldást választottuk, a gyermek csoportból való kiemelését és édesanyjával együtt történő elhelyezését. Ez egyrészt az érintett gyermeknek a lehető legjobb volt,

másrészt a csoportban anya nélkül élő többi gyermek és a gondozónő számára biztosította a nyugalmat és a biztonságot adó rendet.

Először nagyobb, majd egyre kisebb csecsemőkorban helyeztük a csecsemőt édesanyja mellé, egy szobába 2-3 anyát és gyermekét. Nem voltak sokan, viszonylag könnyen megoldható feladatot jelentett, hogy az intézetben dolgozó pedagógusok és a vezető gondozónő nagyon gyakran be-benézett hozzájuk, segítettek, tanácsokat adtak, ha kellett, órákat töltöttek az anyával. Öröm volt látni az édesanyjukkal együtt élő gyermekek fejlődését, kiegyensúlyozottságát, egyéniségük kibontakozását, önállóságuk és akaratuk számtalan megnyilvánulását, aminek már volt értelme, hiszen az egyszemélyes kapcsolatban teljesíthetővé vált. Ez volt az a pont, amikor a pedagógusok és sok gondozónő felismerte az intézményes nevelés korlátait. Sokan közülük ezt nem kudarcként élték meg, megértették, hogy ezeket a korlátokat a természet állította fel és akkor is léteznek, ha nem veszünk tudomást róluk. Ok voltak azok, akikre építhettem, akik segítettek, akik nélkül ez a szakmai program nem valósulhatott volna meg.

Tudtuk, hogy az anya gyermekével szembeni felelősségérzete csak akkor alakulhat ki, ha érzelmileg elég erősen kötődik hozzá, ha azt akarja, hogy gyermekének mindig és minden körülmények között jó legyen, de éreztük, hogy ez még kevés. Ereznie kellett, hogy megbízunk benne, önállóan dönthet bizonyos kérdésekben, tehát felelősnek is érezheti magát.

További célnak azt tűztük ki magunk elé, hogy képessé tegyük az anyát arra, hogy harcoljon gyermekéért, kapcsolatuk elegendő motivációt adjon ahhoz, hogy meg akarja és segítséggel meg is tudja oldani krízishelyzetüket. Hittünk abban, hogy a gyermeknek ott a legjobb, ahová született, csak sok esetben alkalmassá kell tenni ezt a közeget arra, hogy ugyanott fel is nevelhessék. Gyermekorvosi körzetben és kórházban praktizáló gyermekorvosként is alapvetően volt – és ma is az –, hogy senki nem születik jó vagy rossz anyának. A körülmények, saját gyermekora, neveltetése, a körülötte álló családtagok vagy szakemberek segítőkészsége nagymértékben befolyásolja gyermekével való kapcsolatát és azt, hogy képes lesz-e felnevelni őt. Ez a segítő szándék nem erőssége a mai magyar egészségügynek és sajnos még a gyermekvédelem területén sem általános.

Ekkorra már ez az ellátási forma nagyon népszerű lett, egyre több és több anya érkezett, némelyik több gyerekkel. Ezért tevékenységünket 1995-ben „Átmeneti elhelyezést biztosító ellátások” címen szakfeladatként rögzítettük az Alapító okirat módosításával.

Szakmai elveket fektettünk le, házirendet készítettünk, mely először másfél oldal volt. Jelenleg 24 oldalon keresztül szabályozzuk az anya-gyermek otthon életének minden apró részletét. Az anyákat ettől kezdve átmeneti ellátottként saját kérésükre, beutaló határozat nélkül felvehettem gyermekük mellé, illetve a szoptatási idő lejárta után ezen a jogcímen maradtak az intézetben. Ebben a formában a -beutalt, már nem szopó idősebb csecsemő vagy gyermek édesanyja is felvételt nyerhetett, vagy magával hozhatta otthon lévő idősebb gyermekeit is, ami egy korábban meglévő nagy problémát oldott meg.

Ekkor még az újszülöttet néhány hétig gyermekcsoportban helyeztük el, nem mertük azonnal rábízni az anyára. A kezdeti néhány hétben csecsemőjüktől elválasztott anyák az első napokban szinte állandóan gyermekük mellett voltak, majd egyre több szabadidőt „engedélyeztek” maguknak. Megfigyeltük, hogy néhány hét különélés is csökkenti az anya közvetlenül szülés után megnyilatkozó felelősségérzetét, és arra való törekvését, hogy a nap minden percében gyermeke mellett legyen. Amikor teljesen rájuk bíztuk csecsemőjüket, ugyanúgy megijedtek a gyermekükkel való együttélésekből adódó feladatoktól és a felelősségtől, mint korábban azok, akiket idősebb csecsemőjükkel költöztettünk össze.

Ennek okát keresve találtam meg Dr. Bagdy Emőke könyvében az anya szenzitív periódusáról szóló elméletet és Leidermann követéses megfigyeléseit, amely tökéletesen érthetővé tette a szülés után újszülöttjüktől szeparált anyák viselkedését. Eszerint a korai, közvetlenül a szülés utáni időszak olyan szenzitív periódus, amelynek ingere a gyermek testi érintése. Ennek hatására sajátos, ösztönszerű reakciók alakulnak ki az anyában, amit „anyai ösztönként” ismerünk és emlegetünk. Ha a szenzitív periódusban anya és újszülöttje szeparációja három hétnél tovább tart, az anya kompetenciája sérül, vagyis a csecsemő jelzése a-lapján annak szükségleteit nem mindig ismeri fel, így reakciója, tehát a szükségletek kielégítése sem mindig adekvát. Utóbbi bizonytalanná teszi őt és a csecsemőt is, kölcsönös félreértések sorozata – indul meg kapcsolatuk során.

Ennek felismerésétől kezdve (1996) minden anyát azonnal újszülöttjével együtt, külön szobában helyeztünk el. A változtatás megdöbbenő élményt jelentett. Ebben a korai időszakban még a fiatalok, alig 17 éves anya is természetesnek tekintette gyermekével való együttlétét, számunkra is meglepő módon nem félt a feladattól, mint korábban azok az anyák, akik csecsemőjüket csak bizonyos idő elteltével kapták meg. Ezek az anyák melegebben, „jobban” szerették gyermeküket, sokkal több testi érintést biztosítottak neki és fogékonyabbak voltak tanácsaink és kéréseink iránt.

Az anyákkal való foglalkozás mérhető változásokat eredményezett az édesanyjukkal együtt saját családjukba hazatérő gyermekek statisztikai adataiban. 1991. január 1-től 1998. június 30-ig összesen 109 anyát gondoztunk a hozzájuk tartozó 138 gyermekkel együtt. 1991-94-ig a gondozott anyák 30-40%-a, 1995-ben 65%-a vitte haza gyermekét saját családjába. 1996-tól kezdve jelentős kiugrást észleltünk: 1996-ban az anyák 76%-a, 1997-ben 79%-a hazavitte gyermekét. Talán még ennél is fontosabb, hogy az 1996-97-ben gondozott 36 anya közül mindössze egy anya volt képtelen családját összetartani, gyermekének családot biztosítani, aki ezért visszakerült intézetünkbe.

Óriási vitákat szült a felelősség kérdése, amelyet természetesen nekem, mint az intézet vezetőjének kellett felvállalni. Több év gyakorlata és jó néhány átvirrasztott éjszaka után ma már nagyobb felelősségnek érzem a csecsemő édesanyjától történő elválasztását és ezzel tartós kapcsolatuk kialakulásának megakadályozását, mint azt, hogy sok-sok odafigyeléssel és támogatással kezébe adjuk újszülöttjét. Természetesen megfelelő biztosítékokat kell beépíteni és rengeteget segíteni.

Mindig segítettünk, de úgy, hogy az anya ne érezze önállótlannak, ügyetlennek magát. Ittlétük első percétől kezdve az anya iránti bizalmat, ugyanakkor az anya felelősségét hangsúlyoztuk.

A gyermek gondozásával és nevelésével kapcsolatos minden lényeges dologra megtanítottuk őket. Az enyhe mértékben fogyatékos anya is együtt élt újszülöttjével, de akkor lényegesen több, intenzívebb és gyakoribb volt a segítség. Soha nem történt olyan anyai mulasztás, amely az újszülöttet, vagy a csecsemőt veszélyeztette volna. Előfordult, hogy kimaradt egy-egy etetés, de melyik kiváló anyával nem, ha például rosszul ítéli meg a vásárlás idejét? Az is előfordult, hogy elbliccelték a fürdetést vagy a sétát. Ezeket a mulasztásokat és a gyermekre nézve káros következményeit mindig megbeszéltük az anyával, kértük őket a gyerekekkel kapcsolatos teendők pontos betartására. Kemény munka volt, de az anyákba lassan bevésődött, hogy a gyermek igényeinek kielégítése mindennél előbbre való. Munkánk legnagyobb sikerét az jelentette, hogy az intézetben gondozott anyák között annak volt a legnagyobb becsülete, aki „jó anya”. Ebben a gyermek-centrikus légkörben, kényszerűségből kicsi helyen együtt élő anyák állandó, közös témája volt a gyermek ellátása és a gondozás minősége. Ez jelentette a legnagyobb segítséget, hiszen az anyák kritikus megjegyzéseikkel „egymást is nevelték”. Az újonnan érkezőkre ez a

mentalitás kezdettől fogva hatott, így ez a segítség folyamatossá vált, jelenleg is érezteti hatását.

Erre a feladatra függetlenített szakemberre volt szükség, ezért 1996-tól egy pedagógus csak az a-nyákkal és a velük élő gyermekekkel foglalkozott. Rendszeresen látogatta őket, megfigyelte a gondozás menetét, soha nem kritizált, csak tanácsokat adott, és ha bármilyen apróságot jól csináltak, megdicsérte őket. Különleges empátia, nagyfokú, a csecsemő legfontosabb igényét figyelembe vevő gyermekszerepet és humánus kellett ehhez a munkához, szerencsésnek mondhatom magam, hogy találtam ilyen embert.

1996 őszétől szociális munkással bővítettük az addig kétszemélyes munkacsoportot. A szociális munkás feladata azóta is az anya és gyermeke háttérben lévő család felkutatása, a hiányzó családi kapcsolatok kiépítése, a meglévők erősítése, vagyis a családgondozás. Másik feladata a krízishelyzet megoldása munkahely keresésével, az anyáknak alanyi jogon járó lehetséges jövedelmek megszerzésével, lakáspályázatok megírásával, átképzések, iskolarendszerű képzések elérésével. Az intézetből területre való visszajuttatás érdekében a területi önkormányzatokkal, az első fokú gyámhatóságokkal és a gyámhivatalokkal napi kapcsolatban áll, ami lényegesen javítja a gondozottak visszatérési esélyeit.

1997 tavaszán a Népjóléti Minisztérium Család-, Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztálya és a Békés Megyei Képviselőtestület segítségével eljutottunk Dániába, ahol célzottan azokat az intézeteket látogattuk meg, ahol hasonló tevékenységet végeztek. Nagyon sokat tanultunk.

Ottani tapasztalataink alapján az anyák számára is kemény munkát jelentő együttműködéssé alakítottuk eddigi jószándékon és bizalmon alapuló törekvéseinket és tovább bővítettük feladatainkat: az anyák személyiségének megismerésével és fejlesztésével. E célból 1997 ősze óta pszichológus segíti munkánkat.

Jelenleg az anyák gondozásának kezdetén együttműködési szerződést kötünk, amely egyrészt az anya gyermekével kapcsolatos kötelezettségeit, másrészt saját maga személyiségfejlődésével, krízishelyzetének megoldásával kapcsolatos feladatait tartalmazza.

A gyermek fejlődését, az anya gyermekével kapcsolatos feladatait, gondozási, nevelési elveit és azok módosításának szükségességét a pedagógus méri fel és rögzíti az anya és gyermek dokumentációjában. Rendszeresen megfigyeli a gyermeket, nyomon követi fejlődését, és e megfigyelésekből levont következtetések alapján foglalkozik az anyával. Közte és az anya között nincs rivalizálás, hiszen soha nem gondozza, nem eteti a gyermeket, nem játszik vele, aktív kapcsolatot csak az anyával tart fenn. Tapasztalatunk szerint ez az egyik legfontosabb tényező az anya iránta való bizalmában. Ő a felelős a gyermek fejlődéséért. A dokumentációban rögzített tényekről rendszeresen, hetente egyszer beszámol a munkacsoportnak, és az közösen dönti el a további tennivalókat.

Az anyák személyiségének megismerése és fejlesztése céljából jelentős gyermekvédelmi gyakorlattal rendelkező pszichológus segítségével részletes programot dolgoztunk ki, és a pénzügyi feltételek megvalósulásáért pályázatot adtunk be, ami sikertelen volt. Az akkor már teljesen kidolgozott programról nem tudtunk lemondani, így pénzügyi bűvészmutatvánnyal ugyan, de megvalósítottuk.

A pszichológus feladatait három szakaszra bonthatóan végzi el.

Beilleszkedési és felmérési szakasz:

Az anya beilleszkedésének elősegítése és személyiségének megismerése. Szociális helyzetfelmérés, krízisfeldolgozás, személyiség-feltárás, együttműködési formákban és tartalmakban való megegyezés.

A felmérési szakasz

során nyert információk birtokában egyéni, csoportos és családterápiás foglalkozásokat tart, amelynek feladatait és várható eredményeit a munkacsoporttal megbeszéli. E személyiségfejlesztési és felkészítési időszak célja az anyagyermek kapcsolat érzelmi megalapozása, az anya felkészítése az önálló vagy részben önálló életvezetésre, valamint a családi erőforrások aktivizálása, családgondozás. A feladatok a célból adódnak: probléma-megoldási és konfliktuskezelési stratégiák fejlesztése, szülésre, illetve az anyaságra való felkészítés, önismeret fejlesztése, viselkedési módosítások, valamint szexuális és családtervezési, fejlődéstani és gyermeklélektani ismeretnyújtás.

Az utolsó, reszocializációs időszak

pszichológiai célja a családi kapcsolatrendszerbe való visszailleszkedés, életcélok és perspektívák megfogalmazása. Feladatai a családi életvezetési minták felismertetése, konfliktushelyzetek megoldási készségének javítása.

Az alkalmazott módszerek a célhoz igazodnak: videó-technikákkal kombinált kommunikáció-elemzés, anya-gyermek kapcsolat elemzése kettőjük „együttjátzásának” megfigyelésével, pszicho-dramatikus élményfeldolgozás, viselkedési és probléma-megoldási tréningek, családterápiás módszerek.

A pszichológussal való együttműködés, a foglalkozásokon való részvétel fontos része az együttműködési szerződésnek, feltétele az anya gondozásának. E szerződésben rögzítjük azt is, hogy az anyának saját krízishelyzete megoldásában aktívan részt kell vennie. Ugyanígy pontosan rögzítjük az intézet feladatait, kötelezettségeit is. Ezek közül a legfontosabbak: a fent felsorolt többirányú szakmai segítség biztosítása, teljeskörű ellátás az anya és gyermeke részére.

Ezek a részletesen kidolgozott szabályok részei lettek a házirendnek, amelynek betartása feltétele annak, hogy az anya együtt lehessen gyermekével, segítséget nyújtsunk neki krízishelyzete megoldásában, és amely az intézet dolgozóit is kötelezi a gondozottak személyiségének tiszteletben tartására, a titoktartásra.

Számokkal is mérhető eredményeinket az „Anya- és gyermekvédelem a gyermekvédelemben” című tanulmányomban részleteztem.

Anya és gyermeke közös gondozása, kettőjük kötődésének erősítése azonos szakmai elvek alapján történik, bármi is az anya beutalásának oka. Intézetben való tartózkodásuk ideje, a fenti feladatok megvalósításának részletei, és az intézet gondozottakra vonatkozó ellátási kötelezettsége azonban „státusuktól” függően eltérő.

A gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló fiatalok, illetve utógondozói ellátott leányanyák otthont nyújtó ellátásban részesülnek. Az ő esetükben nevelési feladataink is vannak, de mindenképpen nagy hangsúlyt fektetünk a hosszabb ideje intézetben élő, vagy éppen a családi szeretet és gondoskodás hiánya miatt intézetbe kerülő anyák családképének, a jó anyai mintának kialakítására, az anyai szerep megtanulására. Munkánkat nagymértékben segíti az e célból létrehozott lakásotthonunk.

A gyermekvédelmi szakellátásba kerülő csecsemők és gyermekek anyá nélkül érkeznek. Kevés kivételtől eltekintve megszűnt a „szoptatós, dajkaszolgálatos anya” fogalma. Szüleikkel való kapcsolatukat rugalmas, a hét minden napján 8. 00 és 18. 00 óra között lehetővé tett látogatási rendszerrel, és a látogatás intimitását biztosító, erre a célra berendezett szobával könnyítjük meg. Arra törekszünk, hogy minél korábban nevelőcsaládba juttassuk őket. Persze így is marad gyerek az intézetben, több is, mint kellene. Az ő gondozásukat és nevelésüket a módszertani elvek szerint végezzük, jobbat nem tudunk kitalálni. Különös gondot fordítunk azonban arra, hogy fejlődésüket

egyéniességüknek és aktuális helyzetüknek, problémájuknak megfelelően több szakember közös munkájával biztosítsuk addig is, amíg családba kerülhetnek.

Amennyiben a csecsemőt édesanyjával együtt utalják be, a legtöbb esetben kettőjük közös átmeneti gondozása valósul meg, ami rendkívül előnyös és hatásos gondozási forma. Népszerű az érintett családok körében is, hiszen az édesanya együtt maradhat a gyermekkel, és megmarad a szülők felügyeleti és gondozási-nevelési joga.

A beutaló határozatok az okok széles skáláját vonultatják fel.

Azokban az esetekben, amikor a beutalás oka az anya személyiségében, felelőtlenségében, deviáns viselkedésében keresendő, ez a fajta gondozás egy utolsó lehetőséget ad az anyának arra, hogy gyermeke tőle és családjától való elszakítása előtt szakembereink segítségével tudatosan alakítsa, javítsa személyiségét, és így alkalmassá váljon gyermeke nevelésére. Ez kemény munkát jelent szakembereknek és anyáknak egyaránt, de tapasztalataink szerint az esetek nagyobb részében eredményes. Ha munkánk kudarcra végződik, az anyáról való fokozatos leválasztással enyhítjük a gyermek veszteségét. Tökéletes kudarcról soha nem beszélhetünk, hiszen ha a csecsemő életének első hónapjaiban édesanyja mellett élt, már többet kapott, mint az intézetben, anya nélkül nevelkedő társai.

Az enyhe fokban fogyatékos anyák legtöbbször intenzív segítséggel képesek lesznek gyermeke önálló nevelésére. A fogyatékos anyát az anyai ösztön és gyermekéhez való kötődése teszi képessé arra, hogy képessége felett teljesítsen.

Pszichiátriai betegség esetén mindig a pszichiáter szakorvossal közösen, az ő véleményét kérve foglalkozunk az anyával, együtt döntünk arról, hogy rábízható-e a gyermek, vagy sem, de „alapállásban” nem szakítjuk el a gyermektől.

Amennyiben a gyermek betegsége a beutalás oka, akkor is szorgalmazzuk az anyával együtt történő felvételt. Ebben az esetben az anyát megtanítjuk gyermeke betegségének speciális részleteire, azok megoldásának módjára, azok rutinszerű végzésére. Így például egy komplikált felszívódási zavar diétájának megtanulása, egy asztmás roham esetén szükséges tennivalók rutinszerű begyakorlása lehetővé teszi, hogy az átmeneti gondozás rövid ideje után a gyermek hazakerülhessen családjába.

Különösen a gyámügyi szakemberek örülnek az átmeneti gondozás lehetőségének, hiszen pusztán szociális okból nem feltétlenül kell a gyermeket gyermekvédelmi szakellátásba utalni. Más dolog a területre való visszajuttatás kérdése abban az esetben, amikor a szociális okok csak jelentős önkormányzati pénzügyi támogatással szüntethetők meg. Az önkormányzatok nagyon kevés kivételtől eltekintve nem vállalják fel az anyagi támogatást.

Egy-egy szakmai probléma megtárgyalásakor egyre inkább e-lőtérbe kerülnek a gazdaságossági számítások is, ezért erre vonatkozóan is vizsgáltuk ezt a kérdést.

A gyermekek édesanyjukkal együtt történő átmeneti gondozása esetén egy gyermek ellátása egy évre vonatkoztatva megközelítőleg 500. 000 forint, szemben a csecsemőotthoni ellátás 1-1, 5 milliós költségével.

Bonyolultabb a kérdés, ha hozzáadjuk az anya ellátását is, ami évente szintén 500. 000 forint. A korosztályt érintő gyermekvédelmi szakellátásban gyermekenként legalább évi 1 millió forint csak a probléma kezelésére, és nem megoldására megy el. Anya és gyermeke átmeneti gondozása esetén a törvényes gondozási idő, vagyis 6 hónap alatt kettőjükre fordított 500. 000 forint az esetek több mint 70%-ában megoldást jelent, arra is alkalmas, hogy 2 személyt, sőt egész családjukat érintő intenzív gyermekvédelmi, egészségügyi és mentálhigiénés munkát, szocializációs rehabilitációt végezzünk, a-minek eredménye a későbbi években lesz kézzel fogható.

Ha a másik oldalról nézzük, egy anya és gyermeke átmeneti gondozására fordított összeg egy kisgyermek fél évig tartó átmeneti nevelésének intézményes költségét is csak szűken fedezi, és esély sincs arra, hogy ebből a költségvetésből a család rehabilitációja is megtörténhessen. Ez a feladat újabb pénzüsszegek felhasználásával az önkormányzatokat, az egészségügyet és a munkaügyi ágazatot terheli.

Az önkormányzatoknak feltétlenül érdekük az átmeneti gondozási forma bevezetése. Az anya és gyermeke után járó központi költségvetési támogatás ugyanis fejenként 292 ezer forint, vagyis az állam összességében 584 ezer forinttal támogatja ezt a gyermekvédelmi munkát, szemben a gyermekvédelmi szakellátásra jutó 400 ezer forintos normatívával. Fogalmazhatjuk úgy is, hogy míg a gyermekvédelmi szakellátás tisztességes megvalósításához minden gyermek esetében a normatíva 150%-át az intézményt fenntartó önkormányzatnak kell biztosítani, addig az átmeneti gondozás a központi normatíva 40%-os kiegészítésével szakmailag is kiemelkedő szinten oldható meg.

Az elmúlt 7 év munkáját áttekintve, az anya nélkül gondozott gyermekek 30%-a kerül haza családjába, 70%-uk hosszabb-rövidebb ideig gyermekvédelmi szakellátásban marad. Az anyával együtt gondozott gyermekek esetében ez az arány megfordul, több mint 70%-uk hazamegy. Reális tehát az a feltevésünk, hogy különösen hosszú távon fizetődik ki ez a gondozási forma. Kivételesen tehát a szakmai és a pénzügyi érdekek egybeesnek.

IRODALOM

Dr. Bagdy Emőke: Családi szocializáció és személyiségzavarok.

Pszichológia – nevelőknek. Tankönyvkiadó, Budapest 1986.

Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan, Medicina, Budapest 1997.

Nelson: A gyermekgyógyászat tankönyve. Első magyar nyelvű kiadás 1995.

Írta: Krasznai Judit

Kit védünk – és kitől?

Egy gyermekpszichiáter szubjektív tapasztalatai és kérdései a gyermekvédelemben – a gyermekvédelemlről

Amikor az embernek gyerekei születnek, soha nem lehet biztos abban, hogy fel is fogja tudni nevetni őket. Erre soha senki nem kap biztosítékot. De azt mindnyájan tudjuk, hogy erre a gyermekotthoni, állami gondozotti nevelésre egyikünk sem szánná a gyermekét. Isten mentsen tőle! De a most állami gondozásban levő gyerekek is gyerekek. Valakinek, valakiknek a gyermekei.

A kislány sápadt volt, közömbös, közönyös. Tizenhat évének minden fáradtsága, az egész világgal szembeni ellenállása benne volt lassú elfordulásában. Csak szép barna szeme villant meg élénken és hirtelen, némi reményt csillantva meg mégis, hogy fogja és érti a hívást, és talán meg is érti majd, hogy miért lenne jó szóba állnia velem. „Nem kell nekem segítség, megoldom én magam is a problémáimat” – vágja hozzám keményen és elutasítóan. Hány réteg burkot kellene lehántani róla, hány réteget építettek rá az intézeti évek, a nevelőszülők, a lányával szexuálisan visszaélő apa? Hány kisgyerekkori, egyedül átsírt éjszaka, hány hiába elhangzott segítségkérő mondat, hány feldolgozatlan és feldolgozhatatlan élmény, a gyöttrő egyedüllét és a döbbenet hány kemény órája állhat mögötte? Tudunk-e rajta segíteni? Át lehet és át kell-e vele élni újra a kín, a megaláztatás, a szeretet és a gyötrelém, a fájdalom és a kétségbeesés a szeretet iránti vágy és a szeretet elvesztésétől való félelem ambivalens érzéseit? Meg tudja-e fogalmazni, fel tudja-e dolgozni valaha is? Tovább tud-e mindezen lépni, élni fogja-e valaha is a „normális” életet? Az évek sora alatti számtalan kihallgatás, jegyzőkönyvbe vétel, a 7 év utáni bírósági ítélet -a tárgyaláson újra vallomást kellett tennie – mindehhez nem járul hozzá.

A nevelők idegesek. Tünde éjszaka felkel és mos, énekel néha, reggel viszont alszik, és nem megy iskolába, látványosan veszi semmibe az utasításokat és szabályokat, látványosan nem érdeklik a felnőttek reakciói. Ha mégis elmegy az iskolába, villámgyorsan megérti és megjegyzi a tanulnivalókat, de nem érdekli őt az egész. A bírósági tárgyalás után különösen nem. Magát vádolja az apjára kirótt 7 évi fegyházbüntetésért, de erről nem hajlandó beszélni senkivel. Ha valami mégis érdekli, az az éneklés – ennek érdekében egy-két bizonytalan lépést is megtesz, elmegy egy énektanárhoz, egy felvételre, egy tanfolyam első órájára –, a másodikra már nem megy. „Hát persze, tudtuk”- mondják a nevelők, hiszen ők is fáradtak, tanácstalanok, segítségre, szakmai segítségre, pszichológiai, pedagógiai konkrét ismeretekre – sajnos, ezek sokszor nincsenek meg! –, támaszra, rendszeres „csoportozásra” (pl. önismereti csoport) lenne szükségük. Talán akkor kevesebb lenne az olyan megjegyzés, amely sajnos nem túl ritkán hangzik el a gyermekvédelmi intézményekben: „a lányból úgyis k... lesz, a fiúból börtöntöltelék” – mondja a nevelő érdeklődésemre, hogy hogy van a két nappal ezelőtt bekerült 12-14 éves testvérpár. Igaza lesz? Sajnos erre minden esély megvan. Megmentjük a gyerekeket valamitől, valakiktől, a saját családjuktól ez esetben, nyilván jogosan, és rárajuk őket egy vágányra, amely majdnem biztosan vezet az előbbi „célokhoz.” A gyermekvédelem nyilván nem ezt akarja. Mégis, mondhatjuk, hogy a nevelő

realista. „Csak” realista. És ez is igaz. De sajnós az is, hogy hiába mondja ezt pl. nekem, a gyerekektől 5 méterre, hallótávolságon kívül, a gyerekek felé ezt az álláspontot, ezt az „elvárást” közvetíti, ha szavakkal nem is (ez sincs kizárva!), de a metakommunikáció minden lehetséges eszközével. A gyerekek úgy kerülnek az intézetbe, hivatalosan és eufemisztikusan az „otthonba”, hogy nem ülnek le velük, nem kérdezik meg őket, honnan jöttetek, mi a problémátok, mit szerettetek eddig, kit szerettetek, mi nem volt jó nektek, mit szeretnétek -jó esetben megmutatják a szekrényüket és az ágyukat, és még jobb esetben nem gyűlölködő szobatársak fogadják őket. Azért az igazság az, hogy ezekre a mélyebb beszélgetésekre egy-egy jó nevelő esetében előbb vagy utóbb sor kerül, kerülhet, abszolút a nevelő egyéni indíttatásából, érdeklődéséből, elhivatottságától függően – nagyon esetlegesen, nagyon rendszertelenül. A bekerülő gyerekek fogadásához egyértelmű szakmai standardok lennének szükségesek. Végiggondolta-e valaha is valaki, hogy mit érezhet a saját családjá és gyakran a GYIVI intézményei és emberei által polytraumatizált gyerek „végleges” helyére kerülve, ahol esetleg két emberi szót nem kap? Bocsánat, biztosan kap azt is. De ennek a gyereknek, minden gyereknek csak és kizárólag emberi, nagyon odaforduló, nagyon egyéni szavakra, törődésre lenne szüksége. Ehelyett és ezek nélkül bedobják őt a minden erőfeszítés ellenére is farkastörvények alapján működő kis közösségbe, csoportba, szobába – és ez a közösség kiveti magából azt a gyereket, aki még (!) kötődik pl. az anyjához, a testvéreihez, akit esetleg látogatnak, aki érdeklődik a világ dolgai – esetleg az iskola – iránt, akinek nem egyetlen témája a „dugás” – ahogy a nevelő mondja: „hiszen ezeket semmi más nem érdekli”. Mit teszünk azért, hogy ez ne így legyen? Milyen szabadidős elfoglaltságokat adunk a gyerekeknek, a családban is igen nehéz kamasz-időszakban van-e a gyerekeknek kihez fordulniuk? Egyáltalán – úgy tekintjük őket, mint a saját gyerekeinket? (Nem érzelmileg gondolom – bár nyilván ez is jó lenne –, hanem, hogy ugyanolyan lénynek tekintjük-e őket, akiknek ugyanúgy – vagy sokkal jobban – szükségük van érzelmi, értelmi támogatásra, eligazításra, támaszra, vagy néha egyszerűen csak információra, emberi szóra, akikre ugyanazok a biológiai – pszichológiai – fizikai törvények érvényesek.) Az intézetben lakó, állami gondoskodásban élő gyerek éppolyan gyerek, mint a nem intézeti (ez meglepő megállapítás?) – ember, aki egyszeri, megismételhetetlen...

Az otthonban dolgozó gyermekpszichiáternek vajon miért nem lehet annyi kompetenciája, hogy ha úgy látja, hogy pl. Tündének gyógyszerre van szüksége (gyógyszeres támogatásra reaktív depressziójának leküzdéséhez, és emellett sok- sok egyéni foglalkozásra), rendelhessen gyógyszert akkor is, ha esetleg ezzel valamelyik nevelő nem ért egyet? Hiszen – szerintem – azért dolgoznak különböző szakmájú, képesítésű emberek az otthonban, hogy mindenki azt csinálja (a gyerekek érdekében!), amihez ért. Azt viszont lehetőség szerint a legjobban. És miért nincs annyi kompetenciája, hogy amikor úgy látja, hogy a gyerekek a gyógyszer sem elég (és egyéb foglalkozás is az intézeti körülmények között megoldhatatlannak látszik), kórházi beutalót szerezzen számára? A gyermekpszichiátriai osztályra, ahol a gyermeket ismerik, és szívesen várják, és külön, előrehozott (protekción) időpontot adnak számára a több hónapos előjegyzéssel dolgozó osztályon, hogy minél hamarabb segítsenek. A kórházi kivizsgálás és kezelés szükségességét egyébként az intézet vezetősége, és a gyerekekkel minden nap foglalkozó nevelők is elismerik, de senki nem ad annyi bizalmat a gyermekpszichiáternek, hogy egy előzetes telefonbeszélgetést ebben az ügyben lefolytathasson. Vajon miért dolgozik akkor az otthonban, és miért pszichiáternek alkalmazták?

A három és fél érés Jancsi fekete szemű, fekete hajú, édes, okos – legszívesebben hónom alá csapnám, és hazavinném. Ahányszor meglát, megkérdezi: Veled mehetek?

Elviszel?” És bár igazi probléma nincs velem (még nincs!), nincs szívem nemet mondani neki – elviszem játszani (legszívesebben ezt tenném az összes ovissal is). Nem megyek vissza – mondja félórás, sajnós igen szűkre szabott foglalkozásunk végén. Mikor akarsz visszamenni? – teszem fel a talán nem túl jó kérdést. Soha – mondja Jancsi, majd szépen, szelíden visszamegy. Jancsit most kellene – talán ez az utolsó ideálisnak mondható pillanat – nevelőszülőkhöz vagy még inkább örökbe adni. Most, amikor még mindenki kedvence. Születésekor igen ifjú szülei nem törődnek velem, anyja állítólag még születésekor lemondott róla, és pillanatnyilag a Rákóczi téren álldogál, apja egy évvel ezelőtt kétszer meglátogatta. Van egy nagymamája valahol, de nevelni nem akarja, viszont azt sem akarja, hogy a gyereket oláh cigányok neveljék (ilyen nevelőszülők már jelentkeztek volna). Jancsi anyáról álmodik, mesél, és amikor hosszú idő után az apa családjából jelentkezik valaki és meglátogatja, boldogan mondja: „Nekem két anyukám van!” (A másikról, az „igaziról” semmi emléke nincs, de álmaiban létezik.) És folyton emlegeti a nénit, aki persze megint eltűnt. Jancsi 3 és fél éves korának minden buzgalmával próbál segíteni a csoportban, a konyhában, mire az egyik gyermekfelügyelő: „Borzasztó, ez a gyerek mindig segíteni akar!” Vajon jobb lenne, ha hátratett kézzel ülne? Igen, azt hiszem, jobb lenne. (Mármint egyes felnőttek szerint.) Az oviban minden szabályos, szép, tiszta, rendezett. Valóban jó belépni. A gyerekek ülnek a szőnyegen, körben, büntetésben, mert az ebédnél beszéltek. Beszéltek? Vajon ki hallott már olyat, hogy egy óvodás gyerek beszéljen, mozogjon? Az ebédnél, vacsoránál (néha reggelinél) folytatott beszélgetések a mi családjunk legjobb, a gyerekek szerint is legemlékezetesebb pillanatai, percei (néha órái) közé tartoznak. Jancsi és társai kivel, hol tudnak beszélgetni? Vajon néhány év múlva hova lesz Jancsi beszélgető kedve, segítőkészsége, kedvessége, felnőttek iránti bizalma? Visszajár majd az óvoda kertjébe, ijesztgeti a kicsiket, és elrontja a játékaikat, mint most a nagyok? Minden pillanattal kevesebb az esély arra, hogy ez ne így legyen.

Az otthonban együtt vannak az ovisok és az iskolások. Ez jó. Ám az elsős gyerek az oviból úgy kerül át az iskolás csoportba, hogy az iskolakezdéssel együtt elveszti addigi védett és védő csoportját, hirtelen bekerül a nagyok napirendi követelményei közé, ami teljesen más, mint az övé volt eddig, elveszti óvónőit (az őhöz tartozó felnőtteket), nagyobb és ismeretlen gyerekek közé, új szobába, új ágyba kerül. Jó esetben néhányszor visszamegy köszönni, és időnként meg fogják kérdezni tőle: hogy vagy? Csakhogy a kis elsősnek – mint otthon is! – igen fokozott védelemre van szüksége, és főképpen állandóságra, megbízható felnőtt kapcsolatokra. Az óvónő, aki régóta ezekért a gyerekekért él, elmondja, hogy hosszú évek óta küszködik azzal, hogy az elsősök maradhassanak az ovis csoportban. Nem lehet. Miért nem? Nem lehet beilleszteni a délutáni lecke-készítést az óvoda napirendjébe.

Tényleg nem lehet? Elsős gyerekeinket – a mieinket! – elküldjük-e kollégiumba azért, mert délután fél órát tanulniuk kell?

A mi gyerekeinknek legemlékezetesebb iskolai éve az volt, amikor az új alapítványi iskolába kerültek, és együtt voltak a hatosztályos gimnázium elsősei az első elemisekkel (egy épületben, a szüneteket együtt töltve), és ennek minden lehetséges jó oldalát kihasználták, a kicsik felnéztek a nagyokra, a nagyok segítették és dédelgették őket, nagyon jó barátok voltak, és ez mindenkinek jó volt. Miért ne lehetne ezt az itt önmagától adódó lehetőséget ugyanígy kihasználni?

Ha az egyébként okos, értelmes ötéves nem tudja pl., hogy a mentőautó betegeket szállít – vajon kinek a hibája? És kinek a hibája, hogy a három éven keresztül színvonalas, jó óvodai foglalkoztatásban részesülő hatéveseknek egytől egyig legalább egy év lemaradásuk van? Konkrét ismerethiányaik vannak, de miért? Ugy gondolom, azért mert nem volt és

nincs olyan felnőtt, akihez a három- vagy hatéves odabújhat, akinek az ölébe ülhet (és ha ilyen van is, nem lehet tudni, hogy a felnőtt mikor jelenik meg, vagy mikor tűnik el esetleg véglegesen), akinek a kedvéért érdemes lenne megjegyezni, megtanulni a valószínűleg egyébként elhangzó információkat, tudásanyagot.

Fejlesztő pedagógus nincs az intézetben, pedig a fentiek értelmében igen nagy szükség lenne rá, gyakorlatilag minden óvodásnak és igen sok iskolásnak rendszeres egyéni fejlesztés kellene. Működik az otthonban – jól – egy iskola-előkészítő csoport (minden, következő évben beiskolázandó gyerek számára), két logopédus, két pszichológus, akik nagyon jó munkát végezve sem tudják a 170 gyerek 170-szer 100 egyéni problémáját megoldani, a négy, nagy szakmai felkészültséggel és igen lelkesen, lelkiismeretesen dolgozó családgondozóval együtt sem. (A logopédusok is próbálnak fejlesztő foglalkozásokat tartani, de a legfontosabb egyéni foglalkozásokra nincs idő.) A gyermekotthon igazgatósága a legproblémásabb gyerekekkel (és időnként szülőkkel) egyénileg foglalkozó gyermekpszichiáter munkáját a második évben fölöslegesnek tartotta.

Az a gyerek, aki csecsemőkorától (vagy születésétől) csoportban nő fel, és nincs egy saját kis kuckója, ami csak az övé (persze van saját ágya, fiókja, polca, esetleg még saját játéka is – ami persze ritkán marad meg sajátjának és épnek), akinek nincs saját külön élettere, lehetősége arra, hogy időnként elhúzódjon, egyedül legyen, egyedül vagy kettesben mondjuk egy számára fontos felnőttel, úgy gondolom, az a gyerek óhatatlanul károsodik, valami nagyon fontos marad ki az életéből. Ez a gyerek később sem fogja tudni jól érezni, vagy csak egyszerűen feltalálni magát egyedül, és egyáltalán nem fog tudni szembenézni önmagával. Persze a gyerekek igényei nagyon különbözők, van, akit ez jobban megvisel, van, akit kevésbé. Az 5 éves, szelíd szőke Miki, aki a csoportban alig beszél, de igen nagymértékben igényli a kettesben való elmélyült, csendes játékot, vagy az ugyancsak 5 éves, nagyon szorongó Tamás, aki a szelíd hangra, a csak rá figyelésre igen nagymértékben oldódik, úgy gondolom, kiváló példák arra, hogy egyes gyerekek igen nehezen viselik az állandó csoporthelyzetet. De azt hiszem, nem nagyon lehetne olyan gyereket találni, akit ne viselne meg valamilyen módon az, hogy 18 éven keresztül csak és kizárólag csoportban él.

Hová tegye a hároméves (vagy a 6, 10, 16 éves) az érzelmeit? Tudunk-e velük mit kezdeni? Amikor a 3 éves Julcsit a hétvégi eltávozásból (ami életfontosságú Julcsinak) visszahozza az édesanyja, és a gyerek érdekes módon nem akar visszajönni, minden felnőtt kétségbe van esve. A kislány „hisztizik”, a buszmegállóban a földre veti magát, nem akar elválni az anyjától, nem akar bemenni a csoportba. Kötődik az anyjához! -és ezt úgy fejezi ki, ahogy a háromévesek szokták, ám ekkor mindenki pszichológusért, pszichiáterért kiált. És mivel az anya pszichiátriai kezelés alatt áll, magától értetődik a feltételezés, sőt állítás: „hiszen volt kitől örökölnie”. Meglepően nagy a pszichiátriai kezelésben részesülő szülők (nagyobb részt anyák) aránya, és a fenti feltételezés minden alkalommal, a legkisebb nevelési, pedagógiai probléma, egy-egy kamaszkori feleselés vagy nehezen kezelhetőség esetén azonnal felmerül. Ki tudja felmérni, milyen kárt lehet okozni ennek az esetek nagyobb részében alap nélküli állításnak a gyerekek felé történő folyamatos verbális és non-verbális közlésével? A gyerekekben igen-igen nagy szorongás támad („tudom, hogy az anyám is beteg” – és tudják akkor is, ha nem beszélnek róla, vagy esetleg nem minden nap vágják a fejükhöz, hogy: „te is olyan leszel, mint az anyád”), ezzel nem tudnak mit kezdeni, kihez fordulni, és végül ez valóban hozzájárulhat egy folyamat beindításához.

Amikor a 3 éves Julcsi szó és „cirkusz” nélkül válik el az anyjától, mindenki boldog. Pedig lehet, hogy a baj most kezdődik. Az igazi baj. Vagy talán mégsem – mert amikor anyja rosszabb állapotában hetekig nem jelentkezik, Julcsi szomorú, nehezen hozzáférhető,

visszahúzódó, szőke kis fejét lehajtja, és nem néz az ember szemébe. Talán a dolog, a kapcsolat anyjával még helyrehozható. Talán. Talán fog még újra „hisztizni”, hogy nem akar visszajönni.

Mint ahogy „hisztizik” akkor is, amikor három köhintés (de lehet, hogy tíz) után felkerül a betegszobára. A hiszti teljesen jogos, hiszen most szakadt el a hétvégi együttlét után anyjától, kezdene „beszokni” a csoportba, talán a közérzete sem túl jó (mindehhez 3 éves!), erre elszakítják az éppen elfogadott óvónőtől, társaitól, az ágyától. Mit érthet a gyerek mindebből, és mit érezhet közben? Érdekel-e valakit? Persze érthető és elfogadható, hogy a társait is védeni kell a betegségtől, hogy nincs erre külön ember, szoba stb. De otthon egy anya mit csinál? Valószínűleg csak nagyon indokolt esetben viszi kórházba a gyereket, és a köhögős gyereket még a testvérei védelmében is ritkán távolítják el otthonról, ellenkezőleg, fokozott védelemben, ápolásban, buszgatásban részesítik. De az a gyerek a „miénk”. És Julcsi?

Mit tudunk kezdeni a tizenhat évesek agresszivitásával, indulataival? „Megölöm” – mondja az egyik nevelőre Feri. Megtanította-e valaha valaki, hogyan bánhat az indulataival? Ez a fenti mondat („megölöm”) elég sok „normális” ember szájából elhangzik, többnyire – szerencsére – mégis komoly következménye, ha az ember körül vannak emberek, társak, ha a gondjait meg tudja osztani, ha kapott jó szót (is) az életében – és minél több jó szót kapott, ez a kijelentés annál kevésbé realizálódik. De sajnos, mint a fenti esetben is, amikor a gyereket joggal küldik pszichológushoz, pszichiáterhez – a gyerekek igen nagymértékben ellenállnak, alig-alig hozzáférhetők, azt mondják maguknak, egymásnak és a nevelőknek: „Nem vagyok én bolond, hogy pszichológushoz menjek.” Ennek a nézetnek a kialakulásáért ki a felelős, és kinek kellene azért tennie, hogy ez ne így legyen?

Az ötéves Jóska boldogan jön, rajzol, rendkívül élénk fantáziával mesél, egy palotáról pl., aminek csak ablakai vannak, de az rengeteg. Kisbabakori fényképeit nézegeti, társaihoz hasonlóan rendkívüli érdeklődéssel, kitartással (vajon leül-e valaki vele mesélni neki saját magáról? Jóska csecsemőotthonból jött, mint majdnem az összes óvodástársa) – majd ezt mondja: „Szeretem magam, mert kisbaba voltam.” Hát igen, valakinek csak szeretnie kell őt is. (És ő még legalább magát szereti, ami persze szintén fontos.) Úgy látszik, az a tapasztalata, hogy a kisbabákat szeretni lehet. Édesanyjának 3 kisebb gyereke van, és egy VII. kerületi szükséglakásban lakik, de a (különböző apáktól származó) kisebb gyerekek még (a rövidesen várható kilakoltatásig) otthon vannak anyjukkal. Az anya tulajdonképpen Jóskát is hazavinné, de nincs egy négyzetcentiméternyi helye sem számára. Azért tesz egy-két bizonytalan lépést, bejön Jóskát meglátogatni, egyszer elviszi, majd mikor Jóska az otthoni körülményeket látva (és mellesleg anyjára, akit nagyon régen nem látott, nem emlékezve) nem akar többet menni, lemond a további kapcsolattartásról. Jóska a gyerekfelügyelőről álmodik éjjel és nappal, aki régebben a csoportban dolgozott, és aki nagyon szerette, és sokszor elvitte őt. Néha, ritkán, most is eljön és elviszi Jóskát/Jóska vele szeretne élni, de úgy látszik, ebbe a palotába, az ő palotájába nincs bejárat, nincs ajtó, „csak ablakai vannak”.

Az új gyermekvédelmi törvény értelmében anyagi okokból nem lehet gyerek állami gondozásban. Ez igen hasznos és fontos része a törvénynek. A lakás vajon anyagi ok-e? Ki fog lakást adni Jóska anyjának, aki soha egyedül lakást szerezni nem fog tudni, és a jelenlegi szükséglakásból is éppen most készülnek őt kilakoltatni? És az összes többi hajléktalan szülő lakásproblémájával mi lesz? (A hajléktalanságból következő, többnyire egyre nagyobb és megoldhatatlanabb problémákról nem is beszélve – persze erről is kellene beszélni valakinek, valakiknek.)

Nagyon úgy tűnik, hogy ha nincs olyan ember, akinek mi vagyunk (legalább gyerekkorunkban!) a legfontosabbak a világon, aki csak ránk figyel, az helyrehozhatatlan károkat okoz az emberben. Akkor soha nem lesz olyan ember, aki számunkra a legfontosabb a világon. Akkor csak tragédiák történhetnek, és igen könnyen realizálódhat a „megölöm”. Mint ahogy tragédiák történnek a 4 éves szöke, nagyon kedves Ádám fejében (és nyilván környezetében) is. Akkora mentőautó lefejezett betegeket szállít (ő tudja, mire való a mentőautó), bár a „betegekre” még előbb-utóbb némi segédlettel visszakerül a fejük („a gonosz leszdedte a fejünket, de Karcsi bácsi megszerelte”), de a szobában véletlenül talált kést meglátva Ádám elég váratlan reakciót ad: „Felvágjam magam?” – kérdezi. A gyereket eléggé rendszeresen látogatja az anyja, aki hajléktalan és munkanélküli, és Ádámnak vannak emlékei, úgy látszik szörnyű emlékei az otthonba kerülése előtti időszakról is. Mi lesz vele és anyjával – akihez a gyerek kötődik –, ki fogja ezt a gyereket annyira szeretni, hogy a kést ne maga (vagy más) ellen a-karja fordítani, hogy Ádám mumusai (akikkel talán az óvodában ijesztgetik őt) olyan ajándékot hozó, kedves mumusok maradjanak, mint most.

Ki tudja átérezni azt, hogy egy gyerek milyen kiszolgáltatott? (És egy intézeti gyerek ezerszeresen az.) Amikor a nevelő (egy másik intézetben) úgy dönt (egyébként főnöki jóváhagyással), hogy a 12 éves Lacit három hónapon keresztül nem engedik el patronáló szüleihez (akik Lacit 14 éves nővérével együtt egy-egy hétvégére saját sok gyerekük mellett vendégül látják, foglalkoztatják, tanítják és szeretni próbálják), akik Laci számára az egyetlen igazi kapocs a külvilággal, és akik számára mértékadó emberek – a nevelő él a „hatalmával”, következetes és jó pedagógus, a büntetésből egyetlen napot sem enged el. Akkor sem, ha ez újabb heteket jelent Laci számára – hiszen a patronáló szülőknek is vannak elfoglaltságaik –, amikor nem mehet ki. (Ő csak tudja, mi jó a gyereknek, és különben is „már megmondtam”. Mindez azért, mert a gyerek elcsent valamit a közértből. Ami nyilván nagyon helytelen. De talán meg kellene nézni, hogy miért tette. A gyerekek valószínűleg hiányzik valami. A „következetes” büntetés, amitől a gyerek rendkívül agresszív és indulatos lesz, nem segít rajta. Sem az, hogy ennek következtében a gyerek – aki nem bűnöző! – hetekig, hónapokig nem kap egyetlen jó szót, személyre szóló odafigyelést sem.) Következetesség? Valóban fontos. De nézzük meg, mi van sokszor mögötte? Mint a fenti esetben is. Hatalomvágy? Csak azért is az lesz, amit én mondok? Kegyetlenség? Könyörtelenség? Merevség? Rugalmatlanság? Úgy gondolom, hogy mindez ott van. A gyerek érdeke, amire hivatkozunk, már régen nincs sehol. A mindenáron való következetesség helyett van egy jobb szó: szeretet.

Egyáltalán: mit jelent a gyermekvédelem? Kit védünk és kitől? Úgy gondolom, a fenti és hozzá hasonló nevelőktől mindenképpen meg kellene védenünk a gyerekeket. Megvédjük? Mi lesz Laciból néhány év múlva, aki egyelőre még minden igen keserves családi (pszichiátriai kezelés alatt álló mama, akire nem számíthat, apa alkoholista volt, meghalt, a két gyereket 3 és 5 éves korukig éhezették, verték), és gyermekotthoni tapasztalata ellenére tele van szeretettel, kedvességgel (a patronáló szülőknek és gyerekeknek minden alkalommal saját maga által készített vagy a zsebpénzéből vett ajándékokat visz), a világ iránti nyitottsággal, bizalommal, de tele van agresszivitással, szorongással, indulattal is. Tudja-e egyáltalán valaki, mi folyik az intézeti szobák (amelyek egyébként nagyon szépek, frissen átalakítottak, jól berendezettek) ajtajai mögött? A gyerekeknek a felnőttekkel szemben (de miért kell, hogy szemben legyenek?) többnyire nincsenek eszközeik. (Az új gyermekvédelmi törvényben az is nagyon jó, hogy a gyermekotthon ügyeibe a gyerekek, ill. képviselőik is beleszólhatnak. Jó lenne, ha ez

valóban működne is.) De vannak indulataik, fokozódó agresszív késztetések, taktikáik és előbb vagy utóbb (sajnos inkább előbb) kialakuló jellemkárosodásaik.

E sorok írójára (és írására) sok mindent lehet mondani. Lehet mondani, hogy naiv, gyakorlatlan, tapasztalatlan, még az is lehet, hogy bizonyos szempontból igazságtalan. Hogy szubjektív (ezt a címben vállalta is), hogy nagyon rövid időt töltött eddig a gyermekvédelemben (ami igaz – egy év rövid idő –, bár a szerzett keserves tapasztalatok szempontjából nagyon is hosszú). Egyet nem lehet mondani: hogy az itt leírtak nem igazak, nem hitelesek. A leírtak közvetlen tapasztalatból származnak, és mögöttük vannak saját (természetesen otthon nevelt) nyolc gyerekének és két gyermekotthoni patronált gyerekének nevelési tapasztalatai is.

Lehet, hogy az írás bizonyos szempontból igazságtalan. Tudom (én is találkoztam velük), hogy vannak nagyon jó nevelők is. Vannak, akik az életüket ezekért a gyerekekért élik. Igen, nyolctól hatig vagy nyolctól másnap reggel nyolcig. Aztán hazamennek. Mert nekik van hová. A gyerekeknek nincs. Nekik ez az otthonuk. Am még az is lehet, hogy a nevelő otthon is (a saját otthonában) értük él és dolgozik. Lehet. De nem mindegy, hogy ez hogyan teszi. Ha nem tárjuk ki a karunkat (konkrétan és szimbolikusan is) a gyerekek felé, ha nem mutatunk nekik értelmes célokat és ezekhez vezető utakat, a gyerekek ettől a védelemről tönkremennek. Akkor egyértelműen az írás elején említett „célok” felé mennek. Akkor sértett és sértő, végletesen és véglegesen önző, szeretetet adni és elfogadni nem tudó emberek lesznek. Akiknek a „mumusai” már nem fognak ajándékot hozni senkinek, és nem is lesz kinek.

Amikor az embernek gyerekei születnek, soha nem lehet biztos abban, hogy fel is fogja tudni nevelni őket. Erre soha senki nem kap biztosítékot. De azt mindnyájan tudjuk, hogy erre a gyermekotthoni, állami gondozotti nevelésre egyikünk sem szánná a gyermekét. Isten mentsen tőle! De a most állami gondozásban levő gyerekek is gyerekek. Valakinek, valakiknek a gyermekei. Mindnyájunk gyermekei. És nem tehetnek a felnőttek hibáiról, tévedéseiről, bűneiről. Sem a szüleikéről, sem a nevelőikéről.

Egyikünk sem mondhatja, hogy a gyermekvédelem őt nem érinti. Valamilyen formában mindenkit érint: ezek a gyerekek sok ezren, sok tízezen itt élnek és felnőttként is itt fognak élni közöttünk. Nem mindegy, hogy hogyan.

Azt mondják, hogy a gyerekek sok mindent kibírnak. Kibírják a szüleiket, nevelőiket, tanáraikat, sok-sok nevelési hibát, tévedéseket, félreértéseket, sok mindent, esetleg még a mai gyermekvédelem buktatóit is. (Amelyeket persze nagyon jó lenne minél előbb elsimítani. Hogy a gyerekeknek ne kibírniuk kelljen, hanem kiegyensúlyozottan, örömben tudjanak élni és felnőtté válni.) Nagyon sok mindent kibírnak, ha szeretjük őket.

Szeretjük őket?

Spencer Millham (Fordította: Neményi Eszter)

MINDENHOL JÓ, DE LEGJOBB OTTHON

Spencer Millham professzor sok éves tapasztalattal rendelkezik az intézményes ellátásban vagy nevelőszülőknél élő gyermekekkel folytatott munkában. Cambridge, London és Bristol egyetemének oktatója volt, és 1965-ben megalapította a Darlington Szociális Kutatási Egységet, mely egy nemzetközi hírű gyermekvédelmi kutatóközpont. Számos tanulmánya jelent meg az oktatás, a nevelőszülői munka, a gyermekvédelem és a fiatalok bűnelkövetés témakörében. Éveken át tevékenykedett a szociálpolitika professzoraként a bristoli egyetemen. Gyermekekkel és fiatalokkal folytatott munkája elismeréseként 1995-ben elnyerte a Brit Birodalom Uralkodója, a Királynő Érdemrendjét.

Spencer Millham előadása az 1998. augusztusi Európai Nevelőszülői Konferencián hangzott el Nyíregyházán.

Egyik legkorábbi – de korántsem legkellemesebb – emlékem, ahogy anyám sírva visz át a lángokban álló Londonon egy vasútállomásra, zűrzavar és záporozó bombák között, nyakamban egy cédulával, melyre nevemet és címemet írták. Szigorúan megtiltották, hogy összerágjam a papírt, és a többi megvadult gyerekkel együtt egy tehervonatba raktak, mert aznap az volt az egyetlen szállítóeszköz, amely elindulhatott. Jópár órával később egy messzi, vidéki vasútállomás platformján sorakoztattak fel minket. „Vigyük őt” – mondta egy furcsa ember – „ártalmatlannak és engedelmesnek látszik”, így kapván hatévesen az első visszajelzést társas készségeimről. „Válasszuk őt, még rajta van az iskolai nyakkendője.” Ugyanis a nyakkendő Angliában tökéletes mutatója az iskolai végzettségnek és társadalmi hovatartozásnak, és fontosabb a megfelelő nyakkendőt viselni, mint nadrágot. A nadrág elvesztése még megmagyarázható, de a nyakkendő hiánya, vagy a nem megfelelő nyakkendő viselése helyrehozhatatlan hiba.

Ezután négy évig nem láttam a családomat, akikkel – telefon hiányában – levélben és az ima által tartottunk kapcsolatot.

Joggal kérdezhetik, hogy e konferencia szervezői mi okból hívtak meg egy öregembert, aki megette már a kenyere javát, csak hogy háborús gyermekkorán merengjen. De az Egyesült Királyságban 1939 és 45 között a háború nagy hatást gyakorolt a gyerekek, fiatalok és vér szerinti családjaik társadalmi megítélésére. A gyermekvédelemben ma is élvezhetjük a háború alatti törvényhozás jótékony hatásait.

Először is a háború majdnem 600. 000 gyereket és 50. 000 fiatal anyát és csecsemőjét űzte el a nagyvárosokból, akik a festői szépségű, bájos angol falvakba és püspöki városokba vetődtek. A jómódú közép- és felső osztályok otthonait szegény gyerekek népesítették be, mert akinek helye volt, kötelessége volt gondoskodni róluk. Devonshire hercegnője például 150 gyereket vett magához Sheffieldből, a közeli, ámde igen szegény ipari városból, így fényűző otthona bentlakásos iskolává változott. A gyerekek többségének szegénysége és rossz egészségi állapota sokként hatott a jómódú hölgyekre, akik azt hitték, a szegénység olyasvalami, amiről utoljára Charles Dickens írt száz évvel azelőtt.

Hasonló dolgok aggasztották a hadügyi vezetést is: az ifjú újoncok legtöbbször olyan sovány volt, hogy az ellenséges golyók el sem találták őket. Valamit tenni kellett.

1943-ban befolyásos hölgyek egy csapata ment Westminsterbe, a kormány elé. Mr. Churchill a hölgyek láttán sokkal nagyobb pánikba esett, mint a német tankoktól, és sürgős

beavatkozást ígért, melynek eredményeként 1945-ben vizsgálóbizottságot hoztak létre Dame Myra Curtis vezetésével. Beszámolója alapvető gyermekvédelmi változtatásokhoz vezetett 1948-ban. Ugyancsak nagy szerepe volt a változásban annak a klinikának, melyet a háború okozta költözésekkel és változásokkal megbirkózni nem tudó gyerekek számára hoztak létre. Anna Freud és Winnicotték munkájának hatására hozták létre a ma is működő tanácsadó klinikákat kórházainkban, a problémás gyerekek szüleit segítő.

4 Család, gyermek, ifjúság 1998/5

TANULMÁNY DE LEGJOBB OTTHON

A háború szintén érzékenyette az egész népet a szeparáció fájdalmára és következményeire – a válási arány drasztikus növekedésnek indult, az egyedülálló gyerekevelés általánossá vált, mindez további nyomást gyakorolt a gyermekvédelmi szolgálatokra.

A háború végeztével pedig a kormányzat attól félt, hogy sok szegény szülő nem akarja majd hazavinni gyermekét. Előzetes számításai szerint 50-60. 000 gyerekért soha nem jelentkeztek volna. Ennek persze éppen az ellenkezője történt: számtalan anya vitte haza gyerekeit jóval az előtt, hogy a hatóságok megszervezhették volna visszatértüket. Valójában az anyáknak sokkal sürgősebb volt gyermekük, mint katonáskodó férjük visszakapása, akik közül sokan nem találták olyan könnyűnek a hazautat. Mindez egyértelműen rombolta szét az ittas, nemtörődöm szülők képét, akiket nem érdekel, mire van szükségük gyermekeiknek, és a kiszolgáltatott gyerekekét, akik legjobban jártak, ha kimentik őket szülei karmai közül és hosszú időre elszakítják tőlük.

Háborús élményeim hosszú távú érdeklődés útját nyitották meg a változás és szeparáció, a gyerekek alternatív ellátása iránt, és ez az érdeklődés vezetett a Bristol és Cambridge Egyetemi Kutatóközpontok létrehozásához is, melyben segédkeztem.

A háborút követő évek során mind az egészségügyi ellátásban, mind a közép- és felsőfokú oktatásban és a rászoruló családoknak nyújtott pénzbeni ellátásokban alapvető reformok következtek, de legjobban érezhetőek a reformok a rászoruló, iskolai problémákkal küzdő vagy bűnelkövető gyerekek és fiatalok ellátásában voltak. Ahogy Maurice Bridgeland írja A gyógypedagógia úttörői című munkájában: a háború nélkül nehezen képzelhető el, hogyan valósultak volna meg az oktatás jelentős reformjai.

Az 1948-ban készült Curtis Report azt javasolta a kormányzatnak, hogy a helyi hatóságokon belül hozzon létre gyerekek helyzetével foglalkozó osztályokat, az egyetemeken pedig indítsa el a szociális munkás képzést. A jelentés hangsúlyozta a családorientált jóléti szolgálatok létrehozásának szükségességét, és javasolta a valamilyen okból családjukban nem nevelhető gyerekek és fiatalok intézményes nevelésének visszaszorítását, valamint a háború alatt már bevált alternatív családformák (pl. a nevelőszülői ellátás) támogatását. Mindezek mellett a háború utáni években a gyermekek megmentésének vezérlő elvét elkezdte felváltani a családok erőforrásként való kezelése, a gyerekek otthon tartása, illetve valamiféle krízis esetén gyors visszahelyezése. Az 1969-es és 1989-es törvények a gyermekekről ezt a kezdeményezést folytatták.

Ez a vér szerinti családokra irányuló figyelem, a gyerek családban hagyása a szegénység, bántalmazás vagy elhanyagolás ellenére, tudományos kutatás és a gyermekorvosok és gyermekpszichológusok klinikai gyakorlatának eredménye. A családokkal való törődés, a gyerek családban hagyása minden lehetséges esetben és a család erősítése, képessé tétele

nem a háború során oly sok család által tapasztalt szeparáció fájdalmára adott reakció volt, ahogy nem volt semmi köze a konzervatív ifjúságpolitikához sem, melyet az ötvenes, hatvanas évek munkaerőhiánya tett szükségessé. A klinikai gyakorlat, az oktatás, a lelki egészség és a gyermekvédelem területén végzett kutatások sorozata egybehangzóan igazolta a vér szerinti és tágabb család kulcsfontosságát a gyerek egészségében, boldogságában és teljes fejlődésében. Ezeknek köszönhetően tudjuk, hogy a családtól való elszakadás hosszú távon akkor is káros hatású, ha a szeparáció az adott pillanatban jogosnak és szükségesnek tűnik.

Nem szükséges emlékeztetnem önöket Winnicott, Anna Freud, Dorothy Burlingham, Mia Kelmer Pringle, Melanie Klein és mások munkáira, akik a háborús szeparáció és trauma tanulmányozásával foglalkoztak, John Bowlbyéra a kötődésről és anyai deprivációról, vagy ennek kritikai értékelésére Tizardék és Michael Rutter által. Bár ezek a művek sokban eltérnek egymástól, abban egyetértenek, hogy a gyerek elszakítása szüleitől csakis akkor engedhető meg, ha biztosak vagyunk benne, hogy valami jobbat nyújthatunk neki. A továbbiakban röviden bemutatom, hogy az állam. Legyenek bármilyen tiszteletreméltóak a szándékai, magasröptűek az elképzelései és bőségesek forrásai, nem tudja betölteni a szülő szerepét, nagyon ritkán nyújt valami jobbat a gyereknek saját családjánál, általában azonban csak rosszabb, erősen kártékony tapasztalattal sújtja a gyerekeket.

Az 1950-es és 60-as években mind az oktatás, mind a gyermekgyógyászat területén számos kutatás bizonyította a szülői részvétel fontosságát. A szülők elkezdtek részt venni mindkét intézmény életében, ami jó eredményeket mutatott. Különösen fontosnak bizonyult szüleik jelenléte a különböző etnikai csoportok újonnan érkező gyerekeinek. Nem sokkal később a fiatalkorú bűnelkövetés és gyermekvédelem területén is hasonló kutatások kezdődtek, melyek nem elméleteket gyártottak a hasznavehetetlen társadalomtudósok hírnevének öregbítésére, hanem az eredményeket vizsgálták: azt, hogy mi történt a gyerekekkel a különböző beavatkozások következtében.

1965-ben, az elit bentlakásos iskolákban folytatott hosszas munka eredményeként a belügyminisztérium arra kért bennünket, hogy vizsgáljuk meg a fiatalok javítóintézeti elhelyezésének eredményeit. Ötvenhat ilyen iskolát vizsgáltunk meg Angliában és Walesben, tízet Skóciában, melyekben összesen 9600 fiú és 1000 lány nevelkedett. Bár akkorra több intézmény is legalább 200 éves múlttal tekintett vissza, addig soha senki nem nézte meg, hogy az akár igen hosszú idő után kikerülő fiatalok változtak-e, fejlődtek-e bármiben. Fejlődtek-e társas készségeik, hogyan folytatódott az életük, milyen családokat alapítottak? A vizsgálat ma is folyik, az azonban nagyon gyorsan nyilvánvalóvá vált, hogy ezek a javítóintézetek rendkívüli költségek árán vezettek kevés kivétellel mindig teljes katasztrófához: a bűnözés iskolái voltak, ahol az enyhe vétségekért bekerülő fiúkból az évek során képzett bűnözőket faragtak, akik aztán képtelenek voltak egy állást megszerezni vagy megtartani, és csak a hajléktalanok és elmebetegségek számát gyarapították. Ezek a fiatal emberek később természetesen hasonlóan kaotikus, bűnöző életmódot folytató családokat alapítottak, mint amilyenekből annak idején kiemelték őket.

Az általunk elkészített jelentés a legkevésbé sem hozta zavarba a kormányzatot, ellenkezőleg: ezen intézmények bezárásával egyszerre tudtak pénzt megtakarítani és progresszívnek tűnni, és ennek a kísértésnek persze nem tudtak ellenállni. Ha tisztességes akarok lenni a kormányzathoz, el kell mondanom, hogy soha nem próbálták sem elnyomni, sem megédesíteni munkánkat, bármilyen kritikusan ítéltük is meg tevékenységüket. A javítóintézetek kritikája, mely az 1970-es években az összes ilyen iskola bezárásához vezetett gyorsan kiterjedt a bentlakásos iskolák más formáira is, az elitiskolákra, a magatartászavaros, tanulási nehézségekkel küzdő vagy mozgáskárosodott fiatalok speciális

iskoláira, és még a kiscsoportos gyermekotthonokra is: ezek mindegyike alkalmatlannak bizonyult gyerekek nevelésére. Ahogy a bűnelkövetők is, a gyerekek legtöbbször ma már otthon él, szociális munkás támogatásával. Az intézményes nevelésben élők száma drasztikusan csökkent minden területen: a kb. 50 000, gyermekotthonban élő gyerek közül az utóbbi 8 évre nem maradt több 10 000-nél, a 11 000 fiatalkorú bűnelkövetőből kevesebb, mint 1000 maradt intézetben. Még a jó hírű bentlakásos iskolák is bajba kerültek, diákjaik száma kevesebb, mint egy évtized alatt 140 000-ról 90 000-re esett vissza.

A családtól való távollét nem népszerű, és semmi okunk sajnálni ezen intézmények elvesztését, melyek képtelenek bizonyultak megtartani abbéli ígéreteiket, hogy javítanak majd a gyerekek életéselyein, vezetőik pedig gyakran komplett örültek voltak.

Egyszer megkérdeztem egy nagy javítóintézet igazgatóját, mi a legfőbb célja, valami olyan válasza számíthatna, mint mondjuk a bűnelkövetés megelőzése. Ő azonban az égre emelte szeméit és azt mondta: a halálra készítem fel a fiúkat. Hát ezt nem könnyű kutatási szempontból értékelni.

Az 1970-es években egyre szaporodtak a szomorú bizonyítékok az állami gyermeknevelés eredményeiről és nem csak az intézmények, hanem a nevelőszülői otthonok, alternatív családi ellátások és még az örökbefogadás kapcsán is. Jane Rowe rávilágított sok elkülönített gyerek problémájára, akik sokáig vártak elhelyezésükre. Roy Parker a nevelőszülőknél élő gyerekeket vizsgálta, és sok kudarcot, visszavitelt talált. Felsorolhatatlanul sok tanulmány világított rá bántalmazásra, az állami gondozásból kikerülő fiatalok izolációjára, sokuk hajléktalanná válására, drogfogyasztására és a bűnelkövetés gyakoriságára.

Jane Aldgate, az Oxfordi Egyetem kutatója rámutatott az állami gondozásban felnövő gyerekek gyenge iskolai teljesítményére, Sonia Jackson pedig rossz egészségi állapotukra.

1984-ben felkértek bennünket a családjuktól hosszú időre elszakított gyerekek problémáinak kutatására, a vér szerinti családjukkal való kapcsolattartás kérdéseire, és a szülőkkel való kapcsolattartás esetleges előnyeinek felderítésére. Továbbá érdekelték a kormányzatot a gyerekek tapasztalatai a rövid illetve hosszú távú elhelyezésről. Három hónapos intervallumokban 450, otthonából kiemelt, az állami intézményrendszerbe belépő gyereket vizsgáltunk meg, akik hosszabb ideig – akár 5 évig – maradtak ott. Ez a kutatás, mely meghatározta az ezt követő politikai döntéshozást képet adott az egész ország helyzetéről. Itt csak eredményeink egy részét tudom felvillantani.

Először nézzük a gyerekeket és fiatalokat. A szeparáció és az átgondolatlan, elhamarkodott elhelyezés nyilvánvalóan aggodalmat, depressziót keltett bennük, elutasítottak, reményvesztettnek érezték magukat, és amit különösen gyűlöltek: megbélyegzettnek, másnak. Ezt a fiatalok és kisgyerekek egyaránt átérték, és ettől váltak olyan elutasítónak, agresszívnek, ellenségessé. Egyszer egy kislány ezt mondta: bárcsak befogtam volna a szám, hallgattam volna apám szexuális viselkedéséről. Most itt vagyok, mérföldekre az otthonomtól, elvesztettem a barátaimat, az iskolámat, mindenemet, ő pedig otthon ül és engem nevez hazugnak.

Sok fiatal nem érti, mi történik, és nyugtalanságuk képtelenné teszik őket arra, hogy akár a leggondosabban előkészített magyarázatot is megértsék. Ezzel először 30 évvel ezelőtt találkoztam, amikor rájöttem, hogy a javítóintézetis fiúk kétharmadának fogalma sem volt arról, miért is kellett otthonról eljönnie. Ebből nyilvánvaló, mennyire irreális és elméleti jelentőségű a büntetés vagy változtatás.

Ezt a nyugtalanságot csak fokozza, hogy nem tudják, hogyan viselkedjenek, mit várnak el tőlük. Nemrég voltam egy, nehezen kezelhető fiúk számára létrehozott, biztonságos, terápiás közösségben. A fiúk a nap fontos eseményére, a csoportos beszélgetésre vártak.

Mire való ez a beszélgetés? – kérdezte egy új fiú, aki éppen akkor érkezett. Arra, hogy megoszd problémáidat a szakemberekkel – válaszolta egy másik. De nekem semmiféle problémám nincs, mondta az új fiú. Hát akkor – felelte az „öreg róka” – gyorsan találj ki valamilyen problémát, különben soha az életben nem kerülsz ki erről a helyről!

Minden korcsoportból és a legkülönbélebb okokból emelik ki a gyerekeket családjaikból. Legtöbbjük, körülbelül kétharmaduk gyorsan visszatér, de egyharmaduk tovább marad. Úgy tűnik, a hat hét tekinthető fordulópontnak, utána rohamosan csökkenek a visszatérés esélyei.

Az idő előrehaladtával a gyerekek izolációja csak nőtt, a szülők látogatásai egyre ritkábbá váltak, mert sem a szociális munkások, sem az új hely dolgozói nem támogatták azt. A nevelők képtelenek mutatkoztak odafigyelni arra, mekkora stresszt jelentett a látogatás a büntudattal és kudarcokkal küzdő szülők számára. Az anyák mérföldeket zötykölődtek a látogatásra, végigsírták a hazautat, és többé nem mentek vissza.

Mire két év eltelt, majdnem minden hosszú távra elhelyezett gyereknek át kellett élnie a szüleivel és tágabb családjával való kapcsolattartás nehézségeit: az apák, nagyszülők és testvérek eltűnését életükből.

A gyerekek közel harmadának semmiféle kapcsolata nem volt családjával, bár az esetek 95 százalékában semmiféle szakmai indok nem volt a kapcsolattartás korlátozására. Ugyanakkor a mi és mások kutatásai egybehangzóan bizonyították, hogy azok a gyerekek, akiknek szülei nem tűntek el életükből, mind a tanulással, mind a társas életben jobban boldogultak, pszichológiai állapotuk jobb volt, boldogabbak voltak. June Thorburn és kollégái hasonló eredményekre jutottak a nevelő- vagy örökbefogadó szülőknél élő gyerekek esetében is. Sajnálatos módon az állandóság sem valósult meg. Az elhelyezések közel fele átmeneti volt, a gyerekek általában valamilyen intézményben várták, mi következik. Ez különösen igaz volt a 8-10 éves gyerekekre és idősebb fiatalokra. A biztonság hiánya erősen megnövelte náluk a problémás viselkedés előfordulási valószínűségét. Egy állami gondoskodásban élő gyerek elhelyezése átlagosan háromszor változott két év leforgása alatt: minél problémásabb gyerekről volt szó, annál gyakrabban változott elhelyezése, amitől a dolgok csak rosszabbra fordultak. A fiatal felnőttek intézetekben kötöttek ki, ahonnan megszöktek, és gyakran hamarosan börtönbe kerültek vagy prostituálódtak.

A hosszú távú nevelőszülői elhelyezés esetén mindennapos a kudarc, az öt éven felüli, nevelőszülőkhöz kerülő gyerekek 30 százalékát kell máshova helyezni, a tíz éven felüliek felét, tinédzserkorban pedig minden három nevelőszülői elhelyezésből kettő bizonyul sikertelennek. Az intézetekben ennél is rosszabb a helyzet, főleg, mert ide már azok a problémás fiatalok kerültek, akik nem bírtak megmaradni máshol. Még a fiatal gyerekeknél olyan jól működő örökbefogadás is aggasztó arányban bomlik fel, ahogy a gyerekek idősebbek lesznek. Az azonban nyilvánvaló, hogy az elhelyezések felbomlása sokkal kevésbé valószínű azokban az esetekben, amikor a szülők és a tágabb család kapcsolatban marad a gyerekkel, és ha a testvéreket együtt helyezik el, akár van esély a visszakerülésre, akár nincs.

Az állami ellátórendszer csődje távolról sem csak az állandóság biztosításának hiányában nyilvánul meg, hanem az egészségügy, az oktatás és a társas készségek területén is. Alapos kutatások támasztják alá azt az állítást, hogy a „jóléti” beavatkozások nem érik el céljukat. Igaz, hogy ezen fiatalok legtöbbször már sérült, mire kiemelik családjából, és így nem éppen ígéretes alanya a különböző beavatkozási kísérleteknek, de az állami gondozás három-négy éve alatt mégiscsak inkább javítani kéne életésélyeiket, nem megsokszorozni és súlyosbítani a „hozott” problémákat. Ezek a szegény gyerekek elvesztek a rendszerben, hiányzott életükből az állandóság, a feltétel nélküli szeretet, a hosszú távú elkötelezettség és a

kölcsönös, folyamatos kapcsolat lehetősége. Ezt senkitől sem kapták meg, mert az adott rendszerben senki nem volt képes ezek biztosítására.

A szülők és családtagok kizártak érezték magukat: elfelejtettek, stigmatizáltak, képességeiket és szeretetüket pedig egyszerűen figyelembe sem vették. Jogaik nem voltak, nem szólhattak bele, mi történjen a gyerekekkel, eszköztelenül álltak, akárcsak gyerekeik. A nagyszülők és a tágabb család szóba sem került, csak annyit vártak tőlük, hogy maradjanak csendben és adjanak hálát az államnak, amiért felkarolta a gyerekek és fiatalok nevelésének problémáját, melyre a család oly nyilvánvalóan képtelen volt. A kétségbeesetten segítségre szoruló családok képtelenek voltak segítséget kérni abbéli rettegésükben, hogy ha szólnak, örökre elbúcsúzhatnak gyermekeiktől. Nem működtek jobban az alternatív családformák sem. A nevelőszülők alig kaptak támogatást, és nem készítették fel őket erre a rendkívül nehéz feladatra. Alulfizették őket, nem tájékoztatták őket a gyerekek előéletéről, mert a gyerekeknek helyet kereső szociális munkások attól féltek, hogy az igazság a legtöbb gyerek esetében elrettentené a legjobb szándékkal segíteni akaró nevelőszülőket is.

Az intézetek természetesen ennél is rosszabbul funkcionáltak, problémás fiatalok gyűjtőhelyeivé alakultak, melyet állandóan botrányok tépáztak tovább. A személyzet rövid időt bírt ki ezeken a helyeken, és legtöbbször örökre kiszállt a segítő szakmából.

Tanulmányunk, melyet rövidesen egy másik is követett a hazatérés nehézségeinek témakörében, nagy zavarba hozta a kormányzatot és a szociális munkásokat, különösen azzal az állítással, hogy furcsa módon az állami gondozásból kikerülő gyerekek legtöbbször hazatért családjához, abba a környezetbe, melyet annak idején túl veszélyesnek és teljesen alkalmatlannak találtak egy gyerek nevelésére. Mikor minden tudományunk, a terápia hosszú órái, a véget nem érő esetmegbeszélések és a szociális munkások közreműködése befejeződött, a gyerekek hazamentek. 25 éves korukra csaknem mindegyikük, 92 százalékuk eltöltött bizonyos időt otthon a családdal, majdnem mindenki szoros kapcsolatokat tartott valakivel otthoni környezetéből. A legerőszakosabb bűnelkövető fiúk éppúgy, mint a szülők által kezelhetetlen lányok és a bántalmazott gyerekek egyaránt hazamentek, annak ellenére, hogy intézményes nevelésük alatt a szülőkkel és családdal való kapcsolattartás és munka igencsak kevés figyelmet élvezett. Ezen zavarba ejtő eredmények láttán a kormányzat – és itt szeretnék mindenkit arra biztatni, hogy minden döntés után értékelje az eredményeket, mert enélkül a különböző intézkedések nagy valószínűséggel lesznek elhibázottak – elhatározta a gyerekeket érintő szabályozás általános visszafogását nemcsak az állami ellátórendszer területén, de minden gyerekre nézve, ide értve a külön élő vagy elvált szülők gyerekeit, a bármilyen okból családjukon kívül élőket pl. bentlakásos iskolák tanulóit, kórházban lévő vagy távoli egyetemeken tanuló gyerekeket. Ennek eredményeként az 1989-ben hatályba lépett törvény a gyermekekről a szülők és gyerekek támogatását, megerősítését hangsúlyozza, önkéntessé teszi az alternatív ellátások igénybevételét és fontos szerephez juttatja a tágabb családot.

Íme néhány részlet a törvényhez csatolt útmutatásból, a végrehajtási utasításból és magából a törvényből, mely vízvázalóként bizonyult a gyerekek és családok megítélésében.

A törvény értelmében a gyerekek számára összehasonlíthatatlan előnyt jelent, ha átélhetik a normál családi életet saját, vér szerinti családjukban, ezért mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a gyerek otthona és családi kapcsolatai megmaradjanak számára. Szolgáltatások széles köre – köztük a rövid távú családon kívüli elhelyezés – vehető igénybe arra az időre, amíg a különösen nehéz helyzetbe kerülő családok problémái rendeződnek. A törvény megköveteli a család helyzetének rendezésére irányuló szolgáltatások biztosítását.

A szülők önálló, saját szükségletekkel bíró egyének. Még ha a szolgáltatásokat elsősorban a gyerekekre való tekintettel fogalmazzák is meg, a szülők saját jogon is jogosultak

segítséget kapni. Ahogy vannak sérülékenyebb gyerekek, úgy lehetnek anyák és apák is. Szülői tevékenységüket átmenetileg vagy tartósan korlátozhatják szegénység, rasszizmus, rossz lakásviszonyok, munkanélküliség, egyéni vagy házassági problémák, betegség, pszichiátriai probléma vagy korábbi traumatikus élmények. A szülői készségek hiánya vagy a megfelelő körülmények biztosításának képtelensége nem keverhető össze a szeretet hiányával vagy a felelőtlenséggel.

A szülőkkel való munkakapcsolat kialakítása többnyire a gyerekek számára nyújtott kiegészítő vagy helyettesítő ellátás biztosításának leghatékonyabb módja. Azok a módszerek, melyek ellenségessé teszik, elidegenítik, leértékelik vagy marginalizálják a szülőket csak balul üthetnek ki.

A bármiféle kötelezés útján történő állami nevelésbe vétel önmagában ellentmond minden alapelvnek, ahogyan a gyermek helyi hatóság általi elhelyezése is. Ha a családon kívüli elhelyezés feltétlenül szükségessé válik, a legkevésbé korlátozó jogi formulát kell alkalmazni.

Ha a fiatalok nem maradhatnak otthon, meg kell vizsgálni a rokonoknál vagy barátoknál történő elhelyezés lehetőségét mielőtt bármilyen más elhelyezési formát keresnénk. Kutatási eredmények bizonyítják, hogy a rokonoknál történő elhelyezések lényegesen sikeresebbek, mint a családon kívüliek.

Ha a fiatalok külön kényszerülnek élni vér szerinti családjuktól, őket is és szüleiket is megfelelően tájékoztatni kell a lehetséges alternatívákról, és segíteni őket abban, hogy hozzájárulhassanak a nevelés legmegfelelőbb formájának megfontolt kiválasztásához. A gyerekek és fiatalok többsége számára ez valószínűleg egy rövid vagy hosszabb távú, családban való elhelyezés, de néhány fiatal egyértelműen előnyben részesíti a kis csoportos formát, ahogy egyes szülők számára is fenyegetőnek tűnhet gyermekük nevelőszülőkhöz adásának gondolata.

Ha családon kívüli elhelyezésre kerül sor, azonnal lépéseket kell tenni a mielőbbi visszakerülést biztosítandó. A nevelésbe vételt követő első hat hét kulcsfontosságú, és ez alatt az idő alatt a szociális munkát folytatni, sőt fokozni kell akkor is, ha a pillanatnyi krízis megoldódni látszik.

A szülőktől el kell várni, hogy megtartsák a gyermek iránti felelősségüket és olyan szoros kapcsolatban maradjanak vele, amennyire ezt a gyerek jóléte szükségessé teszi. Ehhez minden segítséget meg kell kapniuk akkor is, ha a gyerekek átmenetileg vagy tartósan nem élhet otthon. A szülőknek részt kell venniük minden, gyerekükkel kapcsolatos döntés meghozatalában, és csak különleges esetekben fordulhat elő, hogy nem hívják meg őket a helyzet újraértékelésekor vagy esetkonferenciák rendezésekor. Ha nem hívják meg őket, ennek okairól tudniuk kell, a döntés pedig igazolt és dokumentált kell legyen. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy az ilyen megbeszéléseken való részvétel félelmetes lehet a szülők számára, különösen, ha ők az egyetlen színes bőrű résztvevők, ha az angol nem anyanyelvük, vagy valamiféle fogyatékkal élnek. Egy barát, tolmács vagy képviselő jelenléte segítheti őket és a velük való kommunikációt is.

A testvéreket nem szabad elválasztani az állami vagy szülők által kért nevelésbe vétel során, hacsak az ilyen irányú intézkedés nem része a gyerekek szükségletein alapuló átgondolt nevelési tervnek. Amikor nagyobb családok szorulnak családon kívüli ellátásra, mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy olyan helyet találjanak nekik, ahol együtt maradhatnak. Ugyanakkor egyetlen gyerek szükségleteit sem lehet feláldozni annak érdekében, hogy testvérét kielégíthessék.

A családi kapcsolatokat látogatások és a kapcsolattartás más módjain keresztül fenn kell tartani. Mindkét szülő nagyon fontos akkor is, ha egyikük már nem él a családdal. Az apákat

nem szabad számításon kívül hagyni vagy marginalizálni. Az, ha egy szülő képtelen a kapcsolattartásra, nem értékelhető az érdeklődés és törődés hiányaként. A szülőktől el kell várni a kapcsolattartást, de joguk van ehhez anyagi és érzelmi segítséget kapni. Vannak, akik számára a látogatás nehéz és fájdalmas. A törvény előírja például, hogy minden helyen, ahol gyerekeket helyeznek el, legyen olyan telefon, amihez a gyerekek ingyen, bármikor hozzáférhetnek.

A tágabb család ugyanúgy fontos, mint a szülők, különösen a nagyszülők és a testvérek. A család barátainak is fontos szerepük lehet. Színes bőrű családok esetében különösen gyakori, hogy különböző, nem vérrokon „nagybácsik” és „nagynénik” állnak nagyon közel a gyerekekhez. Egyéni és tágabb közösségi kapcsolatokat is lehet és kell ápolni.

A kapcsolatok folytonossága nagyon fontos, és a már kialakult szoros kapcsolatokat tiszteletben kell tartani, fenn kell tartani és fejleszteni kell. Ez elsősorban a családi kapcsolatokra vonatkozik akkor is, amikor a gyerek valószínűleg nem helyezhető vissza, de vonatkozik a nevelőkhöz és szociális munkásokhoz fűződő viszonyra is. A nevelésbe vétel vagy az elhelyezés megváltoztatása nem okozhatja szeretetkapcsolatok vagy jövőbeni segítség lehetséges forrásainak elvesztését.

Az idő nagyon fontos faktor a gyermekvédelemben, és inkább napokban és hónapokban kell számolni, mint években. Egy kiskorú gyerek nem várhat: akkor van szüksége valamire, amikor azt úgy érzi. Ha később kapja meg amire szüksége volt, az gyakran már túl késő, és minél fiatalabb a gyerek, annál kevésbé várhat. A tinédzserek esetében a várakozás megtanulása lehet a felnövés része, de ennek a gyerek igényein kell alapulnia, nem a szociális munkás kényelmén vagy az ügyintéző időbeosztásán. A törvény kiemelten kéri a bíróságokat, hogy kerüljék a gyermekvédelmi ügyek halogatását.

Minden fiatalnak ki kell alakítania egy biztonságos énképet, és minden szülői vagy nevelői felelősséggel rendelkező embernek kötelessége ezt elősegíteni és megkönnyíteni. A segítség módja lehet alapvető információk átadása, melyek szükségesek az önismerethez, vagy olyan tapasztalatok biztosítása, melyek segítségével a gyerek autonómiára és önbizalomra tehet szert. Minden gyereknek – akár otthon él, akár nem – joga van tájékozódni saját és családja történetéről, és meg kell értenie múltbeli és jelenbeli helyzetét. Szükségük van továbbá arra, hogy megtanulhassanak önállóan viselkedni és önmagukat kompetens egyénként megtapasztalni. Például minden állami nevelésbe kerülő gyerek hozzáférhet az adatait nyilvántartó dokumentumokhoz, jelentésekhez, valamint törvény adta joguk az esetkonferenciákon való részvétel, akárcsak szüleiknek. Véleményüket és választásaikat meg kell hallgatni, 18 éves korában pedig minden gyereknek – beleértve az örökbefogadottakat is – jogában áll 7 szolgálat segítségét igénybe venni ahhoz, hogy felkutassa vér szerinti szüleit.

A törvény tehát ma már elismeri a vér szerinti szülők, testvérek, tágabb család, barátok, szomszédok rendkívüli fontosságát a külön élő gyerekek jólétében, valamint a kapcsolattartás, a gyors visszakerülés elősegítése és az odatartozás érzésének biztosítása elengedhetetlen szükségességét.

Felhozható mindez ellen, hogy az ilyen döntések veszélynek teszik ki a gyerekeket, újra fizikai vagy szexuális bántalmazás, elhanyagolás, bűncselekmények áldozataivá válhatnak. Ez így van, és ha egy gyerek a szociális munkás rossz döntése folytán meghal, az mindig címdoldalra kerül. De sokkal kisebb a hírértéke annak a sokkal több gyereket érintő ténynek, hogy a vér szerinti családok mellőzése elkeserítő következményekkel jár. Ugyanis a hosszú távú szeparáció eredménye nagyon gyakran izoláció, hajléktalanság, csavargás, munkanélküliség, prostitúció, bűnözés és elmebetegség.

A szociális munkások veszélyes vizeken eveznek, ezért is olyan kulcsfontosságú képzésük, támogatásuk, karrierjük és értékrendjük alakulása. Az is fontos, hogy megértéssel, toleranciával forduljunk a szegénység és betegség problémáival küzdő családok felé, hiszen ezek a problémák bennünket éppúgy megviselnének.

A gyerekek 80 százalékát nem bántalmazás, súlyos elhanyagolás vagy alkalmatlan szülők miatt emelik ki családjukból, hanem mert az anyák képtelenek megbirkózni problémáikkal a szülés utáni depresszió, mentális vagy fizikai betegségek, alkalmatlan lakáskörülmények vagy a szegénység okán. Mi pedig nem azért vagyunk, hogy ítélkezzünk a miénktől idegen életmódok felett, hanem hogy képessé legyünk, hogy javítsuk a gyerekek és családok életesélyeit ahhoz képest, ahogy ők látják, nem pedig a szerint, ahogyan mi. Fel kell ismernünk, hogy a Messiás Angliába érkezéne valószínűtlen esetén Jézus gyorsan felkerülne a veszélyeztetett gyerekek listájára. Mária és József bíróság előtt felelhetne szülői magatartása miatt, a bölcsek és pásztorok pedofília gyanújába keverednének, a Szentlélek pedig, mivel Mária csak 15 éves volt, a kiskorú megrontása és gyermekbántalmazás súlyos vádjai előtt állna, mindettől pedig alaposan felborulnának a karácsonyi szokások. Az a gyanúm, hogy a kelleténél jóval többször avatkozunk közbe.

Ugyanígy megértéssel és toleranciával kell körülvennünk a gondozásunk, nevelésünk alatt álló gyerekeket is. Jogukban áll problémásnak lenni mindama bizonytalanság, veszteség, szeparáció után, amit át kellett élniük. Persze, hogy kipróbálják az italt, kábítószer, csapongó és kielégíthetetlen a szexualitásuk, otthagyják az iskolákat, de túlélnek! Arra kellene törekednünk, hogy megóvjuk őket a morális veszélytől? Egész serdülőkoromat azzal töltöttem, hogy sportot próbáltam űzni a morális veszélyből, arcomon egy „gyere, szerezz meg”- üzenetű mosollyal, és persze a legkevesebb siker nélkül! Az egyedüli válasz a tolerancia, a megértés, és a képesség arra, hogy szemet hunyjunk. Tartsuk észben, hogy ha Michelangelo, da Vinci és Carravaggio ma lennének fiatalok, biztonságosan őrzött intézetben élnének, számtalan óra pszichoterápiában részesülnének, de senkinek nem jutna eszébe, hogy ecsetet adjon a kezükbe. Hála Istennek, a civilizáció felbecsülhetetlen szerencséjére, a reneszánsz papság éppoly erőszakos és deviáns volt, mint ezek az ifjú művészek. Nem a morális fegyverkezés idejét éljük újra: ezek a fiatalok legfőbb nemzeti kincseink: kényeztetnünk kell őket, hallgatnunk rájuk és örülnünk annak, hogy köztünk vannak.

Összegzésként elmondhatom, hogy véleményem szerint a második világháború alapvető változást hozott abban, ahogyan a gyerekek és családok szükségleteihez viszonyultak az Egyesült Királyságban. A gyermekvédelem területén ez a gyerekek megmentésébe vetett hit visszaszorulását és a családorientált jóléti szolgálatok kialakítását jelentette. A családjuktól elszakított gyerekek és fiatalok száma drasztikusan lecsökkent az évek során, főleg az intézeti nevelés és oktatás, valamint a fiatalok bünelkövetők javítóintézeti nevelése területén. Az 1949-es, 1969-es és 1989-es törvényekben fokozatosan nyert egyre nagyobb hangsúlyt a vér szerinti család szerepe és jogai, a szülők partnerként kezelésének fontossága, és a gyerekek és szülők beleszólása a gyerekeket érintő döntésekbe. Nem lehet túlbecsülni az alapos, megbízható kutatás szerepét ezen reformok kezdeményezésében és véghezvitelében. Kutatások bizonyították az állami nevelés hiányosságait, a hosszú távú szeparáció veszélyeit és az állam képtelenségét arra, hogy megfelelő családot biztosítson egy gyerek számára. Soha nem leszünk képesek azt a feltétlen szeretetet, szülői elköteleződést, a folytonosság és együvé tartozás érzetét családon kívül biztosítani egy gyerek számára, melyek mérföldkövek az egészséges, biztonságos identitás kialakításában.

Háborús emlékekkel kezdtem, és most oda térek vissza. Bár kutatásokkal jól alá lehetett támasztani mindezt a változtatást, a családban való hit mélyebből jön és sokkal régebbi annál. Az amerikai polgárháborúban James Paine írt egy dalt, melyet a front mindkét oldalán énekeltek, az amerikai tankok segítségével bejárta a világot az első világháborúban, ezrek énekeltek a másodikban:

Sivár a táj, hol lábam jár
Száz gyönyör kövezze bár
Ám a ház, hol szült anyám
Egy lelkeket rejti már
Elhagyhatnám únt falát
De engedetlen még a láb
Mert a ház, hol szült anyám
Eltaszít, de visszavár

Sajnos, közülük sokan soha nem tértek vissza. De ezeknek a katonáknak is szükségük volt a folytonosságra és az odatartozás érzésére, hát még gyermekeinknek...

Írta: Palásti Gáborné és Lónárt Attila

A szakellátás átalakítása GYERMEKVÉDELEM B.A.Z. MEGYÉBEN

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés az elmúlt években kiemelt figyelmet fordított a gyermekvédelmi szakellátás törvény szerinti átalakítására, a megyében állami gondoskodásban élő gyermekek, fiatalok életkörülményeinek javítására. Ez nem kis feladatot jelentett, mert a megyében él az összes állami gondozott több mint 10%-a (2350 fő), a nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak 8%-a (25000 fő).

A Közgyűlés kezdettől fogva azt vallotta, hogy az intézményi neveléssel szemben elsőbbséget kell biztosítani a gondoskodásba bekerült gyermekek családban nevelésének. E nevelési feltételek biztosítása érdekében döntött a gyermekvédelmi szakellátás szerkezetátalakításának prioritásáról, az intézmény-családi nevelés megfelelő arányának kialakításáról.

Ezen elképzelés megvalósításához folyamatosan fejlesztette a nevelőszülői hálózatot. A tudatos fejlesztés eredményeként napjainkban 475 hagyományos és 55 hivatásos nevelőszülő családja neveli a gondozottak közel 50%-át. (1991-ben ez az arány 37% volt.)

A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a vérszerinti családból kiemelt, gondoskodásba vett gyermekek 50%-a nem nélkülözi a természetes családi közösséget neveltetése folyamán.

A nevelőszülőknél élők ilyen magas aránya országosan is jelentős szakmai eredménynek mondható.

A nevelőszülői hálózat fejlesztése mellett sor került egyes szolgálati lakások átalakítására, így azok feltételei alkalmassá váltak a családi nevelés biztosítására.

Jelenleg a gyermekvédelmi szakellátás szerkezetátalakításának legjelentősebb szakaszához érkeztünk, megkezdtük a nagy gyermekvédelmi intézmények lebontását, a kastélyok kiváltását. Ez elsőként Hernádvécsén valósult meg, ahol 5 lakásotthon (3 Hernádvécsén, 1-1 Garadnán és Novajidrányban) kezdte meg működését. Ez az esemény nagy jelentőségű a hernádvecsei lakásotthonban nevelkedők életében, valamint a megyei gyermekvédelmi szakellátás történetében is.

Az új körülmények között lakásonként 8-12 gyermek elhelyezésére nyílt lehetőség, a lakásokban dolgozók létszáma 5-6 fő. Ezzel a gyermekek és fiatalok ellátása alapvetően megváltozott. A régi kastély épület sötét, nagy termei helyett most világos, barátságos szobákban élnek, ahol életmódjuk, életvitelük a természetes családehoz hasonlatos. Megtanulják, gyakorolják azokat a praktikus ismereteket, alkalmazkodási formákat, konfliktuskezelési technikákat, amelyeket egy jól működő családban élő gyermek természetes módon elsajátíthat.

A lakásotthonok létrehozása, működtetése mérföldkő a megyei gyermekvédelmi szakellátásban, jelentős szakmai eredmény.

A személyi, tárgyi feltételek és egyéb körülmények már megfelelnek az új szakmai követelményeknek. A nevelőszülői hálózat fejlesztésével, a szolgálati lakások bevonásával és a lakásotthonok kialakításával elértük, hogy napjainkra az összes gondoskodásba utalt gyermek és fiatal több mint felének biztosítjuk a természetes család személyi-tárgyi feltételeihez közelítő körülményeket.

A hernádvécsei kastély kiváltásával párhuzamosan folyamatban van a nagy befogadó képességű alsózsolcai Gyermek- és Ifjúsági Otthon részleges kiváltása családi házakra és egy 40 férőhelyes kis intézményre.

E programok megvalósítását szakmai pályázataink minisztériumi támogatásával és a szükséges önkormányzati saját erő biztosításával tudjuk megoldani. A szerkezetátalakítás mellett szeretnénk segíteni a nagykorúvá vált, volt gondozott fiatalok lakáshoz jutását is. E célra a Megyei Közgyűlés önkormányzati saját forrást biztosított, és az elmúlt napokban 163 fiatal lakáshoz jutását segítő pályázatát nyújtotta be a minisztériumhoz.

Az elkövetkező évek legfontosabb feladata lesz a gyermekvédelmi szakellátás további átalakítása, a törvény és az új koncepció szerinti formák kialakítása 2002. december 1-ig.

Írta: Sipos Ferencné

Hagyd el az utcát, gyere Bosconiába

Bosconia a program neve, melyet don Saverio De Nicolo, a Bariból származó olasz misszionárius kezdeményezett még az 1950-es évek elején, s ma is aktívan irányít évtizedek alatt felhalmozódó tapasztalatait hasznosítva. Az általa képviselt gyermekvédelmi programot az Egyesült Államokban is elismerik, csak Latin-Amerikában legalább 20 követője működik jelenleg is.

A Bosconia abban különbözik az egyéb gyermekvédelmi tevékenységtől, hogy a gondozott gyermekek számára nemcsak jobb életkörülmények nyújtására korlátozódik, hanem a felnőtt társadalomba való beilleszkedésüket is elősegíti. Don Saverio abból a meggyőződésből indult ki, hogy az ifjúkori bűnözés megszüntetéséhez egészen a gyökerekig kell visszamenni. A gondozást az utcán kell kezdeni, hiszen az utcára került gyerekek csaknem mindig kis bűnözővé válnak. 1969-ben mintegy 700 gyerek kapott így segítséget, ma már csaknem 5000 gyermekről gondoskodnak a program keretében.

Az utcai gondozás első állomása a menedékház, melyből mintegy 28 működik a fővárosban, Bogotában. Néhány közülük nem más, mint egy udvar valamelyik városzéli negyedben, ahol a gyerekek lezuhanyozhatnak, kimoshatják a ruhájukat, labdázhatnak. Tudják, hogy itt egy reggelire és egy déli levesre is számíthatnak.

Késő délután viszont visszamennek az utcára, ahol az éjszakát ezer veszély között töltik: bandák, rendőrség, betegségek... A gondozási központ felelőse reggelenként legalább heti 3-4 alkalommal orvosi teendőket is ellát. A kórházban elkapnák a rendőrök a csavargókat, ezért inkább a menedék-házra bízzák magukat szükség esetén, itt ápolják az éjszaka „háborús sebeit” – a lopás közben kapott kézzúrásokat, miközben marihuánát vagy más drogot próbáltak szerezni. De minden előfordul itt, megjelennek közvetlen szülés előtt lévő lányok is.

Sokszor itt szereznek tudomást a gyerekek a „Repubblica de los muchachos”, „A fiúk köztársasága” létezéséről. Egymásnak mesélik, hogy ott vannak még focipályák is, napi háromszori étkezés, tiszta ruha és fizetést is kapnak, tanulhatnak asztalosmunkát, vagy zenélhetnek, számítógépezhetnek.

A Republica de los muchachos város a városban, oázis Latin-Amerika legreménytelenebb fővárosában, Bogotában. A város szegényei számára maga az Eldorádó: 8 hektár a Florida lakónegyed zöldjében. Az a hely, ahol minden utcagyerek szívesen élne.

Itt semmi nem hiányzik. Van saját pénze, a „cammello”. Külön államrendszerrel működik, kormányfővel és polgármesterrel, akiket minden évben közös szavazással választanak maguk a fiatalok (13 és 23 év közöttiek). Ügy irányítják a teljes adminisztrációt, hogy bármelyik igazi város is megirigyelhetné azt. Bank, ruházati szövetkezet, ahol előállítási áron szerezhetőek be a ruhadarabok, könyvtár, postahivatal, színház, football-, kosár- és röplabdapályák, elnöki hivatal, ebédlők, iskolatermek, laboratóriumok – minden svájci pontossággal működik. 300 fiú él itt, akik sikeresen leküzdötték az ide vezető 3 útszakaszt. Első a már említett utcai gondozás. A fiúknak maguknak kell kérni, hogy bevegyék őket a programba, mert el akarják hagyni az utcát. A-kiknél erős az elhatározás, meghívást kapnak a 4 ház közül az egyikbe. Itt legalább 40 napig megfigyelés alatt vannak, értékeli viselkedésüket a tanítás alatt, a szabályok betartására való képességüket,

alkalmazkodási készségüket. Csak az arra alkalmasak kerülnek be a programba és léphetnek be a Repubblica de los muchachos-ba. Aki eljutott idáig, még nem biztos, hogy meg is marad a diplomáig: visszaküldhetik, hogy kezdjék előlről a programot, vagy rövid időszakokra eltávolítják őket.

'A saját pénz itt egyúttal eszköz az ellenőrzésre is. A heti fizetésüket bármire költhetik, megtanulnak takarékoskodni. Az önkormányzatban megtanulják az egyéni felelősség érzését, és a versengést, hogy a szavazáskor megszerezzék társaik bizalmát.

„Az utca” – magyarázza don Saverio – „az a hely, ahol kezdődik és befejeződik a munkánk. Első látásra, aki a városkába kerül, megjavul, hiszen elérte a programunk utolsó szakaszát. Sajnos, a fiúknak több mint a fele a diploma után, vagyis több évi tanulás és aktivitás után visszatér az utcára, eljártsszák a sorsuk utolsó kártyáját is.”

(Gyermekvédelmi tapasztalatok Columbiában – Cherardo Milanesi cikke alapján, mely 1998. aug. 2-án jelent meg az olaszországi Famiglia Cristiana hetilapban.)

Írta: Ungváry Rudolf

A gyermek, mint besúgó Fiatalkorúak az állambiztonság szolgálatában

Amikor 1989/90 fordulóján, alig néhány héttel a berlini fal ledöntése után, a kelet-német kommunista állam agóniájának utolsó hónapjaiban elterjedt a hír, hogy az Állambiztonsági Minisztérium (a Stasi) „objektumaiban” hozzákezdtek az iratok megsemmisítéséhez, a lakosság megrohanta és megszállta ezeket az épületeket, és birtokba vette a dokumentumokat. 1989 végén az éppen rendszerváltó Magyarországon is kiszivárgott, hogy a belügyminisztérium belföldi elhárításán lázas iratmegsemmisítés folyik, a lakosság mégse mozdult meg. Ez a párhuzam önmagáért beszél, magyarázat arra, hogy ma Németországban érvényesül az áldozatok információs joga, Magyarországon pedig nem.

Akkor azonban még csak nagyon kevesen tudták az érintetteken kívül, hogy az államszocialista elhárító szervek olyan felderítési módszereket is kidolgoztak, mellyel sikerült alulmúlniuk az európai civilizáció, náciák által megvalósított mélypontját. Mivel az operatív iratok kutatásához a Joachim Gauck vezette német szövetségi hivatal jóvoltából a 90-es évek elejétől hozzá lehetett kezdeni, hamar kiderült, hogy az NDK Állambiztonsági Minisztériuma tömegesen szervezett be 18 éven aluli fiatal-, sőt 14 éven aluli gyermekkorúakat is. Egy 1983-ban kelt Stasi-elemzés szerint a 90. 000 főállású belső felderítő mellett működő 175. 000 „nem hivatalos munkatárs” 10%-a, 17. 000 fő volt 18 éven aluli, és ezen belül 1-2 %, tehát 1. 700-3. 400 volt 14 éven aluli kisgyermek.

Irtózatok száma.

A napvilágra került adatok megvitatása és a közvélemény tájékoztatása érdekében a Heinrich Böll Alapítvány, az Evangélikus Akadémia és a „Gauck-hivatal” támogatásával Gundula Fienbork 1996 elején Berlinben konferenciát rendezett. A rendezvény rendkívüli érdeklődést és megrendülést váltott ki, hatására egész sor további konferenciát tartottak Németország-szerte. A legfontosabb előadásokat külön kötetben adták közre, az itt leírtak erre támaszkodnak. (Beschdidge Seelen. DDR-Jugend und Staatssicherheit [Sérült lelkek. Az NDK fiatalsága és az állambiztonság]. „Ed. Temmen, 1996.)

A bizonyítékokat nemcsak az operatív iratok szolgáltatták. Az Állambiztonsági Minisztérium külön főiskolát tartott fenn, és ezen számtalan titkos diplomamunka, elemző tanulmány és szemináriumi irat tárgya volt a fiatalok és gyermekek beszerzése. Az operatív tiszteket a 60-as évektől kezdve módszeresen készítették föl a gyermeki lélekkel való, történelmileg példátlan méretű visszaélésre, melyet az „ellenséggel folytatott harc” kommunista ideológiájának tolvajnyelvén szentesítettek.

„A bőre alá kell kúszni és a szívébe kell pillantani”

A fiatalok között végzett kárdermunkáról számtalan titkos irányelv született. Részletesen meghatározták, hogyan viselkedjenek az állambiztonsági tisztek ezen a lélektani hozzáértést és tapintatot igénylő szakterületen. A gyermekek a vonatkozó Stasi-dokumentumokban egyrészt „máskéntgondolkodó” „ellenséges-negatív személyek”, akiket operatív eszközökkel „fel kell dolgozni”, másrészt nemhivatalos együttműködés formájában

ők a felderítés céljaira használható eszközök. A tiszték és a gyermekek „munkakapcsolata” nem véletlen jelenség volt az NDK 40 éves életében, hanem elhatározott stratégiai feladat.

Az Állambiztonsági Minisztérium főiskoláján számtalan dolgozat témája volt, hogyan optimalizálható a biztonsági szolgálat befolyása és a titkosszolgálat együttműködése a fiatalkorú „nemhivatalos munkatársakkal”. Az ideológiai muníció ehhez az államszocialista rendszerben ápolts ellenségkép volt: „Az ellenség az NDK elleni lélektani hadviselésének összrendszerén belül különösen a fiatalság ellenséges befolyásolására és aktivizálására fekteti a hangsúlyt... A fiatalkorúak közötti ellenséges elemek az ellenséges tevékenység szervezői elleni differenciált harc egységes rendszerét kell kialakítani. Ehhez hézagatlan nemhivatalos hálózat megszervezése szükséges.”

Egy főhadnagynő „Tapasztalatok fiatalkorúak beszerzésében, különös tekintettel az egyetértő nyilatkozat aláírásához szükséges ideológiai és pszichológiai befolyásolás technikájára” című főiskolai záró dolgozatában a dokumentációs információkereső munka szakszerűségére hívja föl a figyelmet: „Először a központi személyi adatbázisban kell megvizsgálni az első fokú rokonságot, hogy az alkalmatlan gyermekeket kiszűrjünk. A visszamaradó állomány esetén érdemes ellenőrizni az apai és anyai nagyszülőket”. Egy ifjúsági programfüzet szerint „az operatív szempontból jelentős személyeknek a bőre alá kell kúszni és a szívébe kell pillantani, hogy megbízható ismereteink legyenek arról, kik ők és hol állnak?”

E tanulmányok szerzői a Stasi-dokumentumok németországi szabályozása következtében nem maradhattak névtelenek.

Az „operatív pszichológia”

A fiatalkorúak és gyermekek beszerzéséhez felhasználták az ifjúságkutatás és a fejlődéslélektan eredményeit. A dokumentumok tanúsága szerint még a freudi pszichoanalízis alaptételeit is a titkosszolgálati gyakorlat aprópénzére váltják: „A tudattalan és a tudatalatti jelentős tényező a szocialista személyiség tudatos viselkedésében, ha felismerjük és célzottan hatni tudunk rá.” A lélektani szakismeretek célirányos alkalmazását nevezték operatív pszichológiának.

A „Mesterségem a halál” náci főhőseire emlékeztető erkölcsi érzéketlenség sugárzik a Stasi-tiszték közzétett diplomamunkáiból, csak éppen „racionális”, marxista tolvajnyelbe csomagolva: „A társadalmi szükségszerűség és a nemhivatalos együttműködés társadalmi értékének logikus és meggyőző magyarázatával általában hatékonyan elérhető, hogy a fiatalkorút meggyőzzük a pozitív döntésről. Az operatív munkatársnak ügyelnie kell arra is, hogy a jelöltben még később is feltámadhatnak morális előítéletek, és fölteheti a kérdést: ez az együttműködés erkölcsileg jó és tiszta cselekedet-e? A jövőbeli tevékenységének sikere attól függ, mennyire sikerül az ilyen erkölcsi motívumokat politikai-ideológiai tartalommal megtölteni, miáltal a kiadott feladatok példaszzerű végrehajtására számíthatunk.”

A lelki megdolgozás eredményeként kerülhetett sor az együttműködési nyilatkozat aláírására. Ennek abszurditásához gondoljunk csak végig: kiskorú ilyen nyilatkozata eleve nem jogszerű, ráadásul a legteljesebb titokban kellett tartani, tehát éppen azok (szülők, gyámok) nem szerezhettek róla tudomást, akik a gyermek sorsáért felelősök. Számos szakdolgozatban foglalkoztak ezzel a problémával, és a szerzők többsége arra a gyilkos következtetésre lyukadt ki, hogy 14 és 18 éves kor között ebben a kérdésben igenis képesek a fiatalkorúak kötelezettségük jelentőségét felfogni. Az érvelésekből a gyermeki sors iránti embertelen érzéketlenség árad: „a nyilatkozat aláírása járjon együtt azzal, hogy aj elölt kész legyen az Állambiztonsági Minisztérium által kiadott feladatok teljesítésére, kötelezze

magát arra, hogy senkinek sem beszél az együttműködésről és a vele összefüggő problémákról, és legyen tisztában büntetőjogi felelősségével, ha a titoktartási kötelezettségét megszegi.” Például 14-15 évesen.

A brutális valóságot is megfogalmazzák: „A politikai-operatív munkában... a nemhivatalos munkatárs [ebben az esetben a gyermek] teljes bizalmat érezzen az operatív munkatárs [ez a Stasi-tiszt] iránt, ezzel szemben az operatív munkatársnak a nemhivatalos munkatárssal szemben soha sem szabad megfélemlenie a biztonsági és ellenőrzési szempontokról. A nemhivatalos munkatárs [a gyermek] és az operatív célszemély [a gyermek által megfigyelendő személy] között általában bizalmas viszony legyen, ami azt fejezi ki, hogy a célszemély bizzék meg a nemhivatalos munkatársban, ezzel szemben a nemhivatalos munkatárs csak úgy csináljon, mintha bizalmas viszonyban volna a célszeméllyel.” Mindezt úgy, hogy a gyermek erről soha, sehol, senkinek – még a saját szülőjének sem beszélhet. Intézményesen, főiskolai oktatási rendszer támogatásával terheltek meg ezzel fiatalok tömegeit. Ez a néma gyötrelem, a csöndes emberirtás - szemben a rasszizmus „hangos” tömeggyilkosságaival.

Akad példa komplexebb megközelítésre is. A szülők bevonását a föllelt dokumentumok szerint akkor javasolták, ha a vezető tiszt fel tudja róluk tételni, hogy az Állambiztonsági Minisztériummal való együttműködést helyeslik és támogatják. A szülők bevonását egyébként azért is tekintették ésszerűnek, mert a fiatalok gyakran nehéz meggyőzni arról, hogy minden esetben szigorúan be kell tartania a konspiratív szabályokat. „Ilyen helyzetekben az operatív tiszt és a szülők közösen léphetnek föl nevelő hatással” – vonja le a következtetést az egyik diplomamunka szerzője 1972-ben.

Sérült lelkek

A fiatalok elsősorban érzelmi alapon tájékozódnak. Ezt a tapasztalatot igyekeztek fölhasználni a beszervezésben az állambiztonsági tisztek. Az eljárás erkölcsi helyességét azzal is igyekeztek alátámasztani, hogy az első beszélgetéseket többnyire az iskolákban, az igazgatók legbelső szobáiban szervezték meg. A fiatalok úgy érezték, bűnözők és gazemberek elleni harcban fogja játszani a megbecsült partner szerepét, akinek ráadásul a jövőjét is gondos kezek egyengetik.

Mégis figyelemre méltó, hogy még ebben az ideológiailag és lélektanilag totalizált légkörben is sokan akadtak, akik valamilyen ürüggyel nemet tudtak mondani. Sokat számított itt a családi háttér. Mennél korábbi szakaszban tették ezt, annál kevesebb kínlóddal úszták meg a beszervezési kísérletet.

A kötetben számos esettanulmány olvasható. Egy részük a tönkrement emberi sorsokat ismerteti. Az államszocialista rendszer bukása után „partra vetett” fiatalok ügynökök összeomlását, olykor öngyilkosságát, jó esetben egész életükre kiható depresszióját. De sok olyan esetről is beszámolnak, amikor az önvallomás a kilábalás első lépése volt, és az egykori gyermek-besúgót éppen az a közösség fogadta be védőleg, amelyiknek a bizalmába kellett eredetileg férköznie.

A kommunista politikai történet egyik legnagyobb erkölcsi szégyenét a Stasi-dokumentumok németországi szabályozásának jóvoltából a legszélesebb nyilvánosság ismerte meg. Attól, hogy Németországban az áldozatok információhoz való joga megelőzte a tettesek személyiségének védelmi jogát, több megrendüléssel jár, de egyúttal katarzissal is. Mert ez a botrány csak a társadalom egészének részvételével dolgozható fel, aminek feltétele a nyilvánosság. A nagyobb nyíltság éppen a mélyebb belátást, a toleranciát segítette elő.

A titkosszolgálati iratok magyarországi szabályozásának hazug módja ezzel szemben a problémákat a szőnyeg alá söpörte és ezzel a gyűlölködést konzerválta. Ettől az érintettek szenvedése semmivel sem lett kisebb, legfeljebb a némaságuk nagyobb.

Magyar gyermekspiclik?

A magyarországi szabályozás a tetteseket védi. Az áldozatok információs joga másodrendű. Köszönhető ez annak, hogy egyes nagyobb politikai pártok, még az MDF kormány idején, a saját soraikban megbúvó volt ügynökök védelmében támogatták, hogy az utód-titkosszolgálatok a rendszerváltás utáni Magyarország biztonságára való hazug hivatkozással megakadályozzák egykori munkatársaik leleplezését.

Ez a szabályozás ugyanolyan hazug alapokon nyugszik, mint az, amelynek alapján csak fogcsikorgatva engedélyezik a nyugati demokráciáknak kémkedő, s ezzel a jövő, mai demokratikus Magyarország létrejöttét elősegítő kémek rehabilitálását. Holott az a kémtevékenység nem a magyar haza, hanem az államszocialista politikai rendszer ellen irányult, és ezért semmiféle hazaárulással nem járt. Hiszen a politikai rendszer nem azonos a hazával.

Mivel a jelenlegi magyarországi szabályozás következtében a Történelmi Hivatalon keresztül gyakorlatilag nem látható be, mit rejtenek el a nyilvánosság előtt a volt titkosszolgálatok mai magyarországi jogutódai, mivel maguk a jogutód titkosszolgálatoknak van joga eldönteni, mi kutatható és mi nem; mivel az államszocialista rendszerek titkosszolgálatai összehangoltan működtek és mivel ezeknek a volt titkosszolgálatoknak a korábbi tevékenysége a polgári demokratikus politikai rendszer szempontjából a velejéig erkölcstelen volt, ezért mindaddig, ameddig a magyar államszocialista rendszer titkosszolgálatának iratai a kutatás számára csak korlátozottan hozzáférhetők, jogosan áll fenn a gyanú, hogy fiatalokúakat és gyermekeket Magyarországon is beszerveztek besúgónak. Csak erről éppen soha, sehol, senki nem tudhat meg semmit. Mert holló a hollónak...

Hogy ez az összetartó „szakmai kör” az NDK összeomlása idején a túlélésre és az alámerülésre is készült, bizonyítja egy orvos végzettségű Stasi-tiszt 1989. december 23-án napvilágra került, plasztikusan megfogalmazott szövege: „Biztosítom Önöket, hogy orvosi szolgálatunkból következő kötelességünket az utolsó pillanatig el fogjuk látni. Elsősorban, mert kommunisták, másodsorban, mert csekisták, és harmadsorban, mert orvosok vagyunk. De a speciális szakismeretünket, mellyel hasznossá tettük magukat a szervben, nagyon jól fölhasználhatjuk, amikor majd át kell strukturálnunk magunkat...”

Miért lenne ez Magyarországon másképp?

(Élet és Irodalom, 1998. július 10.)

Írta: Varró Xénia

Aki nehezen szakad el az emlékeitől

Családvédelem... Amikor egy házassági szerződés, családi kötelék felbomlik, és a férj, az apa az, aki elhagyja a családját, aki kiszakad a családi kötelékből – szinte mindig, egyértelműen elítélik. Nem törekszenek döntésének okait megismerni, feltárni, elhatárolják magukat problémájának megértésétől, és a legenyhébb jelző, amivel azonnal megilletik az, hogy felelőtlen. Felelőtlen, mert elhagyta társát, gyermekeit, otthonát, és ezzel megcsonkította, mintegy megrabolta a családot.

István 35 éve, nemkivánt gyermekként jött a világra, szüleit soha nem ismerhette meg. Újszülött kora óta intézeti nevelt volt Szegváron, Szegeden, Csanádpalotán, majd újra Szegeden az Ifjú Gárdában. Szakmunkásképzőben tanult, hentes és mészáros lett. Tanulmányai befejeztével, tizenkilenc évesen el kellett hagynia az intézetet.

Időközben megismerte leendő feleségét, társát, aki szintén intézeti nevelt, majd nevelőszülőkhöz kerül.

Összeházasodtak. Két fiatal, aki soha, sehol nem látott családi, házastársi mintákat, belevágott az életbe.

István munkába állt, a Szegedi Pick Rt-nél alkalmazták.

Az önkormányzattól lakást kaptak. 1982-ben megszületett első gyermekük, kisfiú, majd 1983-ban a második, egy kislány. István keményen dolgozott.

Hogy minél jobb életkörülményeket teremtsen családjának, másodállást vállalt, egyre kevesebb időt töltött otthon, családi körben.

Felesége „házasságon kívüli kapcsolatot létesített”, majd ezt követte a válás. István elköltözött albérletbe. Gyermektartást mind a mai napig fizet. Volt felesége Istvánnal minden kapcsolatot megszakított.

István új munkahelyre került a Tápéi Húsüzembe, ahol 1992 szeptemberében egy súlyos üzemi baleset érte. Egy nehéz kampó a fejére esett és beszakadt a koponyája. Válságos állapotba került, meg kellett műteni, majd másfél évig 100%-os táppénzen volt. Ezt követően, 16 évi munkaviszony után, III. fokú rokkant nyugdíjat kapott. A nyugdíjának nettó összege nagyon alacsony, már nem tudta az albérleti díjat fizetni. Újabb korrekciós koponyaműtét vált szükségessé, egészségi állapota nagyon megromlott, rohamai, rosszullétei mindennaposak voltak. Semmilyen megerőltető munkát nem tudott vállalni. Krízishelyzetbe került.

A balesettől mostanáig öt koponyaműtéten esett át, teljesen elveszítette családját, gyermekeivel megszakadt a kapcsolata, az albérletből az utcára került. Elveszítette önbecsülését, hitét. Beköltözött egy hajléktalan menhelynek titulált romházba, amelyet egy anyagi gondokkal küszködő alapítvány tartott fenn. Teljesen komfort nélküli helyiségben, többedmagával lakott. A szobákon többnyire nem volt ajtó, ablak, télen ritka vendég a meleg. Helyette állandó volt a bűz, a rossz higiénés körülmények, a megaláztatás, a harc egy saját rongydarabért, amit nem emészt fel a közösség. Mindennaposak voltak a veszekedések, lopások, verekedések. Élelem helyett inkább napi fél liter töményét vettek, az legalább

melegít, rövid időre a gondokat is elfeledteti, csillapítja az éhséget, és olyan képességekkel ruházza fel ezeket az embereket, amelyekkel „tiszta állapotban” nem rendelkeznek.

István is gyakran az üveghez nyúlt, feledni akart, de csak a rohamai fokozódtak. A problémáit az alkohol nem oldotta meg, elkeseredett, szeretne kilábalni nehéz helyzetéből, de segítség nélkül ez már nem sikerül.

István 1994. szeptember végén jelentkezett először a családsegítőben.

Az első interjú alkalmával elmesélte élete történetét. Megpróbáltunk közösen alternatívákat találni az alapprobléma megoldására. Helyzete nagyon kilátástalan volt, de nem reménytelen.

Kezdetben csak „tűzoltómunkát” tudtunk végezni, napi meleg étel, meleg ruha, eseti segély, karácsonyi csomag és egyéb természetbeni juttatások, friss információk a munkaerőpiacról. Alacsony kvalifikációja mellett időnként fizikai munkára szinte alkalmatlanná vált, de láttam benne a törekvést, és az akaratot, ezért segítenem kellett őt. A krízist csökkentő munka hatására lassan emberibbé vált. Beszélgetéseink megnyúltak, és egy-egy ilyen segítő beszélgetés alkalmával megpróbáltam őt lelkileg támogatni, megerősíteni elhatározásában.

Időközben a hajléktalan szállót fenntartó alapítvány megszűnt. István helyzete még bizonytalanabbá és tarthatatlanabbá vált. Arra a közös elhatározásra jutottunk, hogy újsághirdetés útján szállást és munkalehetőséget keresünk. Közösen megfogalmazott hirdetést adtunk fel, hetente újat és újat, és vártunk.

István megpróbálta felvenni a kapcsolatot azokkal az állami nevelőotthonokkal, ahol felnőtt, remélte, talán ott talál munkát. Három havi várakozás után végre válasz érkezett hirdetésünkre. István boldog volt, mintha kicserélték volna. Nagyon kedves, barátságos vállalkozó családnál talált munkát és lelt otthonra. Állatgondozói feladatokat lát el, és kerti munkákat végez. Saját lakrésze van, meleg ételt kap, kimossák a ruháit, és ami nagyon fontos, tartozik valahová. Családlátogatásom alkalmával büszkén mutatja meg „birodalmát”.

A mindig lehajtott fejjel járó szomorú ember ragyog. Visszanyerte önbecsülését, egészségi állapota stabilizálódott. Boldogan mutat meg minden állatot, milyen szépek, hogy fejlődnek a keze alatt. Alkalmazói elégedettek a munkájával.

István gyakran meglátogat, minden alkalommal megemlíti a múltat, nagyon nehezen szakad el az emlékeitől.

Talán jól is van ez így.

Írta: Vass József

Valaki folyton közbeszólt

„Te egyszer s mindenkorra felelős lettél azért, amit megszelídítettél” – írja Saint-Exupéry A kis herceg című művében. Mindig is sejtettem ennek a szép mondatnak az igazságát, a lényegét azonban csak mostanában kezdem felfedezni. „Felfedező utamat” szeretném röviden bemutatni.

1986 augusztusában kerültem akkori munkahelyemre, egy megyei nevelőotthonba nevelőtanárnak. Mondhatni, hogy velem együtt érkezett F. is, csak hát épp a másik irányból. Ő akkor múlt 6 éves, s egy másik nevelőotthonból jött, hogy megkezdje általános iskolai tanulmányait. Már az első napokban megismerkedtünk. Igaz, az mindennek nevezhető volt, csak sikeresnek nem. F. ugyanis ékes, szép magyar beszédét csillogatva próbálta felhívni a figyelmet magára. Járatlan lévén még ezen a nevelési területen – egy pedagógustól elvárható szokványos cselekvésen kívül – semmilyen reakcióval nem válaszoltam kihívó viselkedésére. Mivel magam is a nevelőotthon területén laktam, szép lassan egyre többet tudtunk meg egymásról.

Életének addigi történéseit megismerve egyre kevésbé csodálkoztam viselkedési szokásain. F. igazán súlyos hátrányokkal indult az életnek. Az édesanyja többszörösen visszaeső bűnöző, őt is az egyik börtönben hozta a világra. 3 hónapos korában került csecsemőotthonba, azaz állami gondozásba. Édesapját nem ismeri. Az édesanyját is csaknem 10 éves korában látta először. Itt tudta meg a nevelőotthonban azt is, hogy testvérei is vannak. A bátyja éveken keresztül együtt nevelkedett vele, de soha nem fogadták el egymást. Nem hogy szeretetet, de még különösebb érdeklődést sem tanúsítottak egymás iránt. Csak nagyon laza kapcsolat szövődött közöttük az együtt töltött 6 év alatt. Mára ez is teljesen megszakadt. Megismerkedésünk lassan történt. Szabadidejében, hétvégeken bebenézett hozzánk, nagyon kereste a felnőttek társaságát. A gyerekek között nem voltak barátai. Azok sem keresték az ő barátságát, hiszen nem tudtak játszani vele. F. nagyon akaratos volt. A legkisebb sikertelenséget sem tudta – nem is akarta – elviselni. Kudarctűrő képessége nagyon alacsony volt. Gyakran toporzékolt, magánkívül ordított teljesen artikulálatlan hangokat hallatva. Tanulmányaiban is nagyon-nagyon nehezen haladt előre. A minimális iskolai fegyelemnek, követelményeknek sem tudott eleget tenni. Viselkedésén a hospitalizáció tipikus jegyei mutatkoztak, melyek szomatikus jegyeket is produkáltak (rendezetlen mozgás, étvágytalanság, éjszakai ágybavizelés). A tünetek kiváltó oka vitathatatlanul a nem megfelelő anyagyermek kapcsolat volt.

A téli szünetre már szűkebb családom minden tagját ismerte. Így aztán senkinek sem okozott meglepetést, hogy az ünnepeket már nálunk töltötte. Bemutattuk a tágabb családuknak is, közvetlen, ragaszkodó, túlságosan is nyitott magatartásával mindenütt könnyedén el tudta fogadtatni magát. Családi környezetben jól érezte magát, sokkal felszabadultabb volt. Kezdetben büszkén vallotta az állami gondozottak viszonylagos bizonytalanságából eredő életfilozófiáját: „Biztosan csak az az enyém, amit megettem.”

Ezt a szemléletét a megkezdett sütemény- és gyümölcshegyek jelezték. Személyiségének ez a vonása a kapcsolat elmélyülésével, rendszeressé, patronálássá válásával, biztonságérzetének fokozatos kialakításával lassacskán eltűnt. Fantasztikus élményt jelentett

számára az, hogy amikor nálunk van, nemcsak akkor ehet, amikor itt a reggeli, az ebéd és a vacsora ideje, hanem akkor, ha éhes. Ennél sokkal súlyosabb problémái is voltak, amelyek nemhogy elhalványultak volna, hanem még fokozódtak is. Ennek egyenes következménye lett, hogy a tanító néni áttelepítésre javasolta. A bizottság azonban azt állapította meg, hogy képességei ugyan gyengék, de kiegészítő iskolába való áttelepítése nem indokolt. Kislétszámú korrekciós osztályban eleget tud tenni a normál általános iskolai követelményeknek. Nevelőotthonunkban ennek megvoltak a megfelelő feltételei, hiszen belső iskolánkban 10-12 fős alsó tagozatos osztályok működtek. Ettől a kudarctól alaposabb, körültekintőbb iskolaérettségi vizsgálattal meg lehetett volna kímélni F.-et, hiszen a vizsgálat azt is megállapította, hogy érzelmi életének fejlettsége, fizikai állóképessége, munkafegyelme, figyelmének koncentrációja jelentősen elmarad az életkorának megfelelőitől. Ezeket a megállapításokat támasztották alá a pszichológiai vizsgálat eredményei is, ahová antiszociális, deviáns magatartásjegyei miatt került. Az értelmi képességeit a pszichológus sem találta kifejezetten rossznak, 97 volt az IQ-ja.

Annak ellenére, hogy egyre több időt töltött nálunk, családi körben, s rendszeres pszichológiai kezelésben is részesült, magatartása továbbra is botrányos volt. Tanulmányi munkájában is nagyon nehezen haladt előre. A második nekifutásra is csak nehezen jutott túl az első osztályon. Ekkor is javasolták áttelepítésre. A vizsgálat eredményei azonban az előző év diagnózisának a helyességét igazolták. A második osztályban magatartási problémái odáig fajultak, hogy pszichiátriai kezelésre volt szükség. A gyermekközösségbe továbbra sem tudott beilleszkedni, továbbra is a felnőttek közelségét kereste. Mindig igyekezett felhívni a figyelmet magára. Nem tűrte, hogy a közelében tartózkodó felnőtt más gyermekkel is foglalkozzon. Nem-tetszésének a gyógyszeres kezelés ellenére még mindig látványos dühkitörésekkel adott nyomatékot. A tanulmányi követelményeknek is csak nagyon nehezen tudott eleget tenni. Pozitívként jelentkezett, hogy a tanulásban már kis erőfeszítésre is mutatott hajlandóságot. Rendszeres patronálásunknak köszönhetően viszont a „civil” életben egyre jobban kiismerte magát. Kezdett beilleszkedni a családba. A maga módján igyekezett részt venni a mindennapi teendőkben, rendkívüli segítőkészséget tanúsított. Növekedett az önállósága az önkiszolgálás területén is. Sajnos ebből 50 méterrel arrébb, a nevelőotthon területén már semmi sem látszott. A szorosabb kapcsolatunkból azt a következtetést vontam le, hogy jószerével csak nekünk kell szót fogadnia, hozzánk kell alkalmazkodnia, mások véleménye nem fontos, nem számottevő.

Személyiségének alakulása 3. osztályos korában vett gyökeres fordulatot. Úgy vélem, hogy ez három tényező szerencsés össze-játszásának volt köszönhető. Az állandóságot jelentette a mi patronálásunk, tehát egy pozitív, elfogadó családi háttér, illetve az egyre inkább intenzívvé váló pszichiátriai kezelés. A másik két komponens viszont totális újdonságot jelentett F. életében. Tudniillik megszűnt a nevelőotthon belső iskolája, s gyermekeink az 5 km-re lévő falusi iskolába kerültek. Itt ugyan magasabb létszámú osztályok voltak, cserébe viszont új távlatok nyíltak meg az állami gondozott gyerekek előtt. Mondhatni: kitágult számukra a világ. Új emberekkel kerültek kapcsolatba s egycsapásra új mikro- és makroközösség tagjai lettek. Új ismeretségek, új barátságok szövődhettek. Többségüknek sikerült elfogadtatnia magát ebben az új környezetben is. Ez sokkal könnyebben ment a gyerekekkel, mint szüleikkel. Ok ugyanis – a megfelelő ismeretek hiányában – minden állami gondozottban egy potenciális bűnözőt láttak, akik nagymértékben gyermekeik előmenetelének akadályozói lesznek. Úgy vélték, hogy a nagyobb létszámú osztályokban a pedagógus kevesebb figyelmet tud fordítani az ő gyermekeikre. Ez abszolút értelemben természetesen igaz is, de semmiképpen nem indokolhatja heves ellenkezésüket.

Nevelőotthonunk nyitottsága gyermekeink többségére inspirálóan hatott. Kedvező jelei ennek már az előzőekben részletezett kezdeti nehézségek ellenére fokozatosan jelentkeztek. Ez nem meglepő, hiszen egy nagyobb közösség normáihoz való igazodási vágy mindig húzóerőként jelentkezik, de veszélyei sem lebecsülendők, különösen hosszabb izoláció után!

A másik változás, amely pozitívan befolyásolta F. jellemfejlődését, az a nevelőotthon belső szervezeti felépítésében bekövetkezett átalakítás volt. A csoportokon alapuló nevelési módszerről áttértünk a családi jellegű stílusra, melyben egy normál család szerkezetét és életvitelét igyekeztünk modellezni intézményi keretek között. Erre a nevelőotthon tárgyi, és személyi feltételei adottak voltak, s még az épületek elhelyezkedése is kedvezett az ún. pavilonos rendszer kialakításához. Ez akkoriban igazi pedagógiai kísérletnek volt nevezhető, melyhez – sajnos – sem a megyei, sem az intézményi vezetéstől nem kaptunk megfelelő szellemi támogatást. Így aztán jószerevével csak saját elképzeléseinkre támaszkodhattunk. Igaz, némi segítséget jelentett Pestalozzi munkássága. A családokat indirekt nevelői irányítás mellett maguk a gyerekek alakították ki testvéri és szimpátiakapcsolatok alapján. Hozzájuk csatlakoztak a nevelésüket irányító felnőttek, akiknek kiválasztásában fontos szerepet játszottak az azonos nevelési elképzelések és a nagyfokú együttműködési készség. Ez a későbbiek szempontjából nagyon fontos követelmény volt, hiszen a milliányi buktatót rejtő napi teendőinkben csak így mutatkozhatott remény az egységes, következetes nevelés megvalósítására. A jól prosperáló, biztos pszichikai és anyagi háttérrel nyújtó hétköznapi családok is így működnek anélkül, hogy a többségüknek bármiféle pedagógiai képzettsége lenne. Végül is a mi „családunkba” került 15 gyermeket a lakószobák száma miatt 3 kisebb egységre bontottuk a fenti elvek alapján. Nehéz lenne megmondani, hogy a sors vagy a véletlen játszott közre, de tény, hogy az egyik szobába csupa nehezen nevelhető, gyógyszeres pszichiátriai kezelés alatt álló gyermek került, közöttük természetesen F. is. Kézenfekvő megoldásnak kínálkozott, hogy én foglalkozzam velük. F. tehát közvetlen irányításom alá került. Nevelési szempontból ez egy ideális lehetőség volt. Egy tipikus csoportterápiás elképzeléssel láttam munkához. Első lépésként bevezettem a patronálási rendszert. Minden kisebbnek vagy önállótlanabbnak lett egy nagyobb vagy az önkiszolgálás magasabb fokán álló társa. Ahol lehetett, ezt a párost testvérek alkották. F. párja a bátyja lett. Ekkor némileg javult közöttük a kapcsolat. Szeretettel nem mutattak egymás iránt, de legalább kezdték elfogadni egymást. A nagyobbak, az önállóbbak nagyon sokat tudtak segíteni a másikon, miközben nekik is fejlődött segítő- és toleranciakészségük. Így a gyerekek szinte észrevétlenül, kölcsönösen nevelték egymást. Nekem a háttérből gyakorlatilag csak a megfelelő egyensúly fenntartására, illetve a normarendszer közvetítésére kellett ügyelnem. Így lényegesen több időm maradt arra, hogy az adott pillanatban valóban azzal foglalkozzam, akinek a leginkább szüksége van rá. Elég jó hatékonysággal tudtam megvalósítani a differenciált bánásmódot. Nagyon sokat beszélgettem velük egyenként és csoportosan is. Naprakészen igyekeztem tudni minden gondjukról, bajukról, bánatukról. Felvettem a kapcsolatot a pszichiáterrel is. Kéréseit, tanácsait, útmutatásait igyekeztem maximálisan betartani, alkalmazni. Rendszeres kapcsolatot tartottam a gyerekek tanáraival is. Igyekeztem arra törekedni, hogy csak a szülői szerepet töltssem be. Sajnos, ez nem ment konfliktusok nélkül, mert az iskolai pedagógusok zömére átragadt a falusi szülők többségére jellemző ellenszenv, előítélet. Ha valami gond, nevelési nehézség, fegyelmezetlenség adódott az iskolában, annak nem igyekeztek megkeresni a valódi okát, tettesét, hanem a nevelőotthonos gyerekeket kiáltották ki bűnbaknak. Az iskola szempontjából ez kétségtelenül kényelmes megoldás volt. Persze a gyerekek fegyelmezetlenségeinek egyik kiváltó oka éppen ez a hátrányosan

megkülönböztető bánásmód volt. Nehezen viselték, hogy beskatulyázták őket. S mint az rendszerint lenni szokott, nagy különbség mutatkozott otthoni és iskolai viselkedésük között. Gondok jószerevével már csak az utóbbival voltak, s tanulási nehézségekben jelentkeztek. A gondok ellenére a szoros együttműködésnek az lett a kézzelfogható eredménye, hogy gyermekeim pszichiátriai kezelése fokozatosan megszűnt. Személyiségükben olyan pozitív változások következtek be, hogy valamennyiüket gyógyulttá nyilvánították. F.-re is jó hatással volt szorosabb együttműködésünk. Tanulási nehézségei ugyan voltak, de szorgalmas munkával, sok gyakorlással sikerült teljesítenie a tanévet. Egyre több időt töltött nálunk, egyre több szállal kapcsolódott hozzánk. A nyári szünetjelentős részét töltötte önállóan szüleitknél, akik úgy bántak vele, mint unokájukkal. Egy-egy nyáron nagyon sokat tanult, szélesedett ismeretköre javult önkiszolgálása.

Fejlődése a következő tanévben is folytatódott. Igaz, nagyon felkavarta édesanyja első – és egyben utolsó – látogatása. A kapcsolat néhány levél váltása után meg is szűnt. Pár hónap elteltével a találkozás megrázkódtatásait sikerült kihevernie. Különbözőbb magatartási problémái nem voltak. Az iskolában nagyon gyenge tanulmányi munkája miatt voltak gondok. Embertelen erőfeszítésekkel talán teljesíthette volna az évet, de úgy ítélem meg, hogy ez nagyobb kárára lenne, mint egy esetleges évisméltés. Ezért arra kértem a tanítót, hogy ismételtesse meg vele az osztályt. Döntésem helyességét a következő év igazolta, ugyanis minden nehézség nélkül teljesítette a tanévet. Közben teljesen beépült családunkba. Már-már több időt töltött nálunk, mint a nevelőotthonban. Amikor már úgy látszott, hogy F. egy megfelelő színvonalon működő nevelőotthon, egy biztonságot nyújtó patronáló család segítségével személyiségi zavarainak jórészt leküzdve elsajátíthatja az önálló életvitelhez szükséges praktikus ismereteket, az élet közbeszólt.

Az ekkor történeteket röviden el kell mondanom ahhoz, hogy megérthessük F. további sorsát. 1992-ben pályázatot írtak ki a nevelőotthon igazgatói posztjának betöltésére. A pályázaton én is indultam. Nem gondoltam, hogy ez lesz életem legrosszabb lépése. Munkatársaim 75%-os támogatásával a hátam mögött sem engem nevezett ki a fenntartó. Erre természetesen joga volt. Arra azonban aligha, hogy totális hadjáratot indítson ellenem és családom ellen, nem fukarkodva a hangzatos rágalmaszásokkal sem. Még akkor sem, ha – természetes védekezési ösztönként – én is felemeltem a hangom, megkérdőjelezve a döntés tisztaságát. Az egész hercehurcának az lett a következménye, hogy előbb én, majd a feleségem veszítette el az állását. Néhány hónapi pereskedés után engem a munkaügyi bíróság visszahelyezett a munkakörömbé, a feleségem azonban azóta is munkanélküli.

Azt már csak halkán merem megjegyezni, hogy mindketten belebetegedtünk, s kórházi ápolásra szorultunk. Az események természetesen nem hagyták hidegen F.-et sem. Nagyon ragaszkodott hozzánk, s csak értetlenül állt a történetek előtt. Látva a mi kínjainkat, ő is elveszítette lelki egyensúlyát. Újra jelentkeztek rajta az évekkal ezelőtti s egyszer már leküzdött személyiségi zavarok. Egymagában játszott, énekelgetett, nem találta a helyét a közösségben sem. A legkisebb nehézség is sírásra fakasztotta. Még akkor is szembeszállt a felnőttekkel, ha akkor éppen nem is volt rá oka. Kiütközött rajta a serdülőkori „dackorszak”. Gyakran már magáért az ellenkezésért ellenkezett. Így demonstrálta, hogy szívvel-lélekkel mellettünk áll. Határozott kérésünk és tiltásunk ellenére sem tudott kívül maradni az eseményeken. Az iskolában is nagyon sok bajba keveredett. Nem tudta kontrollálni a viselkedését, a tanulmányi eredménye is visszaesett. Nem is tudta teljesíteni a 6. osztály követelményeit. Mivel nem voltam ebben az időpontban közvetlenül a közelében – vagy kórházban voltam, vagy a felmentésemet töltöttem -, én sem tudtam megfelelő segítséget nyújtani neki. Ekkor a családom sem volt abban a helyzetben, hogy a szokásosnál több időt töltsön vele. Sajnos a nevelőotthonban sem volt egyetlen felnőtt sem, aki egy picit is mellé

állt volna, bízott volna benne. Sőt, amikor minket már nem tudtak bántani, F.-be rúgtak egyet, tudván, hogy az nekünk is fog fájni. Az események egyenes következménye lett az, hogy F. újra pszichológiai kezelésre szorult. Mikor visszahelyeztek az állásomba, s a nevelőotthonban is több időt töltöttem vele, a viselkedése kezdett normalizálódni, tanulmányi eredménye is javuló tendenciát mutatott. Kezdett visszailleszkedni a közösségbe is. Újra felvettem a kapcsolatot a pszichológusával. Az ő vizsgálatainak eredményei is azt igazolták, hogy a helyzet normalizálódásával F. lelkiállása is stabilizálódik. Sajnos az élet azonban - újra közbeszólt. A baj ugyanis nem jár egyedül. 1993 nyarán robbant a bomba a nevelőotthon és a falusi iskola feszültségekkel terhes viszonyában. Az iskola – a szülők nyomásának engedelmessé -nem volt hajlandó a következő tanévben fogadni gyerekeinket. Új iskola után kellett nézni. A fenntartó a sok rossz megoldás közül kiválasztotta a legrosszabbat. Gyerekeinket egy tőlünk 20 km-re lévő gyógypedagógiai intézmény belső iskolájába utalta. Minden körülményt figyelembevéve ez pedagógiailag nagyon elhibázott lépés volt. Egy ilyen környezet aligha hat inspirálóan a normál értelmi képességű gyerekekre. Ennek a véleményemnek minden lehetséges fórumon hangot adtam. Ennek újabb általános támadás lett a következménye. Végző eredménye, pedig a két nevelőotthon egyesítése, a feleségem elbocsátása és F. zárt intézménybe utalása lett. Az egészben az a legfurcsább, hogy F. ekkor már talán ismét túl volt a megpróbáltatások nehezen. Az áttelepítés hivatalos indoklása az volt, hogy zárt körülmények között, kis létszámú osztályban jobban eleget tud tenni tanulmányi kötelezettségeinek. Mindenki sejtette, hogy ez nem fedi a valóságot, hiszen ilyen alapon itt is maradhatott volna, mert az összevont intézmény iskolájának osztályaiba is csak 10-12 gyermek járt. Arról nem is beszélve, hogy itt már jól ismertük minden hibáját és erényét, s a tanulásban is tudtunk volna segíteni neki. Persze az már talán szóra sem érdemes, hogy a nevelőotthonban közvetlenül az én irányításom alá tartozott. A háttérben tehát valami másnak kellett munkálkodnia. Ezzel pontosan tisztában volt F. is. Nagyon jól tudta, hogy önála sokkal botrányosabban viselkedő, nehezebben kezelhető, nagyobb tanulási nehézségekkel küzdő gyerekek is vannak a nevelőotthonban, s mégis ő az áldozati bárány. A hatalmasságok vele statuáltak példát. Az áthelyezés logikáját tehát igazán nehéz megfejteni. Az azonban szinte biztosra vehető, hogy nem szolgálta a gyermek érdekeit. Az elhelyezés megváltoztatását mi is, és F. is csak az utolsó előtti napon tudta meg. Könnyen elképzelhető, hogy mindenkire milyen hatással volt. Mi azonnal kérelmeztük az intézményi gyámnál F. nálunk történő elhelyezését. Kérelmünkre minden magyarázat nélkül elutasító választ kaptunk. F. is hasonló tartalmú kérelemmel fordult a gyámjához. Az eredménye ugyanaz lett. Természetesen mi nem szakítottuk meg vele a kapcsolatot. Rendszeresen levelezünk, többször meglátogattuk, s a szüneteket továbbra is nálunk tölti. 1994-ben tarthatatlanná vált az én helyem is a nevelőotthonban, ezért kénytelen voltam munkahelyet változtatni. Most innen tartjuk F.-el a kapcsolatot. Már az első évben felvettük a kapcsolatot F. jelenlegi nevelőivel. Kezdetben ők is támogatták kérésünket. Ma már ez sem egyértelmű. Azt vettük észre, hogy igyekeznek ellenünk hangolni. Szerencsére nem sok sikerrel. Sajnos F. nem érzi jól magát az új helyén. Ami ennél rosszabb, hogy nem is igazán fejlődött. Jószerével megrekedt a 2 és fél évvel ezelőtti szinten. Az intézmény az én tetszésemet sem nyerte meg. Egy minisztériumi fenntartású intézménynek sokkal magasabb szakmai színvonalon, gyermekcentrikusabban kellene működnie, több lehetőséget kellene biztosítani a személyiség pozitív irányú kibontakoztatásához. Tanulmányi nehézségeit sem sikerült enyhíteni. Ott is csak második nekifutásra sikerült túljutnia a 6. osztályon. Önállósága, önkiszolgálása sem fejlődött. Mikor itt van nálunk, egy riadt, zavarodott, megfélemlített gyermeket látok, aki jóformán mindent csak utasításra, parancsszóra tud és mer tenni. Napokba kerül, mire fel tudjuk oldani ebből a

fagyos, letargikus lelkiállapotból. Ez aligha csak az ő hibája. Sokkal inkább árulkodik az intézmény nevelési eljárásairól, szokásairól, általános légköréről.

1995 nyarán már a helyi önkormányzat gyámügyi előadójának a segítségét is kértük. Megígérte a segítségét, de a környezettanulmányon túl nem jutottunk. Illetve ő is beszélt F.-el, s írt egy kérvényt a GYIVI megyei igazgatójához. Eredményt neki sem sikerült elérnie. Jelenleg itt vajúdik a történet, amely remélem, hogy szolgál némi tanulsággal, s rávilágít a gyermek-és ifjúságvédelem legégetőbb problémáira, visszasságaira.

Írta: Wéber Lászlóné

VÁLTOZÁSOK

Dominóelv- megfordítva

Régi esetről írok. X. családot a gyámhatóság küldte a Nevelési Tanácsadóba. A beutalóból megtudható, hogy a nagypapa kereste fel a hivatalt, s jelezte, hogy fia és felesége (menye) külön élnek. A gyerekek az anyánál vannak, aki már öngyilkossággal is próbálkozott, ekkor Peti – az egyik gyermek elcsavargott, Győző – a nagyfiú – zaklatja a nagyszüleit (levélben, telefonon). A gyerekek „új apukának” hívják a jelenleg anyjukkal élő férfit.

A pedagógiai vélemény szerint Győző kissé koravén, az apa szerepét szeretné betölteni a családban. Peti beutalását az anya kérte nevelési problémák miatt.

Kétszer hívó levelet küldtünk a családnak, mivel szerencsésebbnek tartjuk, ha a bemutatkozó találkozás a Nevelési Tanácsadóban történik. Így a későbbi családlátogatások alkalmával ismert arcot látnak csengetéskor, s nem kell magyarázkodni a családgondozónak, hogy ki is ő tulajdonképpen.

Mivel senki nem jelentkezett, kimentem a családhoz. Elmondtam, hogy honnan jöttem és miért, valamint azt is, hogy a gyámhatóság kérte segítségünket, s a felmerülő nehézségek megoldásához szeretnénk segítséget nyújtani. Első alkalommal még nem mentem be. Úgynevezett kölcsönös szerződés-kötés nemigen jöhetett szóba. Későbbiekben örültem, hogy bemehetek egyáltalán, s így lassan-lassan megismerhetem őket, ők is engem.

Hiába volt a gyámügyi papíron, hogy az anya kérte Peti beutalását, a megajánlott pszichológiai segítséget nem vették igénybe, ami bizony jó lett volna. Krízishez vezető útról nem tudok beszámolni, mert jóval krízishelyzet után kerültem az X. családdal kapcsolatba.

Az igen lepusztult, sivár, piszkos, 1+2 félszobás lakótelepi lakásban öten éltek.

Mari – az anya, akit a férje régebben elhagyott, 3 gyerek – a kamaszkorú Győző és Peti, a kisiskolás Tibike és János az élettárs, plusz egy tacsó.

Az előszobában a kutyás élet kellékei – csont stb. – és következményei egyaránt fellelhetők voltak. A nagyszobában is az ápolatlanság érződött.

Prevenzióról nemigen lehetett szó. A második családlátogatáskor fény derült a súlyos anyagi gondra is (hátralékok stb.). Villanyáram sem volt.

Bizonyos ügyeik már a Bajza utcában s a közjegyzők hivatalának fogaskerekei között sodródtak.

Felajánlottam, hogy bemegyek a hivatalba, ahol túl sokat nem sikerült elintézni, csupán egy terminust kapott a család, amivel nem sokra mentek, viszont visszatekintve itt kezdték érezni, hogy nem ellenség vagyok.

A bizalom lassú beindulása talán innen ered, s ha mindenbe nem is avattak be, de elfogadtak -elfogadták azt is, hogy időnként megyek, s amit lehet, átbeszélünk. (Nevezzük alternatíváknak.) Volt, hogy csak ventilációs beszélgetés folyt.

Mari – az anya – érzelmileg kulcsfontosságú a család életében. Egyébként gyenge, beteges, a hétköznapi csatákban vesztes. Egy közértben dolgozott. Sokat volt betegállományban. El is akart jönni, nem szeretett ott lenni.

János, az élettárs szerette Marit, de ő is gyenge volt a hétköznapi csatákban. Ügyek intézésében neki csak besegítő szerep jutott, nem is volt többre képes. Érzelmileg segítség volt, egyébként sem anyagi, sem életviteli biztonságot nem tudott nyújtani. Gyárban dolgozott, járművek kárpítózásával foglalkozott. Előző családjának tartásdíjat fizetett.

Mindkét felnőtt könnyen kiborult.

Győző sugározta a morális tartást. Nyíltszívű, őszinte fiatalember, a gyerekek közül ő az első a testvérsorban. Jól tanult, magabiztos, talpraesett volt. Vállalta és elbírt a család ügyeinek intézését, de igényelte az anyai támaszt, irányítást.

Peti, a középső – aki korábban elcsavargott-, halk szavú, pszichés és tanulási gondokkal küzdő gyerek.

Úgy tűnt, mintha anyja érzelmileg süket és vak lenne vele kapcsolatban.

Tibike bukdácsol. A stabilitás hiánya tükröződött ebben, de mégis Ő lehetett a kisgyerek, s ez bizonyos fokig védett helyzetet nyújtott számára.

Nem akartam utólag okoskodni, hogy miért jutottak idáig, a pénz beosztásáról sem akartam papolni. Azt sem mondtam soha, hogy szörnyű ez a pizok. Arra törekedtem, hogy a fullasztó, kényszerítő helyzeteket átvészeljék. Lehetőségekről, variációkról beszélgettünk. Olykor sikerült őket segélyhez juttatni, de ez esetükben különösen nehéz volt. (Az egyik gyámügyi előadó mesélte, aki tényleg jó szándékú volt velük, hogy korábban komoly összeget szerzett a családnak – nem a szokványos segélyt – akkor még tanácselnöki engedéllyel, extra indokkal – végül mégsem arra fordították, amire kérték, kapták. Az előadónak elmarasztalás lett a jutalma.)

Az anya jókedvétől vagy rosszkedvétől, egészségileg jó illetve rossz periódusaitól nagyban függött a család érzelmi klímája. Az ő stabilizálása volt fontos.

Álláshelyzetéről töprengtünk, miután kilépett munkahelyéről. Időnként panaszkodott a szívére, igénybe vette az időváltozás. Javasoltam, hogy munkavállalási ügyben és másban is kérje ki az orvos véleményét.

Az ideggondozóban tudtak a felnőttek bajáról. Tekintve, hogy sokat betegeskedett, így más orvossal is kapcsolatban volt. Ritkán, de előfordult, hogy ügyükben egészségügyi szakemberhez fordultam.

János arra számított, hogy volt feleségétől a lakás elhagyásáért (ahol korábban lakott) 40 ezer forintot fog kapni. Ebből tervezték a számlák rendezését, ami sikerült is.

Azért még ezután- volt egy-két anyagi csőd, visszaesés és egyenesbe kerülés.

Az anyagi, érzelmi és életviteli dolgok szorosan összefonódtak.

A későbbiekben a kedvemért felmostak. Ez úgy zajlott, hogy felcsöngettem, lassan mentem fel a 4. emeletre, mire felértem tisztán – vizesen – csillogott a linóleum az előszobában. Apránként javultak a dolgok.

Kedvező kilátások – a hiányban.

Időnként érdeklődtem a gyerekek iskolájában.

Petinél és Tibikénél is lassú javulás indult be. Győzővel soha nem volt baj. (A nagypapa korábbi panaszja csupán személyes sérelem volt, e mögött valódi rosszság nem létezett.)

A tűzoltó és nem tűzoltó munkák közepette próbáltam arra törekedni, hogy Mari vegye észre Peti igyekezetét. Peti egy alkalommal jó jegyet hozott valamiből. Fültanúja voltam, amikor erről anyját tájékoztatta. Rettenetesen örültem, s úgy láttam, hogy Mari elcsodálkozik ezen, szinte tátva maradt a szája. Ekkor azt hiszem rájött valami másra is.

Időközben sikerült az anyának bedolgozói állást találnia. A munkahely adott varrógépet. Tisztaságcsomagokat, zipzár-bevarrást stb. készített.

A lakás kezdett tisztulni, csinosodni. Mari pozitívumait igyekeztem előhívni és azokat megerősíteni.

Az apró, de életükben nagyjelentőségű eredményeknek őszintén örültem. Dicsértem, ha pulóvert kötött gyerekeinek, ha törölközőt varrt, ha tejfölös poharakban növényt ültetett, vagy ha kivágott kép került a falra.

Majd elájultam, mikor mondta, hogy kenyeret süített csak azért, „mert az olyan finom”.

Teltek a hónapok, évek. Az iskolában is minden jól ment. Ekkor már kb. két éve tartott a családgondozás.

Tibike, a legkisebb a komplex tanulmányi versenyen első helyezést ért el.

Peti a lehetőségeihez, képességeihez képest szintén igyekezett. (Ez esetében hármas bizonyítványt jelentett.)

A pszichés gondok megszűntek. Ő ipari tanuló lett.

Győző már másodéves szakközépiskolás, jó tanuló.

A „dominóelv” visszafelé is működött. Az anya stabilizálódása, igyekezete, kohéziós ereje hozzásegítette gyermekeit ahhoz, hogy képességeikhez viszonyítva a legtöbbet hozzák ki magukból.

A bedolgozói munka felelt meg az anya személyiségének – egészségügyi helyzetének legjobban, viszont ez a típusú munka nem mindig nyújt egyenletes anyagi biztonságot.

Sikerült egy szintre eljutni. Győző egy alkalommal úgy fogalmazott: „Kikerült a család a csüggedésből”.

Már csak az anyagi visszaeséstől és annak dominó-hatásától tartottam. Emiatt egy nagyon laza segítő szálra még szükség volt.

Szerencsére abban az időben alakult kerületünkben a Családsegítő Központ. Ők anyagilag is tudtak segíteni bizonyos esetekben.

A vezetőktől (aki nem más volt, mint a korábbi jó szándékú gyámügyi előadó) ígéretet kaptam arra, hogy figyelemmel kíséri a család sorsát.

A család felvette a kapcsolatot a Családsegítő Központtal. A gyámhatóság felé ügyünket befejeztük. Én is elköszöntem tőlük.

Epilógus: Kb. két évvel ügyük befejezése után összefutottam Tibike egykori tanító nénijével, aki érdeklődésemre elmondta, hogy X. családnál az anyuka meghalt. A gyerekek édesapja visszaköltözött.

Az anya kívánsága az volt, hogy Jánost ne tegyék ki a lakásból, hadd maradjon ott, mégiscsak sok mindent csináltak végig együtt...